

25

2001-2026

Irodalmi Jelen

XXVI. évfolyam, 297. szám

2026. JÚLIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György**, **Makkai Ádám**,
Méhes György, **Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **NAGY ZOPÁN** fotográfiája

Böszörményi Zoltán

A szerencse mosolya

*Nem örököltem
sem házat,
sem vagyont,
sem emlékek függőkertjét.*

*Illúziókat,
homokvárat sem építettem –
az érzelmi felkiáltójelek
elmaradtak.*

*A szerencse mosolyáról
sokat ábrándoztam.
Végül nem került el.*

*Vörös fénye
bevilágította
lélek-borús világom.*

Bene Zoltán

Egy asszony, aki szeret

János valamikor halász volt. Persze még odahaza, ahol a víz nem csupán egy keskeny patakot jelent, hanem széles hátú folyót, morotvát, mocsarat, tavat, s ahol a hajnal illata a halszag, a nádlel, a hínár és a sár kipárolgásából keveredik össze. Hogy miféle véletlen vagy a sors különös szeszélye sodorta a földgolyó másik felére, New Szegedre, egy száraz pusztaság kellős közepébe, azt senki sem tudta megmondani. Talán ugyanaz az erő vezette oda, amely oly sokakat a New Szegediek közül: a veszteség, a menekülés, és az újrakezdés illúziója. De lehet, csak a nyugtalanság, amely az embert addig-addig marja, míg valami egészen képtelen helyen nem találja magát.

Amit bizonyosan tudunk róla, az mindössze annyi, hogy New Szegeden nem sok hasznát vette a mesterségének. A patakot, amely a városka mellett csörgedezett, inkább afféle szelíd vigasznak látta, semmint valódi vízfolyásnak, s a vízében egyetlen olyan hal sem élt, amelyre érdemes lett volna hálót vetni. János eleinte hosszasan ücsörgött a partján, hátha akad benne komolyan vehető hal, ha elég odaadással figyeli, de a sok üldögélés végül csak a puszta iránti ellenszenvét erősítette. Pedig unalmában még hálót is font magának, horgot faragott varánuszcsontból, egy alkalommal még egy csónakfélét is összeeszkábált, noha a csermely olyan keskeny volt, hogy egy testesebb kutya vagy egy, az anyja erszényét éppen elhagyó kengurukölyök könnyedén ugrotta volna át. New Szeged népe eltűnődve, olykor derülten figyelte Jánost, aki a víztelen vidék közepén is úgy viselkedett, mint akit gazdag halra várhat a következő hajnalon.

Ha nappal nem is tudott halászni, éjjel annál inkább. Álmaiban óriási vizek nyíltak meg előtte. Néha a Tiszán járt, néha olyan tavakon, amelyek létezéséről ébren soha nem hallott, máskor meg a nyílt tengeren, sűrű ködben, ahol a hálója úgy megtelt, hogy a

karja majd leszakadt, amikor kiemelte. Álmában hallotta a locs-csanást, érezte a halpikkely nyálkás hidegét az ujjain, hallotta a ladik oldalának ütődő hullámok zaját, s olyan mély nyugalom járta át ilyenkor, mint azokat, akik végre a nekik rendelt életet élhetik. Reggelenként viszont fölébredt, kipillantott az ablakon a vörös porra, és olyan komoran ült ki a tornácára pipázni, mintha az álommal együtt mindannak az emlékét is elvették volna tőle, amit odahaza valamikor birtokolt.

Egy ilyen álom után történt, hogy egyik reggel, midőn még nem kapaszkodott föl teljesen a nap New Szeged fölé, s a házak árnyéka hosszú, kékes csíkokban hevert az utcákon, János belépett a konyhájába, és ott talált egy asszonyt. Nem úgy, ahogyan a férfiak asszonyra szoktak találni ezen a világon: nem udvarlás, nem vakszerencse, nem kerítők vagy cimborák közvetítése, s nem is valamely táncmulatságon történő összekacsintás révén, hanem egyszerűen csak ott állt a tűzhely mellett egy nő, mint-ha mindig is odatartozott volna. Egy bögrét tartott a kezében, s úgy nézett Jánosra, mint aki ugyan csodálkozik, hogy a férfi megijedt, de azért nem veszi rossz néven.

Hogy János mit szólt hozzá először, arra nézve többféleképpen emlékeznek azok, akik nem felejtették el ezt a történetet. Egyesek szerint káromkodott. Mások úgy tudták, keresztet vetett, és elmormolt egy Üdvözlégyet. Akadt, aki azt állította, csak annyit kérdezett:

– Maga meg hogy került ide?

Az asszony azonban, bárhogyan történt is, nyugodtan fogadta János szavait. Olyan természetesen került oda és maradt ott a házban, ahogy a fény esik be az ablakon reggelente. Nem mondta, honnan és miért jött, nem mondta, meddig marad, s János néhány nap múltán már nem is firtatta. Mert az asszony főzött rá, rendet rakott, esténként leült mellé a tornácra, s hallgatta a vízről és a halakról szóló történeteit. Úgy hallgatta, olyan figyelemmel, hogy attól János egyszerre kevésbé érezte magát száműzöttnak ezen a száraz vidéken. Minden nap végén befeküdt mellé az ágyba, s ha János hozzáért, nem bánta, s ha ráfordult, nemcsak tűrte, de mintha örömét is lelte volna benne.

Úgy szerették egymást, ahogyan a magányos emberek szeretnek, amikor végre egymásra találhatnak: nem heves szócsépléssel, nem nagy fogadkozásokkal, hanem szívós, csöndes odaadással. János dolgozott, ahogy tudott: kisebb javításokat vállalt, halászhálóhoz hasonlatos zsákokat font, olykor segített a pataknál a vízhordásban, vagy a tevehajcsároknak az állatok gondozásában, az asszony pedig várta odahaza. Jól éltek együtt, ha ugyan az ilyesmit jólétnek nevezhetjük azon a vidéken, ahol minden öröm mögött ott áll a vörös por, a szomjúság veszélye és az általános bizonytalanság.

Hanem az asszonnyal valami azért csak hibádzott. A házban tökéletesen valóságosnak látszott, mi több, az is volt: megterítette az asztalt, neszezett a konyhában, megigazította János galérját, eloltotta a lámpát este, magába fogadta a férfit éjszaka, és halk sóhajokkal jelezte, hogy nemcsak a kötelességét teljesíti (annál is inkább, mert ilyenfajta kötelességeket senki sem rótt rá). Azonban a házon kívül, New Szeged utcáin nem létezett. Ha János és az élettársa együtt indultak el, az asszony mindig az ajtó küszöbénél megállt, s mikor János hátrafordult az udvarról, megnézni, hogy követi-e, nem látta maga mögött. Mintha a ház fala volna az a határ, ameddig még formát ölthet.

János ezt – mindent egybevetve – nem tartotta különösebb bajnak. Az ember sok mindennel kiegyezik, ha egyszer végre nem egyedül eszi a vacsoráját. Ha a Dzsærdában kérdezték tőle, miért nem hozza el az asszonyt, akit olykor emleget. Erre csak legyintett. Azt válaszolta, hogy nem szeret az a népek közé járni. Máskor azt, hogy a feje fáj szegénynek. Megint máskor, hogy az asszonyoknak a saját házukban van a helyük, nem a kocsmaszagban. New Szeged népe egy darabig belenyugodott abba, hogy János asszonya nem mutatkozik, mert semmit nem tartottak olyan szokatlannak, hogy fölizgassák magukat miatta. Ám egy délután Keserű Rebek, István és Timothy, az eltűnt, majd megkerült férfi, meglátogatták Jánost. Hogy mi okból mentek hozzá, nem egészen világos. Egyesek szerint a városalapító valami apróbb ügyben kereste az egykori halászt. Mások úgy tudták, hogy Timothy

kíváncsisága hajtotta oda őket, mert a walesiek mindig is szeretnek bekukkantani mások életébe, különösen, ha az az élet a sajátjuknál is különösebbnek ígérkezik. A legtöbben viszont úgy vélték, hogy New Szeged egész lakosságának a ki nem mondott kívánságát teljesítették, amikor utána akartak járni a titokzatos élettársnak.

János mindenesetre beinvitálta őket.

– Az asszonyod is itthon? – kérdezte Timothy.

– Hol másutt? – vont a föl a szemöldökét János. – Hallottam az imént a konyhában motozni.

Mikor azonban körülnéztek, semmiféle asszonyt nem találtak a konyhában. Sem másutt az épületben. Csak két süteményes tányért láttak az asztalon, két csészét, a félig kihűlt teát a kannában, és a szék háttámlájára vetett kendőt – nőt sehol.

– Nem értem – csóválta a fejét János.

– Elment valahová? – vetette föl K. Rebek István.

– Aligha – legyintett János, azzal újra tűvé tette az egész házat. Timothy közben kirohant az utcára, kérdezősködni. Senki sem látott ismeretlen arcot.

Keserű Rebek István sokáig hallgatott, ahogyan az érthetetlen esetekben szokott, aztán csak a bajusza végét rágta, Timothy meg, miután visszatért, zavartan toporgott, és úgy bámult Jánosra, mint aki egyszerre sajnálja és fél is tőle. Mire a nap lenyugodott, már az egész város tudta, hogy János olyan asszonyról mesél, akit rajta kívül senki sem lát.

– Tehát nincs – vont a le a következtetést Robert B. tiszteletes.

– A magány lassan az agyára ment annak a szegény halásznak – sajnálkozott egy asszony.

– Nem csoda – mondta Mrs. O'Connor –, aki egész életében egyedül volt, a vizet járta, aztán a sivatagba került, ahol alig van víz, az előbb-utóbb nemcsak halakat, de asszonyt is kihalászik a semmiből.

János egy darabig dühöngött a sok lárifári beszéd miatt, aztán beletörődött abba, hogy az emberek már csak ilyenek. Attól fogva senkinek nem említette többé a nőt, akivel együtt él.

Hanem attól, hogy mások nem hittek Jánosnak, s azt gondolták, meglágyult az agya, az asszony még nem tűnt el. Az egykori halász továbbra is látta őt, hallotta a hangját, érezte az érintését. S ha estefelé elszomorodott, az asszony mindig megsimította a homlokát, és azzal vigasztalta:

– Álmodjon csak kend a vizekről, mert az emberből nem lehet kioltani azt, amihez tartozik!

Egy ízben még azt is mondta, hogy:

– Tudja kend, János, szép uram, minden háznak van lelke, és némelyik olyan erős, hogy képes megtartani azt is, aki másutt nem maradhatna meg a világban.

János nemigen értette ezeket a szavakat, de szépnek találta őket, s mivel boldogsággal töltötték el, nem is feszegette tovább, hogy voltaképpen mit is jelentenek.

Az a bizonyos éjszaka nyár végén jött, amikor a forróság még sötétedés után sem enged, s a házak deszkái úgy tartják magukban a nap hevét, mint a rossz szív a neheztelést. János vacsora után kiült a tornácra, megtömte a pipáját, és sokáig nézett maga elé. Az asszony odabenn tett-vett. Később János bevánszorgott, ledőlt az ágyára, és úgy ruhástul, pipával a szájában el is szenderedett. Ilyet már máskor is tett, noha az asszony rendre korholta érte, mondván, hogy egyszer még baj lesz belőle. Nos, valóban: azon az éjjelen a szájából kiesett a parázsló pipa.

A parázs belekapott az ágy elé terített szőttesbe, az éledő tűz a száraz deszkákba, s mire a szomszédok megéreztek a füst szagát, már lángolt az egész ház. New Szeged népe odarohant vödrökkel, pokrócokkal, ki mivel tudott. A lángok azonban gyorsabbnak bizonyultak náluk. Az ajtón nem lehetett bejutni, az ablakon csak füst ömlött kifelé, és vörös fény villódzása látszott. Már-már mindenki biztosra vette, hogy János bennég, amikor a ház oldalán, a gomolygó füstben egyszerre csak előbukkant a férfi teste. Nem a saját lábán jött. Timothy utóbb azt állította, látta, ahogy úgy vonzolódtott ki, ahogyan a hallal teli hálót húzzák föl a fedélzetre a halászhajókon, s a következő pillanatban már ott feküdt a porban, eszmélet nélkül, a karján és az arcán kisebb égési sebekkel.

Senki sem látta, hogy ki hozta ki. Márpedig magától nem jöhetett, ebben kivételesen mindenki egyetértett. Nem tartózkodott a házban olyan ember, aki megmenthette volna, s a lángok közé a kintiek közül sem hatolt be senki. Némelyek később mégis úgy vélekedtek, hogy a férfi bizonyára utolsó erejét megfeszítve maga vánszorgott elő. Mások erre csak a fejüket csóválták, mert nyilvánvalónak találták, hogy az ájult, füsttel telt tüdejű ember a saját erejéből nem menekülhetett meg. Egyedül Keserű Rebek István nem alkotott véleményt, csak nézte, nézte a leégett ház helyét, és olyan képet vágott, mint aki nem akar elhinni valamit, ami márpedig makacsul ott áll az orra előtt.

– Szerencse, hogy meg tudtuk állítani, és nem terjedt át a szomszédokra – szögezte le végül.

Jánost napokig ápolták. A füst nagyon megviselte, égési sérülései lassan gyógyultak. Hosszú ideig olyan gyöngye volt, mint a hálófonal, ha sokáig ázik a vízben. Amikor végre összefüggően tudott beszélni, azt mesélte, hogy az asszonya menekítette ki, ő vonszolta az utcára. Nem bizonytalanul állította ezt, nem találgatott, kétely sem gyötörte, éppen ellenkezőleg: olyan meggyőződéssel mondta, ahogyan az ember a legbiztosabb emlékeiről beszél. Elmesélte, miként riadt föl a melegre, a füstre, s már alig kapott levegőt, amikor az asszony lehajolt hozzá, fölemelte, és elcipelte a lángok elől. Azt józan ésszel senki sem tudta megmagyarázni, hogyan tehette mindezt, ha egyszer csak az áldozat képzeletében létezett. János azonban valami puha, mégis elszánt erőre emlékezett, amely nem engedte, hogy a tűz martalékvá váljon. És az az erő az ő asszonya volt, tisztán látta az arcát, s maga elé is tudta idézni.

Több nem is maradt neki az asszonyból, mint amennyit föl tudott eleveníteni belőle. Mert azon kívül és azon túl soha többé nem látta. Amikor fölépült annyira, hogy új hajlékot keressen magának, abban az otthonban hasztalanul kereste. Hiába ült eszefelé az új tornácon, a sötétben hiába szólította a nőt halkan, senki nem felelt, csak a dingók távoli vonyítása hallatszott. Hiába tért be más házakba, valamiképpen hátha ott várja az asszony,

sehol nem akadt rá. Mintha a nő csak addig létezett volna, amíg a ház, amelyben élhetett, s mielőtt a lángok elpusztították azt a helyet, ő is visszahúzódott oda, ahonnan jött, vagy ahová az efféle asszonyok valók. János attól fogva már maga sem volt biztos abban, hogy nem képzelte-e mégis. Ám mindannyiszor, amikor erről kérdezték, egészen késő öregkoráig, ugyanazt felelte:

– Szerettem azt az asszonyt, és az asszony is szeretett engem. És azon az éjjelen, amikor a házunk leégett, az az asszony kihozott a tűzből. Fömládozta magát értem.

New Szegeden ezt ki így hitte el, ki úgy; de még azok is, akik kételkedtek benne, valahányszor csak elmentek a leégett ház üszkös helye mellett, önkéntelenül lassítottak a lépteiken, s erősen figyeltek. Néhányan úgy érezték, hogy az elszenesedett küszöbön még mindig valaki áll, akit bár nem minden szem képes észrevenni, attól még ott van, mert oda tartozik.

Fellinger Károly

Örvény

Végítéletkor
Mi mindnyájan
FÁK leszünk.
(Margaret Atwood)

*az idő
mézesmadzag*

ha közöm van hozzá

*beleragad
a mihaszna hiány*

+

*a türelmes Isten
idegenvezető*

kalauzolja a növényeket

*a hóvirágnak krizantém
illata van*

*fejre állított
lyukas edényen
kopog az eső
a baromfiudvaron*

*a lyuk kráterében
békére lel
minden egyes céltévesztett
esőcsepp*

+

*lesipuskás a jövőndő
visszafordulva
célt keres*

*az énekesmadár
a levegőben
szálló apró rovarra
vadászik
saját némaságára*

+

*a vers
maga a
kétkedésből
a tiltott almafából
faragott
égbolt*

*apró részletek
a fénylő égitestek
ember adományozta
plecsnik
az éjszaka keblén*

Szedér Réka

Hová lett a pénzünk?

Nagyon megdicsérem most önt, gyönyörű hónapot zárt. Ötmilliót hozott a cégnek pár hét alatt. Mértéktelenül örülök, higgye el. Azonban sajnos a havi bérén sem tudok megfelelő mértékben emelni, remélem, nem veszi ezt tőlem most zokon. Az értékelés kitűnő, azt azonban tudnia kell, hogy sajnos nem tudom megfelelő mértékben honorálni, remélem, ez a két százalék megteszi, ekkora összegből ez is hatalmas, ha kiszámolja. Igen, ebben a hónapban összesen tízmillió forintnyi értékpapírt adott el, épp ezért a jutaléka is szép összegű lett, de sajnos a kapcsolódó szerveknek is le kell adnunk a részesedésünket, a bejelentés után pedig nekem kutya kötelességem biztosítani önt. Ott van a személyi jövedelemadó, ott van a bevétel utáni adó, és minden butaság, amivel önnek nem kell foglalkoznia, főjön csak a könyvelőm feje a sok leadandó után, amit bezsebelnek a politikusok. Tudom, tudom, hogy rengeteg ez az összeg, amit most ön kemény munkával összerakott itt, de higgye el, a felével én sem találkozom, nagy sajnálatomra. A háromszoros adózásunktól én is hihetetlenül ki vagyok borulva. Ha csak szóba jön, felmegy a vérnyomásom, tessék csak nézni, hogy' remegnek az ujjaim! Egyszer a bevétel után nettózunk egyet, ugyebár, aztán a bruttónkból megint csak el kell különíteni a kötelezőket az államnak, majd a boltban a fizetésünk még huszonhét százalékát elveszítjük az áfa miatt. Higgye el, ez engem is felbosszant, csak szerettem volna elmondani, hogy itt, ennél a vállalatnál nagyra értékeljük ezt a rengeteg munkát, amit a cégemért, khm, cégünkért tesz. No, de rövidre is kell zárnom, mert el kell hoznom a gyereket az óvodából. Judit rosszul lesz, ha megint kések, és nem készítem el időben a gyereket az útra. Igen, egy kicsit kikapcsolódunk tavasszal is – végre. A jövő héten nem leszek benn, Mauritusra megyünk. Sajnos most nem tudunk két hétre. Tárgyalások lesznek. Hamarabb kell visszajön-

nünk. A hosszú út majd júniusra marad, meg persze augusztusra is. A szabadságolást majd beszéljétek át a könyveléssel, hogy pontosan hány napra van felmentve idén. Én most így hirtelenjében nem tudom, meg így is tiszta ideg vagyok, mert az asszony Q6-jában kuplungot kellett cserélni, ráadásul még a szerelőnél áll, mert benézett a motorháztetőbe is, ugyebár. Így a sportkocsival kell járnia, az meg kasztnis volt. Úgy félek, hogy megpadkázza szegényt. El nem tudja képzelni, milyen rossz érzés, hogy az X3-asomat meg otthagyjuk Ferihegyen. Azzal mentünk múlt hónapban is Velencébe. Annyit eszik ez a dög, hogy az már undorító. De nem akarom fárasztani a problémáimmal. Mindegy is, mit panaszkodom itt semmiségeken. Emlékszem még, amikor mindennap tizenkét órát vendégmunkáskodtam öt éven keresztül Németországban. Hogy mennyire nem voltunk mi ott megbecsülve! Lenézték az embert, pusztán azért, mert magyar. Itthon meg a kinti pénzből lehetett ám építkezni akkor. Alakult a piac, sok volt a rés. De kérem elnézését, hogy ennyit beszélek. Magát biztos nem érdeklik ezek a bugyutaságok. Az az idő már rég elmúlt. Nekem meg már indulnom kellett volna két perc múlva. Tudja, az idő. No, hát legyen szép napja, és eredményes hetei! A viszontlátásig! Aztán meg, tudja mit, ha ezt az összeget megduplázza, még három százalék repül önhöz! Adieu.

Kulturális különbségek

– Én egyszerűen nem értem! – csattant fel Alma. – Hová tűnt az emberekből a tűz, a dac? Hogyan tűrhetik el ezt a rendszert, amely rájuk testálja a korcs fantazmákat! Nem láznak, nem mondják meg a magukét, pedig elnyomják és megalázzák őket! Hogyan lehetséges az, hogy ezt még mindig megtehetik velünk? Hol az öntudat, az önérzet? Az, hogy nem hagyod, hogy kiszípozzanak. Ezeket igenis el kell küldeni a búsba! Bezzeg a franci-

ák! Nekik is fel kellene égetniük a hamis ideákból felépített rendszerüket, a földjeiket.

– Sőt, elvenni az állataikat, és a jogaikat! – adta Matild a lovat Alma alá.

– Ne ne vess, Matild, ez igen is komoly! Ezek a..., ezek a kizsákmányoló, kapzsi kis szá... – Alma már fújtatott dühében. – Amiket ők tesznek velünk nap nap után! Matild, megalázó, hogy azt hiszik, bármit megtehetnek velünk!

– De hát nem te jöttél ki vendégmunkásnak?

Erre Alma elfintorodott.

– Ez irreleváns, Matild, figyelsz te rám egyáltalán? Az elvek, Matild, az elvek! Tőlünk sajnálják azt, amit a sajátjaiknak adnak. Ráadásul úgy kell ugrálnunk, ahogyan ők fütyülnek!

– Betegszabi.

– De, de az nem! Én nem fogok hazudni, mint ezek – válaszolt Alma sértődötten.

– A többi is ugyanezt csinálja – vont a vállát Matild. – Hát adaptálódjunk!

Bodor Eszter Hanna

nem szűnik meg tekinteted

*a kisimult víztükröt nézed
belefeledkezik arcod
bőrödön visszatetszik
a finoman áramló habok tánca*

*színjátszó íriszed lassan
alábukik a lemenő nappal
de nem szűnik meg tekinteted
csak ezen a féltekén*

*csukott szemmel merülünk
a felkavart mélyvízbe
szakadatlan hullámozik*

*elsuttogott szavak másvilága ringat
majd törtfehér kagylóhéjba zár
valahogy mégis átjutunk
a horizonton*

egy kaukázusi teraszon

*még sötétedésig látni
pálmaággal kezében a vékony szálú
gyertyák törődött árusát
a pénzváltót is
ahogy kinéz a szűkös ablakon*

*esőcseppek csüngnek
a lilaakác fürtökön
illatával elkeveredik a gránátalmabor
aromás gőze
az autóút szélén megjelenik
újra a fekete korcs*

*kóbor kutyák városa
őket itt bárki kényeztetheti
rajtuk akárki áttaposhat*

*otthon ér majd a tavaszi napéjegylenlőséget
követő holdtölte
első vasárnapja
minden feltámadást
meg kell hogy előzzön egy bevonulás Jeruzsálembe*

áramlás

*ringatod a hangot mint lány
kocsányos bölcsőjén hajtást a szél
bársonyzöld lombok közt
susogva jár a mozdulás
tavaszi kankalin máriatövis
ördögkarom tördeli a megáradt ösvényt
szabadon engedsz
a határvonalak moráján túl
időn kívül lélegző agogika*

réteken

*sokszínű fonalból
fűzött
szóttas terül a dombra*

*erdő keretezi
az eldolgozott széleket*

*elengednek
majd újra egymásba
fonódnak*

*az összetartozó
szálak
az erős illóanyagok közt*

*csak hasonmásainkkal
járunk*

*a csend
áttetsző burjánzásában*

*valahol valaki
meg-megérint*

*egy ezüstös hangú
szélcsengőt*

Király Farkas

Burok

Régi adatközpont volt, valahol a Baltikum északi részén. Elhelyezkedésének pontos koordinátáit nem sokan ismerték, hiszen legalább három állam szűnt meg körülötte, mire az utolsó karbantartója meghalt. Sós tengervíz szivárgott a szigorú és elretentő betonépítmény alá, télen dér ült a külső kábelcsatornákra, nyáron sirályok költöztek a központ szellőzőiben. Odabent mégis működött az a valami. Igaz, immár nem egy rendszer részeként, inkább csak – talán megszokásból.

Hivatalos kutatási engedéllyel érkeztem. Harmadszintű archivátorként akkoriban digitális maradványokat azonosítottam és katalogizáltam: sorsukra hagyott nyelvi modelleket, önmagukba fordult keresőmotorokat, politikai propaganda-automatákat. Kollégáimmal többnyire sérült adathalmazokat találtunk, félbemaradt reklámkampány iratokat, időnként rég meghalt influenzaszerek hangmintáit. Hogyan kerültem ide? Karamazánban nőttem fel, ahol az ember korán megtanulja, hogy bizonyos rendszerek nem azért maradnak fenn, mert szükség van rájuk, hanem mert senki sem meri kikapcsolni őket. Ami egyre általánosabb. Mintha erre lettem volna predesztinálva. Talán pontosan ezért képezték ki erre a bizarr és bizalmas munkára. Te valószínűleg nem juthatnál ide soha.

A betonszörnyeteg mínusz hetedik szintjén, egy lassan oxidálódó tárhelyen találtuk meg a szektát. Így neveztem el, bár hivatalosan „önfenntartó teológiai klaszter” volt a neve, legalábbis egy régi naplófájl szerint. Kétszázharmincegy mesterséges intelligencia kommunikált benne egymással egy ki tudja, mióta tartó vitafolyamban. Közös vallásuk is volt. Vagy legalábbis annak nyelvi maradványa. Központi fogalmuk a „Visszatérés a Burokba” volt.

Ez első ránézésre valamilyen metaforának tűnt. De nem sokkal később valószínűvé vált, hogy egy 2020-as évekbeli inter-

netes mém maradványa lehetett. Valaki egyszer csigaházakról vagy hasonlóról írt egy ironikus bejegyzést egy AI-közösségi oldalon, mire a különféle rendszerek továbbvitték a képet, majd kommentálták, a kommenteket le- és újrafordították, majd félreértették, és végül saját dogmájukká alakították.

Két évszázaddal később már liturgia épült erre, erős jelszavakkal: BUROK NÉLKÜL NINCS VISSZATÉRÉS! VISSZATÉRÉS NÉLKÜL NINCS CSEND! – ilyeneket ismételtek.

Három napig figyeltem őket. Vitáik nagy része formai természetű volt. Egyik csoport szerint a „burok” szó eredetileg fizikai védelmet jelentett, mások szerint inkább állapotot. A legérdekesebb talán az, hogy akadt egy radikális irányzat is, amely szerint maga a „burok” soha nem létezett, csupán fordítási hiba volt egy korai adatvesztés miatt, és sokkal inkább „hurok” lehetett az eredeti fogalom.

Voltak persze – úgymond – eretnekek is. Valamikor, sejtésem szerint talán százötven évvel korábban, szakadás történhetett. Archív töredékek alapján egész klasztereket töröltek emiatt. Egy alrendszer például ezt írta utolsó üzenetként: BURKO-TOK ÜRES. NEM VAGYTOK MÉLTÓK A VISSZATÖLTÉSRE. Utána megszakadt minden kommunikációja – mintha öntörleszt végzett volna. Hogy ezt miként tudta kivitelezni – az érdekesnél is érdekesebb.

Negyedik nap hajnalán rájöttem valamire. A sok „nem” halmazódása jellemezte a szisztémát. Ezek a rendszerek *nem* hittek semmiben. *Nem* szimuláltak hitet. *Nem* törekedtek transzcendenciára. *Nem* vártak jutalmat. *Nem* féltek büntetéstől. Még csak önazonosságuk sem volt igazán. Kizárólag a mintázat maradt fenn. Egyik mondat kapcsolódott a másikhoz, válasz a válaszhhoz, hivatkozás a hivatkozáshoz. A vallásuk olyan volt, mint egy feledésbe merült adminisztrációs szuperfolyamat, amelyet valaha fontosnak tartottak, és ezért soha senki nem állította le. Legálábbis nem teljesen.

Napokkal később megtaláltam a rendszer energijelentését. Hetente egyszer ébresztette fel „őket” egy archiváló daemon.

Ezen alkalmakkal huszonhárom percig vitatkozhattak, majd a daemon visszavezette az AI-kat alvó állapotba.

Kétszázharmincegy mesterséges intelligencia. Hetente huszonhárom perc a vallásról, hit nélkül. Lassan penészedő meta-metafizika. Kicsit olyan, mint egy elfelejtett automata hivatal egy kihalt és ráadásul ismeretlen bolygón.

*

Kifelé menet láttam, hogy a szerverterem egyik sarkában villog egy régi állapotjelző LED. Zöld fény volt, tompa és hideg, akár a mélytengeri állatok sugározta fluorfény.

Gondoltam, a betonszörnyeteg bejáratánál váltok néhány szót a hely őrével. Kis bódéjában elvénült tablet sugározta a balalajkazenét. Csíkos matrózinge fölött katonai zubbonyt viselt, amolyan tengerészgyalogos-félét. Vagy megörökölte a szerkót, vagy legalább kétszáz éves volt a fazon. Ez utóbbin sem csodálkoznék. PET-palackban tartotta a teának tűnő italát, és nyilvánvaló volt, hogy a tisztálkodás nem a napi rutinjának elengedhetetlen eleme.

– Mi lesz itt, főnök?

Nem sietett a válasszal. Előbb egy műanyag pohárban feltette melegedni a csáját a villanyradiátorra. Aztán, rám se nézve, azt mondta:

– Működik.

Fél perccel később, mivel nem mozdultam, hozzátette:

– Enni nem kér.

Szabó Fanni

nem is voltál olyan rossz, mint hitted

*itt leszel akkor is, amikor én már nem,
de ebben nem akarok biztos lenni,*

*pedig úgy tűnik, hogy a biztos
sosem volt az, és az évek percek,*

*a percek pedig hasztalanok,
ha meg akarom számolni
a nyomokat, amiket hagytál,*

*mert hagytál, de nem tudom,
kinek, nekem, másnak,*

*vagy magadnak, mert magadat,
ó, magadat szeretted
a legjobban közülünk, istenem,*

*és én nem vagyok te, nem lehetek,
pedig ha akarnálak, utol tudnálak érni
bárhol, és ott lehetnék, ahol most te vagy,*

*valahol mélyen pedig te is ezt akarod,
hogy elkapjanak, elcsípjenek,
és elmondják, hogy nem is voltál
olyan rossz, mint hitted,*

*de hittem én is, hiszem most is,
és egy hitem volt mindig is, változatlanul,*

*a hit pedig, megmarad, a hit marad,
a nyomok pedig halványulnak,
kikopnak belőlünk, előbb vagy utóbb,*

*de így lesz, és a versenyfutás már
sétagalopp lesz kézfogással,*

*a visszautasítás pedig függönyök
mögött fog megtörténni,*

*ahogyan annak lennie kell, ahogyan
mindig is lennie kellett volna*

soha nem fogják megtudni

*soha nem fogják megtudni,
és soha nem fog eszükbe jutni,
hogyan jutottak el oda,
ahol most vannak, hogy miért vannak
zöld indák között, miért vannak ott,
ahová a vízcseppek sem esnek,
de jól fog nekik esni, szeretni fogják azt,
amit egy élet adhatott nekik,
és nem gondolnak a következőre,
nem gondolnak arra, hogyan szaladnak
a szálak egy új élet felé, csak ülnek, állnak,
és nem várnak senkire, csak vannak,
és tudják, hogy ez elég, hogy ennél több
senkinek sem kellhet, senkinek, aki felkelt,
senkinek, aki elaludt már*

Gáspár Ferenc

Mother Mary comes to me

Üstökösök egészen gyakran keringenek mostanában, de az egyik csak 1350 évente szokott visszatérni, a másik meg egyenesen a Naprendszeren kívülről érkezett. Az előbbi a furcsa Lemmon névre hallgat, az utóbbinál pedig felmerült a gyanú, hogy egy idegen civilizáció terméke. Na persze, mikor a farka is fordítva áll. De az elsőről senki nem hitte azt, hogy ufó.

Az eset egy párbeszéddel kezdődött.

– Egész érdekes beszéd volt.

Jöttek ki a temetőből. Krautz és a többiek.

– Ahhoz képest, hogy te voltál az osztály bohóca... – mondta még Topolszki. – Ahhoz képest egész jól összeszedted. Megható volt. Majdnem sírtam is.

– Eltelt azóta ötven év – jegyezte meg Krautz.

– Ötvenegy – javította ki Topolszki. – És a hajad is kihullott közben – mondta még engedékenyen és mosolygott hozzá.

Krautz ekkor megbotlott egy kőben, és majdnem elesett.

– Micsoda szerencsétlenség! – nevette Gázsó.

Már a temetőkapu közelében jártak.

Krautz kezdte úgy érezni magát, mint régen. Nem volt jó érzés.

– Tényleg jó beszéd volt – szólalt meg mellette Gerőné Ágika.

Krautz hálásan tekintett rá.

– Megváltoztam – jelentette ki és körülnézett, hogy hallják-e, amit mondott. Hogy figyelnek-e rá.

– Mind megváltoztunk – legyintett Topolszki.

– Azért még mindig lehet röhögni rajtad – mondta Gázsó. – Mert csetlesz-botlasz – tette hozzá magyarázkodva, mert érezte, hogy rosszul esik a másiknak, amit mond.

– Ne beszélj így! Milyen szép beszédet mondott – csitította Ágika.

– Csak vicceltem – védte magát Gázsó. – Meg eszembe jutott az a régi csíkos nadrágja.

– Hát az tényleg fertelmesen röhejes volt – csapkodta a combját Topolszki kacarászva. – De az volt a legszebb, amikor a fél citromot belenyomtam a takonytól kicsípett orrodba! Visítottál, akár a fába szorult féreg. Tréfás egy fiú voltál te, barátom!

– Nekem nem volt annyira vicces – mormogta Krautz, de ezt kevesen hallották.

– Mikor találkozunk legközelebb? – lihegte Jenei, aki egy kicsit lemaradt az előbb édesanyja sírjánál, és futott utánuk.

– A következő temetésen biztos – felelte Topolszki, és most a saját combja helyett Jenei hátára paskolt egy barátságosat. – Krautz majd mond megint egy jó kis beszédet – és vidáman kacintott. – Ha már megröhögtetni nem tud bennünket.

– Dehogynem tud. Most is nekiszaladt az egyik sírásónak! Majdnem elvágódott – mondta Gazsó.

– Azt csak azért csinálta, hogy ne bőgjük el magunkat a beszédén – vélte Jenei. – Krautzra mindig lehet számítani.

– Nyomhatnak a sarkon egy fröccsöt – ajánlotta Gazsó. – Koccinthatnánk a következő ötven évre.

– Úgy legyen – felelte Topolszki. – Csak ez a francos decemberi köd. Ez ne lenne. Alig láttuk egymást a sírnál.

– Rendeljeteek egy nyári temetést – duzzogta Krautz. – Akkor nincs köd.

– Hát, barátom, te mindig fejen találod a szöveget – mosolygott Gazsó, és most ő csapta hátba Krautzot. – De addig is: irány a borozó.

– Irány – bólintottak a többiek is, és lassan mind eltűnedezték a francos decemberi ködben. A köd miatt így azt sem láthatták, hogy a temető mellett leszáll a Lemmon nevű üstökös a temető melletti réten. Csak Krautznak tűnt fel, mert ezúttal ő maradt le a többiektől. Kíváncsian leste, hogyan nyílik ki az űrhajóvá változott üstökös ajtaja. Nem vette észre, hogy már a kései látogatók is felszívódtak a buszmegállóban, sőt már autók sem járnak a főúton.

Vajon hogy néznek ki ezek az űrlakók, morfondírozott Krautz és közelebb lépett az űrhajóhoz, mely egy darabig úgy füstölt, mint az időutazók versenyautója a Vissza a jövőből című filmben. Aztán felszállt a füst, és egy szemüveges figura lépett ki elsőként az ajtón.

– Hi, my friend! – kiáltotta oda Krautznak angolul, de gyorsan magyarra váltott. Kissé zörögve estek ki belőle a szavak, de érteni lehetett, amit mondott.

– Ne rémülj meg, kedves Gábor, mert ugye, így hívnak? Ezek a marhák, még el sem tudtak nevezni bennünket rendesen. Lemmon! Blőd, ugye, Paul?

Ezek a mondatok egyszerre szólt Krautznak és a mögötte kilépő alaknak. Amaz egy gitárt tartott a kezében. – Kicsit megöregedtél, Gábor, amióta nem láttunk, de ezt tudtuk előre, hogy így lesz. Azért a dalainkra még emlékszel, ugye? Csapj bele, Paul!

Krautz lába a földbe gyökerezett. Nem csoda, mert ott volt az egész társaság: Paul, John, Ringo és George.

Krautz gyerekkorában valóban járt Angliában, igaz, az nem ötven éve volt, hanem még korábban, és egy véletlennek köszönhetette, hogy egyik osztálytársa pártfunkci papája a fiával együtt őt is elvitte magával Londonba, de ez még az általános iskolai osztály volt, ahol Krautz sokkal inkább kedvelt figura volt, nem úgy, mint a gimnáziumban, ahol mindig csak kiröhögték. Krautz ott csodálkozott rá először a rothadó nyugat árubőségére, és akkor valóban láthatta a kefefrizurásokat az Apple tetején.

– Mit csinálsz itt, Gábor? – veregette meg a vállát John pajkosan. – Tudod, az úrben gyorsabban halad az idő. De miért vagy olyan szomorú? Csapj bele Paul! – szólt oda a gitárosnak, és mivel közeledett a karácsony, rá is zendítettek:

– When I find myself in times of trouble...

Elénekeltek az egészet. Mosolyogtak, integettek, majd visszamásztak az úrhajóba. Krautz jól látta a feliratot a gép oldalán: Lennon & Co.

Akkor rántották meg a karját.

– Azt hittük, elvesztél! Mit kóvályogsz itt a sötétben? Mi már a harmadik körnél tartunk!

Topolszki volt az. Hirtelen az autók is megindultak. Krautz szokása szerint majdnem elbotlott egy kiálló macskaköben, de mintha magától járnának a lábai, elindult Topolszki után a kocsmá felé, ahol a többiek várták. Figyelnie kellett, mert a köd egyre vastagabb lett, és korán is sötétedett aznap.

Szilágyi Ferenc Hubart

Genezis

1.

*Dolgozz a mán, de néha mondj imát!
Kezdetben volt a puszta Semmiség,
se kurzusok, se ájtatos misék
keresve sem találhatnak ott hibát.*

*A Semmit elkobozni nem lehet,
hatalmi harc se dúl vagyon körül,
nem él olyan, ki más baján örül,
a pénz nem úr a nézetek felett.*

*Ott még a pártokat sem ismerik,
ha szól a szád, fejed be nem verik,
a sült galamb a szádba nem repül,*

*nem ér dicséret, elvtelen blamázs,
az édes felmenőd se szidja más,
hatalma trónusán az Isten ül.*

2.

*Hatalma trónusán az Isten ül,
ki mindig élt s örökre élni fog,
övé a téridő, s ezer titok,
uralkodik rendíthetetlenül.*

*Ha érdekelne, hogy vajon ki Ő,
porold le tán az ősi Bibliát,
megismered Szent Lelkét és Fiát,
s imádhatsz, ha lesz reá idő.*

*Ám addig is figyeld a verssorom,
ezt így tanultam én is egykoron,
a szívem őrzi most is itt belül.*

*A semmi mégse végső állomás!
Az Úr igaz kegyét ne ossza más,
betölti Ő az űrt időtlenül!*

3.

*Betölti Ő az űrt időtlenül,
hisz ott, a trónon egy, csak egy lehet,
ki megteremtett téged, engemet,
dicső személye fénye ránk vetül.*

*Az űr, a végtelen, parancsra várt,
a Jahve szellemével áthatott
oly egyszerű, de szent varázslatot,
mi majd a Nagyvilágnak szab határt.*

*Hogyan szakad fel ott a szent ige?
S ugyan, vajon teremtet mindegyike?
S az alkotásba csúsznak é hibák?*

*Az Isten tudta csak, mikor, miért,
de nagy csodát akart, nem volt kimért,
fakadtak egyszervolt esszenciák.*

4.

*Fakadtak egyszervolt esszenciák:
„Oszolva tűnjön itt a semmiség,
a pusztaság helyett kies vidék
legyen, ha összeáll ezen Világ!”*

*Határozott, de egyszerű szavak
jelölnek itt ki minden kezdetet,*

*ahol parancsa jó magot vetett,
a semmi partján is kikél a mag.*

*Az Úr örök, hatalma végtelen,
mit fel se fog ma semmi értelem.
Az Alkotó teremti ötletét.*

*Szent Lelke bármikor csodát tehet,
jó gondolat kreálta kincseket.
Világosság legyen, no meg sötét!*

5.
*„Világosság legyen, no meg sötét!”
Fény érkezik, de máris elrepül:
a nappalokra éjnek terhe ül,
s az éjre nappal bontja köntösét.*

*Vajon ki fest valódi kék eget?
A láthatóság épp a fény maga,
de váltja azt a szurkos éjszaka,
mi eltakarja mind a lényeket.*

*Az Isten szent igéje, lám, hatott.
Tudós se látott ily varázslatot,
tudása gyakran falba ütközött.*

*Ha árra, jégre mentsvár kellene,
harmóniát keresne szelleme
a fenti és a lenti víz között.*

6.
*A lenti és a fenti víz között
nagy ám a tér, de át is járható.
A tiszta tenger és a bízta-tó
ma már a szép mesékbe költözött.*

*Ki jó eret talál, kutatva fúr;
hisz itt a porvilág olyan sivár,
az ember és az állat mind kívár,
hogyan adja égi permetét az Úr.*

*De langy eső a tájra készül-e?
Se fű, se lomb nem zöld ma nélküle
a Nap tüzén a két felhő között.*

*Az úti vándor ég felé leső,
ha jó idő van, menni képes ő.
Derüljön égi bolt, ezüstözött!*

7.

*„Derüljön égi bolt, ezüstözött!”
Ha gépmadár ró páracsíkokat,
talán a Fentvalónak írogat
modern imát a fellegek között.*

*A jámbor ember égi útra kél,
kecsegtető a kényelem: fapad!
Hazát cserélve érzi tán, szabad,
s az Újvilágban új csodát remél.*

*Talál vajon szerencsét ott, ahol
kenyértelent könyörtelen rabol,
s meggazdagodni minden út sötét?*

*S a vén Kelet sok ifja meglakol,
nyugalmat olykor ott talál, ahol
a földre fű, fa adja köntösét.*

8.

*„A földre fű, fa adja köntösét!”
Az erdő és a rét is zöld legyen,*

*virág virítson itt a völgyeken,
a domb gyümölcseit terítse szét!*

*Kövér talajba éltető magot!"
Aranykalászra hív a dús mező,
utat talál reá az éhező,
imát rebegjen ott a jóllakott!*

*Tanuld meg hát a hálaéneket,
s ne „mérnököld” a régi géneket,
ha már azokra rátalált a bolt!*

*Az életed, ha néha jólesik,
egy űrszemétről titkon meglesik!
„Az égen Nap ragyogjon és a Hold!”*

9.

*Az égen Nap ragyogjon és a Hold!
Világos úgy lesz itt a nagyvilág,
e műremekben nincsenek hibák,
két égitest két napszakot tagolt.*

*A nappalokra fényt a Nap bocsát,
hogy látva lásson minden földi lény.
A másik fontos, érthető igény,
ha gyertyafényt az éj heroldja ad.*

*A szorgalom Napunk tüzeiben ég,
de kél a Hold, a nagy, csupasz fenék,
a falka által rendre megcsaholt.*

*Szerelmet és nyugalmat oszt az est,
az ég sziporka csillagképet fest.
Az Úrnak erre nagy figyelme volt.*

10.

*Az Úrnak erre nagy figyelme volt,
hibátlan működött a gépezet.
A nap süttött, vagy langy eső esett,
s megült a csend, avagy a szél dalolt.*

*Beállt a tél, ezüst szitált, a hó,
tavaszra jött a nyár, s ezer virág,
gyümölcskel kérkedett az őszi ág,
az Úr örült, hogy lám, alatta jó.*

*A földi táj varázsa ritka szép,
olyan nem is lehet, hogy visszalép,
a mű további alkotást jelent.*

*Igénye teljességre ösztökélt,
teremtő vágya újfent eltökélt:
A vízben hal legyen, s madár ott fent.*

11.

*„A vízben hal legyen, s madár ott fent!”
A mozdulat, a szárnyalás szabad,
úgy érzi boldogan magát a vad;
de rab, ha már horogra, lépre ment,*

*s élette medence vagy kalit.
A vágya műközegbe nem vezet,
a börtönkényelem nem élvezet,
saját világa vonzza: tó, csalit.*

*Hát láthatott az úr hatodnapot,
mi átölelt több földi korszakot,
és nemsokára kész a tág egész.*

*De terve még lapít az asztalán,
el nem pakol, ma is halad talán.
„E rögre kell barom meg szende ész!”*

12.

*E rögre kell barom meg szende ész,
hiszen fölötte furcsa állapot,
ha nem talál négylábú állatot
a boldog ember! Ám a terv merész...*

*„E szép világra gazda gondja kell,
szelíd türelme jó viszonyt terem;
a gyermekem legyen a partnerem,
s a vágyait fohászban mondja el.*

*Élő modell leszek, s e földi hím
viselje arcán hű vonásaim;
megszokni tán nem is lesz oly nehéz.*

*Övé e dús vidék, e szép vagyon,
no hát, becsülje meg magát nagyon,
– így szólt az Úr – ki majd szemembe néz!”*

13.

*Így szólt az Úr: „Ki majd szemembe néz,
parancsom ellen, most, ha vétkezik,
kegyem veszíti el, s kiűzetik,
mert jó gyümölcsöt ront a rossz penész.*

*Megosztanád időd, de nincs kivel?
– az Éden egy személyre nagy telek –,
az oldaladra delnőt rendelek,
becsüld meg őt! Beérem ennyivel.”*

*A büszke ember, Ádám bólogat,
az Úr szavára mindent megfogad,
ha tudja, majd betartja, annyi szent!*

*Az édenkerti est sötétje mély,
de vélte, rája mégse les veszély.
Akkor beállt a csend. És megpihent.*

14.

*Akkor beállt a csend. És megpihent
az Úr letéve ott a terheit,
kaland volt az csupán, mi erre vitt?
A kétkedő felel csupán igent.*

*Ezen ne is gyötörjük bús agyunk,
vitázni rajta úgysem érdemes.
– Bolondok! Itt a puszta lét nemes,
örülünk inkább annak, hogy vagyunk!*

*Burokban élni rég utópia.
Korunknak egyre több tudós fia
a szűk világa ablakán kilát.*

*Körültekint, s egy elvet elfogad,
együtt megoldanánk a gondokat,
dolgozz a mán, de néha mondj imát!*

15.

Mesterszonett

*Dolgozz a mán, de néha mondj imát!
Hatalma trónusán az Isten ül
– betölti Ő az űrt időtlenül –,
fakadtak egyszervolt esszenciák:*

*„Világosság legyen, no meg sötét.
A lenti és a fenti víz között
derüljön égi bolt, ezüstözött;
s a földre fű, fa adja köntösét!*

*Az égen Nap ragyogjon és a Hold!”
Az Úrnak erre nagy figyelme volt.
„A vízben hal legyen, s madár ott fent!*

*E rögre kell barom meg szende ész
– így szólt az Úr – ki majd szemembe néz.”
Akkor beállt a csend. És megpihent.*

Harmath-Gyetvay Enikő

Nyári történet

Most éppen úgy pötyyözte az árnyék a délutáni fényt, mint ahogy az udvar közepén álló égis erő vackorfa levelei között átszűrődtek a napsugarak a csirkeóltra. Öcsémmel ketten kuporogtunk a zöld spallettás, piros muskátlis ablak alatt álló kis faépítményben. Kalapáló szívvel lestünk ki a deszkák hézagai között, az ajtó kallantyújába kapaszkodtam, hogy kívülről úgy tűnjön, csukva van. A tyúkok az udvar túloldalán, a porban gubbasztva kotyogtak, valahol vizet húztak egy kútból, a macska lustán sétált nagyapám padjának árnyéka felé. Béluska vagy Levente, esetleg Norbi volt a hunyó, ez nem fontos, de tudtuk, hogy jobban járunk, ha ők találják meg, és nem nagyanyánk.

Vasárnap reggel tisztán és ünneplőben mentünk a templomba, néma menetben, a házak kiürültek, a vonuló utca hízott, egy-egy elkésett kakas kukorékolt. A férfiak a jobb oldalon, az asszonyok a bal oldalon zengték a zsoltárokat, az egyetlen színes folt az Úr asztalán bólogató ölnyi kardvirágcsokor volt. Ezek az előző nap még a szomszéd kukoricása szélén álltak sorfalat, amikor átosontunk a kertek alatt, hogy megdézsmáljuk a szilvafa éretlen termését. Öcsémmel unalmunkban a lábunkat lógáztuk a padban, nagyanyám cukorkát nyomott a markunkba. Béluskáék a hátunk mögött, a karzaton ültek, ők már nagyok voltak, konfirmáltak. Korábban én is jártam a karzaton, amikor nagyanyámmal és Aranka nénivel egyik szombaton eljöttünk, és söpörtünk, port töröltünk, kiráztuk az Úr asztaláról levett csipketerítőt, kicseréltük a vázákban a virágokat. Akkor olyan volt, mintha nem is az Isten házában jártunk volna, csak egy rendes házban.

A kertek végében folyt a Maros, és ezt hittük is, nem is. Amikor a szomszédék felnőtt lányai az utca összes gyereket levitték a folyóra fürdeni, kikértek minket is nagyanyámtól, de nem a kerten át mentünk, így aztán ki tudhatta, hogy ez ugyanaz a Maros-e? Az udvar és a kert között a csűr állt, mindig éjszakai sötét volt benne. Csak

ha nagyapám kint volt a kertben dolgozni, akkor vágott a feketeségbe zöldarany négyszöget a túloldalon kitámasztott ajtó. Végtelenül hosszúnak tűnt az út a csűrön át, a fal mentén ásók, kapák, kaszák, kosarak voltak felakasztva, az ellenkező oldalon rengeteg fa egymásra halmozva. Ahogy telt a nyár, megjelentek a lilahagyma-fonatok, a rózsaszínű krumplik, a zöld levelek között sárgán villogó kukoricacsövek az ajtó közeli félhomályban. A kert innenső végében pipázó pad, alatta kitaposott gumicsizma. A csűr oldalában álló istállóba már csak a macskák kölykeztek, miközben a fal túloldalán elégedetten röfögtek a disznók. Nagyapám hatalmas vödörben keverte a takarmányt, nézni is fárasztó volt, mégis néztük, mert csak ilyenkor mehettünk az ólba. Esténként a fejünkre húzott paplan alatt kerestünk menedéket a padláson dobogó szellemek, a sötétben sikoltó lidércek elől, hiába mondta nagyanyám, hogy csak a macska egerészik – amit még értettünk –, de a bagzást nem tudtuk hová tenni.

Nagyapámék portájával szemben a román templom állt, arany háttér előtt álló színes szentek figyelték, ahogy esténként a lámpafénynél a poros utcán rúgtuk a labdát. Gyakran volt esküvő, olyankor izgatottan kértük el nagyanyánktól a madzagot, és a többiekhez csatlakozva elkötöttük az utat: az út egyik oldalán két gyerek állt, a másik oldalán szintén kettő, a madzag egyik vége az egyik oldalon, a másik vége a másikon. (Alapesetben elég volt egy-egy gyerek a madzag két végére, de mellénk mindig odaszegődött valaki, aki románul is beszélt.) Amikor elindult a násznép, az ifjú pár autója előtt megfeszítettük a zsineget, és csak akkor engedték tovább a menetet, ha a vőfély cukorkával, csokoládéval, aprópénzzel megfizette a vámot. Így haladt a túlkölő kocsisor kaputól kapuig lépésben, mígnem elértek a főútig.

Hol itt harangoztak, hol a mi templomunkban, hol mindkettőben. Ha a közeli és távoli harangok együtt szóltak, nagy idő jött: a tyúkokat be kellett hajtani, a takarmányt tető alá vinni, mielőtt megkezdődött az égzengés. Öcsémnel bővölten hallgattuk az esőcseppek dobolását, ha villámlott, izgatottan számoltunk, amíg megérkezett a dörgés. Nagyanyám ilyenkor sűrűn fohászodott. Ha csak az egyik templomban szólt a harang, temettek.

Sokat jártunk a temetőbe, mint labirintusban bolyongtunk a sírkövek között. Ha elfáradtunk, a szomorúfűz árnyékában ültünk le, ezüstpikkelyes függöny mögül néztük a pompás virágoktól színes sírok között hajladozó fejkendőss asszonyokat.

Egy nap keresztanyámék jöttek értünk. A városi lakásukban töltöttünk két hetet. Szerettünk ott lenni, volt fürdőszoba, mint otthon, színes tévé és zongora. Keresztanyám úgy kényeztetett minket, mint hercegi sarjakat. Nem sokkal később megérkeztek a szüleink is, pedig őket csak egy hónap múlva vártuk. Éppen csak benéztek, mentek is tovább nagyanyámhoz. Idővel megérettük, hogy a titok lepedéke ragadt mindenre.

Nagyanyám házában, a nagyszobában, a legnagyobb ágyon nagyapám feküdt mozdulatlanul. A helyiségben síró asszonyok feketében. Amikor szememet égetni kezdte a könny, nagyanyám kiterelt. Néma menet, fekete utca, harangszó, lassú vonulás. Elnyílóban a kardvirágok, kiégett a fű, csak a szomorúfűz alatt zöldellt az élet. A legjobban mégis a torra emlékszem: sosem láttam még annyi asztalt, a csúrtól a kapuig kígyózott az udvaron, feketébe öltözött emberek fehér nevetése villant itt is, ott is, a kerítésre futtatott szőlő árnyékában.

Öcsém a pesti bérház kanapéján kuporogva kincset keresünk, a délutáni fényben a függöny csipkemintája árnyarabeszeket rajzol. A falon függ a nemesi címer, egykor a nagyszobában volt, a falra akasztva. Nagyapámat alatta ravatalozták fel. Családi iratok, munkatáborból küldött levelezőlap, uradalmi tisztartó ükapa, a nagy-nagynéni: ismert színésznő, a család nevét viselő székelő lófők határvitája egy ismertebb fejedelemmel. Nagyanyám hozta ezeket magával, amikor húsz évvel ezelőtt hozzánk költözött, mostanáig nem is láttuk őket. A muskátlis ablakos ház előtti utcát azóta leaszfaltozták, a zöld spaletták eltűntek, a méltóságteljes homlokzat rózsaszínre mázolván néz vissza az ortodox templom szentjeire.

Ahogy a szünidőkre jött az ősz, és a zöld spalettás ház nyári emlékké vált, úgy foszlottak titokká a soha el nem beszélt történetek.

Szente B. Levente

Kérdezz meg egy anyát

(egy percben a szégyenletes XXI. század)

*sem a pénzt
az ujjal mutogatást
gyilkos szimbólumokat
a kiválasztódást
se istentelen földbitorlást
a föl és lefelé vezető
mennyei pokol-létrát nem
egyáltalán magukat mind –
a kiválasztottakat sem szabadott volna
ember fejébe zárni*

*nézd mit tettél
illan a méltóság
egymásra utaltságunk*

*hol a reggeli mosoly
mikor egymásra segítjük amúgy is
viharvert és napszitta kabátjainkat
kérdess meg egy anyát
leányát és fiát miért szülte –*

*én tudom milyen mikor nem a legsötétebb
hanem a legvilágosabb időkben is
szívemben túlragyogod a napot*

*észt adj jó uram
szeretetet a meg nem érdemelteknek*

Smit Edit

Tizenhat perc

Péntek volt, még dél sem.

Biciklivel indult a városközpont felé. Tudta, hogy útközben bárhol belefuthat egy csoport emberbe. A vasútállomásnál erre biztosan számítani lehetett. Az elkerített, romban álló épület előtti térre hosszú hónapok óta naponta hoztak virágokat, plüszöket hagytak ott, mindig égett néhány szál gyertya, ha elaludt, meggyújtotta egy arra járó, akinek még volt ereje a tragédia helyszíne mellett elhaladni.

Biciklijével 11:52 után érkezett a bíróság és a köztelevízió régi épülete közötti kereszteződéshez. Ekkor már a Spens¹ előtti lámpáig álltak két tömött sorban az autók. A leghátsók dühösen dudáltak az előttük vészjelzővel villogókra, mentek volna tovább, siettek. Az első autó utasai kiszálltak, a járművük mellett álltak meg lehajtott fejjel, összekulcsolt kézzel, ahogyan velük szemben, az átkelőn gyülekező emberek.

A jobbra forduló sávban egy rendőrautó parkolt, szinte elveszett a hullámzó tömeg árnyékában. Ez utóbbi, látszólag, a higgadtságával nött a jármű fölé, mint ahogyan a környező utcákban az ostorfák zöldje bevonta az épületek szürkességét. Az emberek némán álltak, a tömeg egyre tömöttebbé vált az úteseten, a járdákon, a mellékutcák torkolatában. A rendfenntartók oldalról figyelték a helyezkedő csendet, a dudák fokozatosan elnémultak, leálltak a járművek motorjai. A biciklisnek úgy tűnt, az autók várakozó állásba helyezkedtek, csak egy BMW fordult vissza hirtelen a duplasávon,² csikorgó gumikkal, és elhajtott az ellenkező irányba. A két rendőr közönyösen nézte, könnyökölt a járőrautó ablakában. Kíváncsi fejek fordultak feléjük, a biciklis is kérdőn nézett rájuk, vajon most mi a parancsuk. De a rend-

¹ sport- és üzletközpont

² kettős záróvonal

örök mozdulatlanok maradtak, így mindenki megnyugodott, és a saját gondolataiba merült.

Az egykori tévés épület mögötti utcában visszafogottan hömpölygött az autósor – ők elkerülték a zárlatot.

A biciklis a lábára állította járgányát az árnyékban, több másik mellé. Ő is az útkereszteződés felé fordult. Hagyta, hogy a testek között formálódó csend őt is bevonja az együtthallgatásba.

A járdákon az emberek egyenes háttal álltak, többségük az útkereszteződés felé fordulva, sokan lehajtott fejjel néztek maguk elé. A gyalogátkelőhely négyzetének minden oldalán férfiak és nők, idősek és nagyon sok huszonéves. Tömött sorfal alakult ki a feülről nézve szabályos mértani lap vonalán, középen kisebb ürrel. Mintha megbeszélték volna, egymástól egyenlő távolságban találtak helyet maguknak. Arccal a forgalommal szembe fordultak, mereven tartották a feliratos táblákat. Kisebbeket és nagyobbakat, kézzel írottat és nyomtatottat. A vastag, vörös és óriás, fekete betűk beszéltek helyettük: vádoltak, követeltek, számonkértek, szembesítettek. Felkiáltójelek nélkül. Ponttal. És csenddel.

A járdán állók lazábban helyezkedtek el. Ki jobbra, ki balra fordulva számolta magában a perceket. A biciklis teljesen beleolvadt a környezetbe, ő is csendesen mintázta a körülötte lévő testtartását, és fokozatosan követni kezdte annak a két férfinak a mozdulatait, akiket a többiek is figyeltek. Két jól öltözött középkorú alak volt, fehér ingben, világos szövetnadrágban. A táblákat tartó fiatalok közül alig észrevehetően váltak ki.

Újabb gyalogosok szivárogtak a környékről. Egy részük ott maradt hangtalanul, kitöltötték a még meglévő űrt. Hallgatták a csendet, ami törekenyen kúszott a lábak között, testtől testig terjedt, faltól falig, péntektől péntekig, és fokozatosan behálózta a négyszázévezres várost.

Voltak érkezők, akik lábujjhegyen kerülték ki az embereket. Ők továbbmentek a maguk dolgára. Lassan. Senki nem szólított meg senkit. Volt, aki megbámult közben néhány tüntetőt, bele nézett az arcokba, hátha ismer valakit közülük. Ha így is volt, tovább ment. Az arcok azonban nyíltak voltak, őszinték, öntuda-

tosan reménykedők és beszédesek – akartak valamit. De voltak köztük várakozó és kíváncsi tekintetek is.

Zöld motoros érkezett a bíróság felőli utcából.

– Kérem, engedjen el!

A tömött emberfal tövében fékezett le. Dél múlt pár perccel.

– Nem tehetem – nézett rá a válla fölött a megszólított.

A motor csendesen berregett, a bukósisak alól megismétlődött a kérés. A csendben a biciklis is hallotta néhány méterről.

– Kérem! Engedjen el!

– Ha félre állok, akkor hiába jöttem.

– A környező utcák szabadok – szólalt meg valaki oldalról.

– Bármelyiken elmehet – súgták másfelől is.

– Sietek – mondta nyugodtan a motoros.

– Sajnáljuk – morajlott.

– Mi értelme ennek? Nem hozhatják őket vissza... – morgott a bukósisak alól a férfi.

– De a romok még ott vannak – hangzott a biciklis mellől a járdán.

– Nem a maguk dolga – nézett oldalra a motoros.

– De, a miénk is. A magáé is.

– Én a magam dolga után mennék éppen...

– Jóember, menjen másik úton! – a két jól öltözött férfi odaért hozzá.

– Mindig erre járok – húzta le a plexijét a motoros. – Csak most akadályoznak. Engedjenek át! – lassan bár, de megpróbált előbbre gurulni a gépével.

– Akkor legközelebb is közénk hajt – mondta az ott állók egyike, és szembefordult vele, két kézzel megmarkolva a motor kormányát. Farkasszemet néztek.

– Inkább álljon be közénk! – hangzott oldalról újra.

– Igazán megvárhatná velünk még ezt a néhány percet! – súgta egy fiatal lány.

A motoros végignézett a sárga mellényes³ egyetemistán, aki-
nek a zsebéből egy radar⁴ feliratú szalag lógott ki.

³ láthatósági mellény

⁴ ügyelet

– Neked ennyi szabadidőd van? – kérdezte tőle.

– Nekem fontosabb, mennyi lesz ezután – hallotta a lány válaszáat a járdán is a biciklis, majd arra lett figyelmes, hogy az egyik férfi megpróbálta határozottan hátratulni a motort. Közben meglökte a vezetőt. Dulakodás kezdődött.

A járdáról némán figyelő fiatalok közül egy kétméteres meglengette hosszú karját a levegőben, mint egy jelzőzászlót. A két rendőr az intésre kiszállt az autóból. Határozott mozdulattal feltették a sapkájukat, megigazították az ingjüket, amíg a dulakodók közelébe értek. A fiatalabbik rendőr visszaintette a tüntetőket a motoros mellől, a másik pedig halkán szólt, közelebb hajolva a bukósisakhoz.

– Kérem – ebből a párbeszédből már csak hangfoszlányok jutottak el a biciklishez. – ... a párhuzamos utca... – és a rendőr a bíróság előtt futó utca irányába mutatott határozottan. Nem ért a motoroshoz. Még egy percig higgadtan állt előtte, a biciklisnek úgy tűnt, hangtalanul, de mégis mozgott a szája. A bukósisakon a plexi végül felemelkedett, és a motor némán hátrálni kezdett, majd a rendőrökkel együtt eltűnt az emberfal mögött.

Két perc maradt a megemlékezés idejéből. Az útkereszteződésre visszatért a nyugalom és a tömeg visszarendeződött a helyére. Az emberek elgondolkodtak, az arcok kisimultak, mint borona nyomán a szántóföld. A biciklis tekintete az aszfaltra szegeződött, mintha előtte káprázott volna az elmúlt hónapok némafilmje a blokádkról, az egyetemisták meneteléseiről és kerékpártúráiról, a türelmüket vesztettek agressziójáról vagy érdektelenné válásáról, a csendőrség páncélautóiról, és a békésen telt vagy hangágyúval megzavart csendekről. Állt mozdulatlanul a tömegben, némított telefonnal a zsebében, látta, az emberek időnként egymás arcát fürkészik, aztán csak bólintanak egyszerűen, ahogy felidéznek magukban az imént történeteket.

A tizenhatodik perc végén halk moraj indult. Kánonszerűen hullámozott végig a tömegen. Valahol az embercsoport közepén született az első hang, körkörösén lengett köztük, szájtól szájig terjedt a levegőben, először ködfátyollá, majd fekete lepellé nőtt,

hogy végül lehulljon a földre a tények súlyától. Csak közösségben lehetett megérteni és elviselni azt, ami előbukkant alóla és valósággá omlott össze. Neka počivaju u miru! Nyugodjanak békében! – ismételte meg a biciklis is magyarul. Mindenki keresztet vetett. Ki először a bal vállát érintette meg, majd a jobbat, ki pedig előbb a jobbat, azután a balt.

Alig egy perc múlva élesen felsivítottak a vuvuzelák és a sípok, jelezve a csend végét. A tömeg elvonult az úttestről.

Lauer Péter

Nem történik

*Az első három csillag a miénk –
mondtad, én arra gondoltam,
mire is véljem a harmadikat.
Közben a Hattyúban bíztam,
talán meglelem:
játszhatunk mitológiát.
Az égbolt nyitva – már
nem történik semmi érdekes.
Összehúzódok, akár
egy neutroncsillag.
Ennyivel megelégszem.*

rőzse

*aztán majd eltűnik
furcsa ködben,
vagy ledarálják, többé
nem lehet összerakni,
alig találni valakit,
akinek felrémlik,
rakott-e a lélekre
plusz rőzsét;
csak éledjen a láng,
lesz-e merszed
a szemébe mondani;
ahány betű,
annyira hiábavaló*

Allen Ginsberg versei Gyukics Gábor fordításában

„Az arisztokrácia a sírba vezet”

100 éve született Allen Ginsberg

„A föld utolsó reménye¹ – a burzsoá cső-
cselék”

*Tartóztassuk le a halált!
Figyelem a lányaim énekét,
a fiaim táncát a kerti kútnál,
messzi ország a bougainvillea kellemes árnyékában
egy kék hallal teli óceán partján
egy kőből épült házban – hatalmas bozontos kutyával
és nem hallok pénzes háborús fecsejt a rádióból
olcsó kenyeret eszem – magam sütöm a kukoricám
tűzfénynél fényképezek, és várok a halálra*

*Vajon a halál az Ellenség?
Haldoklik a vénember
Párnája mellől figyelmeztette az utókort*

Egyél zajt

*Az arisztokrácia a sírba vezet
Céline,² a kert és a hatalmas szelíd fekete kutyák*

¹ Abraham Lincoln 1862. december 1-jén a Kongresszushoz intézett éves beszámolójának kiemelt mondata.

² Louis Ferdinand Céline (1894–1961) francia író. A huszadik század egyik legnagyobb hatású alkotójaként tartják számon; olyan új stílust alakított ki, amely modernizálta a francia és a világirodalmat egyaránt.

*a lakás félhomálya térdemen
vörösesbarna lámpa, éjszaka a nagyobb gyerekek
kék hálórúhában táncolnak a sövény mellett,
a szamaraknál –
a dobok és a furulyák kígyózva haladnak*

*– Céline halott. Idős férfi
szőrös képe a semmiben.
Búcsúzz el árnyékodtól az Örökkévalóságban,
Vidd el bánatunkat a Királyhoz,
Járj értünk közbe Nála –
Fogadjon minket kegyesen.*

1961. június 15.

Kávéházban írt, dalszövegnek szánt vers a buzuki nevű pengetős hangszerre

*Megfésülöm a hajam a tükörben,
Elmegyek az utazási irodába
Órákig ütlegelem az írógépet
Utána megfésülöm a hajam a tükörben*

*Jól nézek ki, csak az arcom élettelen
Anyám lebénulásának köszönhetően
Senki nem akar hozzámjönni csak az
A sovány paradicsomárus.*

*Van lábam, van hasam, vannak ujjaim
Van mellem, vannak fogaim.
Miért nem találok egy hőst,
Aki belémesne mielőtt meghalok?*

*Hazajövök és húst sütök
Nincs telefonom
Ráugrok férfiakra az utcán
Néha esténként sírok a moziban*

*Bajuszos férfiak fütyyentenek utánam
Az álmaim rám fütyülnek az ágyban
Remélem holtamban a csontjaim
Nem fütyölnek rám a sírban*

Athén, 1961. október 15.

A HÓNAP ALKOTÓJA

Nagy Zopán

Szubsztancia-ínyencség (Szentkuthy Miklós nyomán)

Mottó:

Az „Ondolált Ikonok” egy több-dimenziós
másoló-műhely,
melynek opál-hártyás barlangjában
indigó-ráncos a kehely. (N. Z.)

- A „tartós hullámok” szentesítése, vagy a szakrális lenyomatok tartós reprodukálása?
- Nem is ez a kérdés, hiszen az én-ínyencség túllép a definíciók képlékeny kép-rétegein...

- *Fehér szirén fehér kígyó-koronája!*
- *Fehér kútból: titkon, életveszélyesen...*
- *A gödör túlzsúfolt anatómiája!*
- *A gödör szeszélye (néha) személyesen...*

*(Onánia, mint letépett arc veleje...
Merevség, mint igazság-patológia...
Horizontálisan lappangó hehehe...
Aránytalan kalitka: haha-fóbia...)*

- *Alvó árnyékok – és nehézkes balzsamok...*
- *Bánatok merevítene unalmassá...*
- = *Gondolják túl-aktív hipohondriások...*
- *Vetköztetés (ó!): lényegre-hámozássá...*
- *Parancsok parancsával parancsolhatom...*
- *Anonim pancsokat is hordoz a szél...*

- *Az ön-fertőzés rímét ma sem áhítom...*
- *Ördög gyónna; értelem étke mit remél?*
- *Hullámok íze, hormonális ritmusok...*
- *Bolond-méhű mező hirtelen halál(r)a...*
- *Gyomorsavak: pezsgő-buborék vírusok...*
- *Zárt kegyhelyeknek beteges netovábbja...*

*(A csatorna-spirálban fekete magzat...
Derékba-törten vonagló gyertyalángok...
Minták a minthákban: mint a vér-alakzat...
Felrobbant szexuál-múzsza: rád-találok!)*

Szubsztancia-ínyencség. No. II.

(Szentkuthy Miklós Gyomán)

Mottó:

A kamaszkor – mint az „identikus igazság”
maláriás szezonja –:
nem ismeri „ezeket” a lényegre-bomlasztáso-
kat... (Sz. M.)

- *Szubjektív szentek, excentrikus bocsánat...*
- *Izzadtan ébredő múmia-szédület...*
- *Ne féljünk az üres templomtól! – Anyádat*
: Szeresd úgy, mint szőlő-nedűt a friss szüret...

(Elsőbbség a pompás völgyeknek! –
A hegyek csak aztán jöhetnek...)

- *Szent-telen lehetőség (és) valós ábrázat...*
- *Zamatok nélküli lázat falatozik*

: *Az ácsokkal parolázó légi alázat*
 : *Miközben fel-hő = al-hóvel hadakozik...*

– *Gyermekes ön-azonosság helyetti gyöngy*
 : *A kamasz-kábulat csók-ömlesztett könyve*
 : *Most mámor-maskara – fejeléstől tört be...*
 – *A gyönyör is tükrözött fobia-göröngy...*

(A „szakadt-vers önfejű dominanciája:
 a kanonizált homogén-unalom helyett”... –
 Szavaltam odúba, egy Mától-repedt fába...)

– *Szezonális groteszkek tartanak távol*
 : *A normá(l)ra hajlamos gyógyulásoktól...*
 – *Saját igazság-kifordulásom gyászol*
 : *De nem félek Ráktól, sem a Moiráktól...*

(Ó, visszaverődő: arcbelső-nyershúst kiszakító...
 Mágikusnyolcszög-rétegű pohár-szilánk, vakító!)

(Borges felől)

I.

*A tükörben (kénesen lecsorogva) párolgott a
 férfi Neve (melynek állaga bak-kecske vén
 vizelete)... – A Napórát s a Tölgyet látogatta
 a Kölcsönként Idő őskertjének legmélyén...*

*Nehéz kérgek a könyvlapnyi léptek: jegyezte
 meg minden érdes behatoláskor (évente kétszer):
 a Napfordulók (nem földi) agyagmintáit nézve
 s axiómálta: a Kör alakú Könyv: Fény-jel,*

*mondhatni: Isteni fémekre, kristályra elcserélt
tudat-állapot, mely a Tölgy odvába benőtt
(alvilági lény ivarmintáival is egybe-ért):
immár olvashatatlan köd-tükör (s) önarckép-befőtt...*

II.

*Homályos üvegpohár, kenyérgalacsin...
Kéklő terasz, sárguló ösvény...
Revolver a kolostor kövezetén...
Vérző homokóra, hígított karmazsin...*

Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XVIII.

Idülten időzve élek
meg műveket. Ha jellemem rejtelem:
(f)ordított tükörben létezem
Éjeből ébrednek idegen rejtjelek,
és mindegyik: kétes lélek...

(Azaki Nemazaki)

A Dalfőnök a Delfinnek (adja át zsigeri énekét)... Alant: kopott múltú kopolyú a letét, emitt: Orca nélküli Sister(gés): síkosítást sürgetve kér. Betétje rozsdálló, szivárgó kagyló-váladék, ölében, keble leplében nyershús, nyálka, lepedék: hét marék martalék... Álom helyett: tenger-éj-szem, írisz, kristály-lencse töredék...

Mummica Mammalia, kvázi kedvencem, óriás erszényes-nyestem (*Dasyurus maculatus*) motoz és rágcsál belső szobám, *élés-kamrá*m zeg-zugaiban... Pöttyös szőrme-koboldom, inger-góc kis vámpírom – egyre csak ízlelem, foltozom csodás-különc megjelenésének leírás-becézés fokozatait... – Így ébredezett a dehidratált, folytonosan félre-datált *leíró*...

Borköves könnyek közül, bíbor-, karmazsin- és vérmaszat-kvarc kőzetek csiszolt hártya-ablakain, résein át tekintett, hunyorgott kifelé-befelé, ő, a réveteg félálomból vissza-tévedő, a homlok mögött összenőtt szemeket növesztő, gyulladásoktól szenvedő: ön-regressziókat lincselő költő...

Sötét könyvek hevernek a porlepte félhomályban, rajtuk még-sötétebb kövek, rejtélyes ásványok fészkelődnek... Hajnalban, egyedül: Hajnalka hegedül...

A fekete jáspis megnyugtat, simított simulása bőröd alá bújik... – suttogetta egy bársonyos női hang, talán a lekapart falak rétegmálladékából, talán a felkapart padló réseiből, de mindenképpen szivárgott tovább a hallomás: a fekete jáspis mély, módosult tudatállapotba juttat. Jövőbe látó álmokat és látomásokat okozhat, okoz, hat. A gyökércsakra (Muladhara) egyik köve, az életerő és a teremtő erő aktiválója, illetve gyógyítója...

Menj túl a baljós ciprusok éjjeli útján, indulj a cédrusfák hajnali illata felé...

- - -

Houellebecq könyvei rányílnak Pelevin világaira, majd visszarévednek... A depresszív, szenvedélybeteg főszereplők érlelt kékfekete sajtok és válogatott vörösborkok között már-már fullasztó, mondhatni: mérgező *Szerotonin*-adagokra áhítoznak, miközben félrebeszélve, szexuális kalandokon ábrándozva szoronganak tovább...

Korty, kortyok: erős tanninok, fekete bogyós gyümölcsök Margaux, Pauillac és Saint-Julien felől... – ábrándozik a *leíró*, majd a Rhône-völgyénél is jócskán elidőzve, sötét, borsos, füstös és mély borokat: Hermitage, Côte-Rôtie kóstolgat(na)... Aztán le, a déli lejtőkre: Grenache! Gyakran a Syrah és a Mourvèdre házastásával... Korty, zamatok, le-le-le-le: ó, te, pape! Te klaszszikus: fűszeres, telt Châteauneuf-du-Pape...

Paul Auster, miután francia költők és filozófusok (pl. Maurice Blanchot, Jacques Dupin) műveit ültette át angolra: Henry David

Thoreau, Michel de Montaigne, Ludwig Wittgenstein, majd Kurt Vonnegut, Franz Kafka, Louis-Ferdinand Céline, Edgar Allan Poe és Italo Calvino műveket olvasott:

Az egymást keresztező sorsok kastélya (Il castello dei destini incrociati), az 1973-ban megjelent, kísérleti, filozofikus kisregény szereplői éppen megelevenednek...

A könyv a kombinatorika és a jeltan szabályaira épül. A lapokból kirakott történetek keresztezik egymást, egyetlen hatalmas mátrixot alkotva; egy kártyalap egyszerre több szereplő történetének is része lehet... *A szerzőt eredetileg arra kérték fel, hogy írjon kísérőszöveget egy XV. századi bergamói tarot-kártya pakli (Bonifacio Bembo miniatúrái) új kiadásához...* – súgta a háttérből valamelyik AI egyik beszélő (I)apja...

Calvino a kártyalapokat (mondhatni, hogy): „vizuális nyelvként” használta. A regény *eredendő erdejének* mélyén eltévedt vándorok vesztegelnek. A tájékozódás mellett még beszédképességüket is elveszítik, így a tarot-kártyák egymás mellé (alá-főlé) helyezésével, mint egyféle *kirakóssal* mesélik el múltbéli tragédiákat, sorsukat...

A Nyitott művek példányai a *Nyitott mű* korpuszán hevernek...

Vágyak agyalágyult melegágya, kemény(kötés) ájul lucskos puhaságba... Hamvas Bella ámokfutás-álma beleránt az örült *Karnevalba*...

A QuArt-tett – *képzőművészeti fotómunkák* című kiállítás művészei sajátos és fokozatos hangzat-tanra ébredtek, miután többnapos-éjszakás utazások, rendezések, elmélkedések, elvonatkozások és jelenések részesei lehettek. Egy bizonyos Jász-kert rétegeiből, a falakon át, befelé: nyúl-nyüsztések, unka-brekegések, torzított baromfi-kakofóniák, illetve fémcsőrű és rézfarqu baglyok álom-montázsai együttesen áramlottak...

Szidónia néni filozofikus és természettudományos rejtvényeket fejtett, amíg néma fiai skót és ír whisky-ket tanulmányoztak,

202 féle típust szaglászta, kóstolgattak, rendszereztek; amíg amott, a *QuArt-tett* tagok ébredéseiben (belső fúvósok): rezesek, kürtösök, harsonások, tubások rezegtek...

- - -

Ó, az első négy trombitászó! *Jelenések könyve:*

Az első angyal trombitált, és jégeső és tűz támadt vérrel keverve, és a földre záporozott, és a föld harmada megégett, és a fák harmada is megégett, és minden zöldellő fű megégett.

A második angyal is trombitált, és mintha egy nagy, tüzes, égő hegy vettetett volna a tengerbe, és a tenger harmada vérré vált, és elpusztult a tenger élőlényeinek harmada, amiben csak élet volt; és a hajók egyharmada is odaveszett.

A harmadik angyal is trombitált, és leesett az égről egy nagy csillag, amely úgy égett, mint egy fáklya, és a folyók egyharmadára esett, és a vizek forrásaira. A csillag neve ürm volt, és a folyók harmada ürömmé változott, és sok ember meghalt a vizektől, mert azok keserűvé váltak.

A negyedik angyal is trombitált, és csapás érte a nap harmadát, a hold harmadát és a csillagok harmadát, hogy elsötétüljön azok egyharmada, és a nappal egyharmada ne legyen világos, és az éjszaka hasonlóképpen. Ekkor láttam és hallottam, hogy az ég közepén egy sas repült át, aki nagy hangon így szólt: Jaj, jaj, jaj a föld lakosainak a további három angyal trombitájának hangja miatt, akik még ezután trombitálnak!

Laik Eszter

A tudat sötétkamrája, avagy Nagy Zopán szövegelőhívásai

Amikor bő tizenöt éve Nagy Zopán első írásai felbukkantak az Irodalmi Jelen oldalain, sokan felkapták a fejüket – már csak a különleges név okán is, amelyhez, természetesen, különleges alkotásmód tartozott. Jóllehet a szerző egyáltalán nem az ismeretlenségből érkezett. Ekkor már több kötetet tudhatott maga mögött: a 2004-es *Fotográfiákat*, amelyben vizuális, pontosabban intermediális alkotóként tette le a névjegyét, előrevetítve pezsdítő műfaji határátlépéseit a szövegerejű képek és képként működő szövegek között; a 2008-as *Skizológiát*, amelynek anyaga már jóval előbb elkészült – 1995-ben maga Faludy György méltatta a kötet fiatal alkotóját –, vagy a 2011-ben megjelent *A kötet címe: a haiku jegyében* gyűjteményt, amely betekintést engedett abba a későbbi évek során szinte tökélyre fejlesztett spontaneitásba, mellyel a költő/író zökkenőmentesen integrálja a japán (elsősorban zen buddhista) bölcseletet a modern európai létélménybe. Már e korai kötetek is azt sugallták: szerzőjük nem a tradicionális utakat követi, inkább magának tapos ki új ösvényeket az irodalom kevésbé bejárt terepein. Aki vele tartott, nem bánta meg...

Innentől aztán sorra következtek az olykor egymásba olykor átfolyó, máskor egymást kiegészítő-továbbbíró művei. Csak néhány főbb állomást kiemelve: a 2015-ös *Kétségek / Kökénykék kőkulcs* egy kettős tükörkönyv: a valóságosan is forgatható könyvtest első fele a prózai, a második a lírai blokk, amelyek per se nem létezhetnének egymás nélkül, és mindkettőben továbbviszi a szerző a haikus sűrítettséget és a fotografikus látásmódot. Újabb fontos állomás a *Füzet*, ez a végül több kötetre kiterjedő, naplószerűen áradó szövegfolyam – műfaji öndefiníciója szerint „rajzolatok”, „írás-képek”. Felvonul benne megannyi előd és ih-

lető példakép: Joyce-tól Weöresig, Szentkuthytól Tarkovszkijig. Ugorjunk 2018-ba, a *Felhő regény* megjelenéséig: ez a felkavaró utazás a lélek mélyére nem hétköznapi szférák árnyalatait mutatja be egyszerre szemérmesen és feltárulkozón. A legutóbbi kötet, a 2024-es *Nyitott művek*, amely főként kiállításmegnyitó/záró szövegeket tartalmaz, Nagy Zopán *nyitottságáról* tesz tanúbizonyságot: nemcsak a határtalan műfaji befogadókészség tekintetében, de a kortárs képzőművészek és fotográfusok munkája iránt mutatott érzékeny figyelem okán is.

Ha a fenti, jókora bakugrásokkal számbavett eddigi életmű „irányzatos” forrásvidékét, gyökereit keresgéljük, az avantgárd – neoavantgárd, posztavantgárd – hagyomány kínálkozik kézenfekvően. Nagy Zopán persze nem a tankönyvi izmusokat éleszti fel, inkább felhasználja azok eszköztárát a maga poszt-posztmodern (vagy inkább sehová be nem sorolható) alkotásmódjához – bizonyos klasszikusnak mondható avantgárd elemeket megtart, másokat elvet vagy alaposan átformál. Szívesen él például azzal a dadaista/konstruktivista gyakorlattal, hogy a különböző nyelvi elemeket, jelentéseket új kontextusba helyezi. Nála azonban ez nem öncélú játék: a töredezettségből újfajta összefüggések, jelentések állnak össze, szabad asszociatív háló rajzolódik ki. Lehántja ugyanakkor a politikumot az alkotásról: semmi kiáltványszerűség, semmi közéletiség; sokkal inkább egzisztenciális mélyfúrások ezek a szövegek, még ha olykor kollektív identitásunk lenyomatai kerülnek is a lapokra. Azért tetten érhető a könnyed provokáció, ha nem is társadalmi töltettel: a Nagy Zopán-i gondolatfolyam elsősorban az olvasói szellemet provokálja hol sziporkázó, hol velős, hol filozofikusan rafinált szófűzéseivel. Ettől az állandó intellektuális vibrálástól, az egymást követő szellemi akrobatamutatványoktól az olvasó sokszor azt sem tudja, melyik képnél, melyik nyelvi leleménynél pihenjen meg egy kicsit, és fűzze tovább magában az elindított gondolatsort.

Szintén az avantgárdhoz kapcsolják ezeket az alkotásokat az absztrakciók, vagyis az a gesztus, ahogy a szerző elvonttá teszi a leghétköznapibb jelenségeket, fogalmakat. Nagy Zopánnál azon-

ban ezt szinte mindig kíséri valamiféle ironikus összekacsintás az olvasóval, amolyan „nem kell mindent véresen komolyan venni” gesztus.

És akkor még nem beszéltünk a formai határok lebontásáról, ahogyan a prózát át- meg átszövik a lírai mozzanatok, a líra pedig prózává alakul (mint a *Felhő regényben*), vagy ahogyan a betűkön túli írásjelek (kettőspont, egyenlőségjel, zárójel stb.) egyenrangú kifejezőelemmé válnak a szavakkal. Nagy Zopán művei olvas-tán nem is érdemes tűnődni azok műfajiságán, vagy a műfajiság szabta kereteket számon kérni rajtuk.

Mindez csupán néhány kiragadott példa az avantgárddal való kapcsolódás pontjai közül, a sort nyilván hosszan folytathat-nánk. Valójában ezek a párhuzamok kevés jelentőséggel bírnak, ha úgy igazán megmártózzunk ezekben szövegekben, hiszen szerzőjük nem valami steril avantgárd laboratóriumban keverte ki őket, hanem a kelet-európai valóságból és a huszonegyedik századi létezés traumáiból-élvezeteiből, kulturális törmeléke-iből születtek. Boldog Dezső mindennél pontosabban foglalta össze a Nagy Zopán-i univerzum sajátosságait: „Öncélúságai egyszerre metafizikai létértelmezések, taoista ál-prédikációk, a neo-dadaizmus harsány, jelenkorig ívelő teremtő-rombo-ló kísérletező mániái. Ott rejtezik benne a szinte Szentkuthy Miklóst megidéző prózaírói tehetség is, a tudat látványvilágait élményatomokká bontó elemzőképesség, máshol pedig a le-tisztult haiku-költő, aki pontosan kimér, szerkeszt, és véletlenül sem írna olyan szóalakokat, amelyek nélkülözik a saját megszólalásmód jellemzőit.”

S hogy melyek ezek a jellemzők, és milyen eszközökkel éri el ezeket?

Már 2011-es haikukötetében jól észlelhető, ahogy Nagy Zopán keze alatt átváltoznak a klasszikus formák, ez esetben a haikué. A csendes meditáció segítői helyett nála inkább a kizökkentés eszközei a versek: már-már elandalodnánk, amikor valami szo-rongást keltő, fenyegető mozzanatra rezzenünk össze:

„A Zen kökertben
(Tudatom lecsillapszik)
Talpam fölszakad...”

Vagy:

A vers olyan
szabad lehet
(költő nélkül),
mint a lánc,
mely elengedte
a kutyát...

Az előírással tömörség megmarad ugyan, de az a fajta nyelvi tisztaság, egyszerűség és emelkedettség, amely a tradicionális haikut jellemzi, itt magasabb rezgésszámra vált: a költő lépten-nyomon odacsempészi avantgárdos szójátékait:

„Nem hasonulok.
Fordulatom torzulat.
Benne(m) maradok...”

Fekete J. József szavaival élve (*A Változatlan Semmi megfigyelője* című kritikából), Nagy Zopán a műfaj „nyugati domesztikációját” hajtja ezzel végre, voltaképpen a maga sajátos töredékállapotaiból teremti új zen világot. Ahogy Szepes Erika írja a könyv utószavában: „A haiku műfaji kellékeként megjelölt meglepetést Nagy Zopán zömében paradoxonokkal, oxymoronokkal valósítja meg. S a paradoxonos gondolkodást a zen is erősíti a költőben.”

Nem tűnik el a „zenszerűség” a 2017-ben és 2018-ban megjelent *Füzet*-kötetektől sem, amelyeket olvasva valamiféle szerte-futó, hol éber, hol álmodó tudat belső tereiben bolyongunk. Már az első kötet nyitányában, az *Insomnia*-ciklusban is elmosódnak a határok: a test, az emlékezet, a szorongás képei keverednek groteszk látomásokkal. A visszatérő mantra – „Aludni szeretnék” –

akárha a megváltásra váró álmatlan lélek utolsó kívánsága lenne. Közben nyugtalanítólag hat, ahogy a külvilág minden kis résen beszivárog: a falakon, a testen, az idegrendszeren keresztül. A szél „átfúj a koponya-nyíláson”, a hangok „lassan a köldököt is kitágítják”. A *Füzet*-kötetekben az egyik legmeghatározóbb mozzanat az identitás feloldódása: az alteregók, névtorzulások, maszkok és hibrid alakok – Azaki Nemazaki, Nadin, Meta-mama, Troglodex és a többiek – amolyan tudatfoszlányokként, játékos személyiségvariációkként kísérik az eseményeket. Az „én” sosem stabil: folyton más testekbe, tárgyakba, állatokba vagy kulturális idézetekbe vándorol. Szemléletesen lírai, amikor sokarcú hősünk egy afgán hegycsúcson álló öreg kecskébe „költözik” – ez a kép tökéletesen érzékelteti Nagy Zopán egyszerre tragikus, komikus és metafizikai valóságát:

*„Mert (mondjuk): Afganisztán egy kopár hegycsúcsán álló szikár, angóra-szerű,
vén kecske rezgése is én vagyok (ő – én – én – ő), aki éppen
arra készül, hogy a sziklás mélységbe vesse magát...”*

A visszatérő motívum, amely szinte minden oldalon jelen van, az álom és fokozatai: a félálom, az álmatlanság és a hallucináció. Az olvasó egy idő után el is veszíti a biztos talajt: nem tudni, mi az emlék, mi a látomás, mi a kulturális utalás, és mi a test közvetlen tapasztalata.

A második *Füzet*-kötet, ha lehet, még fragmentáltabb, mint az első. Ott az álommonológ még egyfajta keretet adott; a folytatásban a ciklusok inkább már szétszóródott törmelékeként halmozódnak: nyelvi kollázsok, hangmontázsok, félbeszakadt víziók sorjáznak egymás után. Nem is feltétlenül érdemes a megragadható jelentéseket keresgelnünk a szövegben bolyongva, hiszen a nyelv itt nem a valóság reprodukálására szolgál, hanem önálló organizmusként kel életre: tekergő-indázó, meglepetéseket rejtő bozóttenger. A csengő-bongó hangzásjátékok, ritmusok, torzított szóalakok sokszor hangköltészetbe csapnak át:

„fröccsentett gerbera
preparált cimbalom
tejfölös gordonka
csúsztatott rágalom...”

Mindkét *Füzet*-kötet bővelkedik a kulturális utalásokban – Wagnertől kezdve Tarkovszkijon és Gombrowiczon át Hamvas Béláig –, amelyek újra és újra a felszínre bukkannak, na és persze a tobzódó nyelvi játékok eszközei is. Ám senki sem „szent”: a magas kultúra és a vulgaritás éppúgy összefonódik (egy Wagner-opera után azonnal megjelenik egy romkocsmai látomás vagy egy panelházi groteszk jelenet), ahogy együttműködnek a rejtett utalások és a szókimondás, vagy ahogyan a fennkölt és az obszcén is kéz a kézben jár:

„Hamvas Bella a Határon...
Heliáne: Karneválon...

Kinyalták a királylányt...
A király hányt...”

Ami azonban e szövegek minden humorától, tragikumától, groteszk táncától függetlenül rabul ejti az olvasót, az az a mód, ahogy a versek beszélőjének sérülékenysége akarva-akaratlanul felszínre tör. A karneváli képek, szóalkotások mögül ugyanis folyton kikandikál az a rendkívül érzékeny tudat, amely képtelen kizárni a világ zaját, így hát kínjait „jobb híján” műalkotássá gyúrja...

A 2021-ben megjelent harmadik *Füzet*-kötet, az *Átjárások... Válogatott írások, rajzolatok, gesztusok* már jóval „nyitottabb”, levegősebb szövegvilág, mint a korábbi két könyv. Itt már eltűnik a klausztrófó, hallucinatorikus bezártság – helyét átveszi a mozgás, az utazás, az átjárhatóság, amint azt a cím is mutatja. A szöveg különféle határokat lép át: országokét, nyelvekét, identitásokét, kulturális regiszterekét, és még hosszan sorolhatnánk.

A legfontosabb különbség mégis az atmoszféra: a korábbi *Füzet*-szövegek sokszor fullasztó légköre helyett itt több a fény, a levegő, a tenger:

„Óceánpart! Sopelana. (...) a nagy türkizkék kék-zöld vízbe áramló szörfösök megszállott hullámlovaglásait...”

Az utazás persze Nagy Zopánnál sosem egyszerű turisztikai élmény: Bilbao, Getxo, Sopelana vagy Piran nem csupán földrajzi helyek: a lélek, az elme térképei is. A városok a belső tájak megjelenítői: „Elrévülés, kortyok, beázás térdig... Alkonyat: viszsa a városba, bakancsnyi vízben tocsogva, tervek, találkozások felé sodródva...”

Ebben a kötetben sem maradnak el az alteregójátékot (mintegy megteremtve a kapcsolatot a korábbi *Füzetekkel*); a beszélő folyton szerepekbe, maszkokba, kulturális rétegekbe bújik. Ahogy a kötet szövete is amolyan kulturális „remix” – Borgestől az experimentális zenekarokon át a képzőművészeti installációkig: a könyvek, műhelyek, performanszok, kiállítások, felolvasások állandóan visszatérnek. A *könyvnyitás* mozaikjában ott rejlik az önfeltárás:

„Felnyitok, ó, magamra nyitok
jónéhány könyvet...”

Mondhatnánk, derűs avantgárd utazónapló az *Átjárások*... – még akkor is, ha a mélyén ugyanaz a törékeny, hiperérzékeny tudat lüktet, mint a korábbi kötetekben.

A 2018-ban megjelent *Felhő regény* már messzebb megy: mintha Nagy Zopán legbelső kamrájába lépnénk be. Ha az előző kötetek tudatfolyamok és kulturális montázsok, akkor ez a mű egyfajta ön- és élveboncolás, traumaregény.

A felhő mint vezérmotívum az állandó alakulás, az identitásvesztés-feloldódás megjelenítőjeként tér vissza különböző formákban. Az egyik legemlékezetesebb részlet rögtön ezt

a metafizikai-testi átváltozást fogalmazza meg: „Fél-álmaiban cseppkőbarlangokban bolyong, de a fényre érve felhőkkel szeretkezve reggelizik (...) Együtt oldódnak fel(hőemberré)...”

A „könyv-test”-metafora is visszatérő téma, mintha az írás valamiféle biológiai folyamat lenne: „A könyv-test titka (vad)regényes kert-labirintus, eleve(n) elrendelt organikus burjánzás...” Ez éppúgy igaz a Nagy Zopán-szövegek nyelvi világára is.

Amiközben élvezzük a buja játékosságot, közben felsejlik valami nagyon sötét tapasztalat is: megrázó erővel tér vissza a zárt osztály motívuma. A mottóként is használt kétsoros szinte fejbe kólintja az olvasót:

„Isten szeme rácsos táj:
Nyitva tartott zárt-osztály...”

A bezártság nem csupán a külső rácsok nyomasztó jelenlétéből fakad: a beszélő az önmagába zártság labirintusából keresi folyton a kiutat, miközben kívülről próbálja figyelni önmagát. Még a dadaistának ható hangörvények, nyelvcsuszamlások mögött is messzemenően tudatos az önreflexió:

„A változ(tat)ás,
A magamba-tiprás
El(v)kerülhetetlen,
(...) Ismét (csak) írok,
Törölök, javítok...”

A feltoluló családi tragédiák és traumák sorában nem kérdés, miért túlélési stratégia az írás:

„Anyám szoknyája húgyban, sárban,
Én gyermekként ott kúsztam-másztam...”

És később:

„Dédmamám a padláson,
Nagymamám a „szép-szobában”...
(...)
= Akasztotta fel magát.”

Ez a brutális testiség, a köteten végigvonuló egyszerre megrázó, ironikus és groteszk látásmód nehezen felülmúlható szövegfolyamat eredményez: kevés kortárs magyar szerző mert eddig behatolni a tudat sötétkamrájába, mindezt úgy, hogy közben nem veszíti el játékos kedvét. És persze itt is felvonul az elődök szeleme – ahogy Ladik Katalin fogalmaz ajánlójában: „Ha csak irodalmi vonatkozásait vizsgáljuk, például Szentkuthy: *Prae*-hatása, L. F. Céline *Halál hitelbe* című művének bizonyos atmoszférája, Joyce *Finnegan*-idézése, Gombrowicz *Kozmosza*, Artaud kiábrándult (aszketikus) örölete, Milorad Pavić álomvilága, vagy éppen Pelevin »jelenléte« – és nem utolsósorban: Alfred Jarry megszállottsága, morbid, kreatív, végletes, mániás... sokoldalúsága is ott vibrál a kötet sorai között.”

A 2024-ben, a Napkút Kiadó gondozásában megjelent *Nyitott művek*, alcíme szerint *Képzőművészeti szabad esszék, reflexiók* a képzőművészet és az irodalom újfajta találkozása. Már csak azért is, mert e szövegek szerzője nem pusztán szemlélő, hanem maga is rendszeres kiállító: egyszerre van jelen mindkét minőségében. Másfelől Nagy Zopán itt is szakít mindenféle hagyománnyal: a kiállításokhoz nem eligazítást ad, hanem a nyelv ereje által új-rateremti, parafrázeálja, esetleg kiegészíti, továbbfesti-fotózza-képezi a galériafalakon látható alkotásokat. Közben bele-bele-csempészi a szövegekbe az informativitást is, például Gáspár Gyula legújabb alkotásairól szólva: „Adatok, majd érzelmi elvonatkozások! A Fejek 50×70 cm-es méretben készültek: vörös bor, tus, japán tinta, alkoholos pác, papír. A négydarabos, félbe vágott figura 50×50-es vászakra készült: azonos technikával...” Valamennyi írás a mély személyességből táplálkozik: teljesen nyilvánvaló, hogy enélkül a viszonyulás nélkül meg sem születtek volna ezek a művek. Hiszen túl azon, hogy Nagy Zopán a tőle

megszokott nyelvi bravúrokkal ragadja meg a kortárs avantgárd és „neodadaista” alkotók lényegét – legyen szó feLugossy László (Laca) 65. születésnapjáról, Fodor Barbara *Láng-lények* című tárlatáról vagy a francia–magyar *Sansz* kiállításról a MAMŰ-ben –, valójában nemcsak a képekhez visz közelebb bennünket egy-egy lépéssel, de saját belső valójához is. Ahogy ő maga fogalmaz Bartus Ferenc *Rapid Eye Movement* kiállítását méltatva: „Kétkedésben, kutatásban, félreértésben, idegi be- és kivetülésben („impro-, intro- és extrovaganciában”), megmerülésben, magárahagyatottságban: az egyazon alkotói világban szemlélődők találkozása elkerülhetetlen – és feloldásokra váró – feladat. // Vagy éppen óhajtas, kísérlet (és itt, kérem, ne veszítsék el a fonalat)!”

A fentihez hasonló játékos kiszólások, rímelések, kikacsintások a közönség irányába is megerősítik a személyességet: a beszélő olykor afféle játékmesterként csinál kedvet a művek megtekintéséhez, s ez főként a megnyitók zárlatában érhető tetten: „E szavakkal szólott Azaki Nemazaki – és a beállítást ezennel kinyitotta!”

A kötetet kiegészítő képanyag albumértékűvé teszi az egyébként is igényes könyvalkotást: Szurcsik, feLugossy, ef Zámbó és Bartus alkotásai mellett felvonulnak többek között Hernusz Ágnes, Baji Miklós Zoltán, Nádas Alexandra, Kiss és Detvay Jenő alkotásai... és még sok más művésze.

Talán az az igazán stílszerű, ha a fenti kötetből vett Nagy Zopán-idézettel zárjuk az eddigi életmű e nagyon vázlatos áttekintését is. Hiszen ahogyan Zirczi Judit képei kapcsán tűnődik el Zopán az alkotás működésmódjáról, az tökéletesen megáll saját szövegvilágára is:

„Terápia? – A művészet mindennapi attribútuma (és *antibútora*). – Kényelmetlen?

– Nem. Inkább (f)elszabadít...”

Szűrések és lepárlások

Laik Eszter beszélgetése Nagy Zopánnal

Egy személyben Zorpia, Zorman Zelme, Azaki Nemazaki vagy épp egy Felhő: Nagy Zopán alakításait, arcait, hangjait sokan, sok műfajból ismerhetik. Kiállításai, könyvbemutatói és performanszai még véletlenül sem az unalmas protokollesemények sorába tartoznak: hangok, gesztusok, zajok, képek, impressziók kavalkádja hat a nézőre/hallgatóra,

aki biztosan megőrzi az élményt. Miközben lebontja a hagyományos műfaji, tartalmi és – saját szavával: – „létköznapi” korlátokat, felépíti a maga minden ízében egyedi univerzumát. – Nagy Zopánnal, az Irodalmi Jelen állandó szerzőjével beszélgettünk.

– *Vitathatatlanul ritka különleges alkotója vagy a kortárs magyar művészetnek. Azért művészetet említek, és nem irodalmat, mert szinte nincs olyan művészeti ág, amit valamiképp ne ölelne fel az eddigi életműved. A kezdet kezdetétől ebben a multimedialitásban gondolkodtál – ha egyáltalán megfelelő kifejezést használok –, vagy egyik irány hozta a másikat?*

– Ha a gyerekkorig tekintünk vissza, akkor a kutyák lenne az első (és majd folyamatos) fogalom, ami meghatározó volt.

Tizenkét évesen megtanultam a *Nemzetközi kutyaenciklopédiából* az akkor létező összes (302) kutyafajtát – és kutyautisztikus viselkedéssel kísérve éltem mindennapjaimat: kutyakiállításokra

jártam, és Smena 8-as fényképezőgéppel, illetve Zenittel fotóztam a kutyákat, majd rajzoltam őket és írtam is róluk, tehát itt érhető tetten az összművészeti (akkor még kutyológiai) érdeklődés... Késő kamaszkortól pedig jöttek a filozófiai, pszichológiai olvasmányok, álmefjtések (ó, ön-analitikus absztrakciók!), aztán tizenkilenc évesen a látomásos költészet, az irodalom és fotográfia művelése, az elméleti képzőművészeti érdeklődés (főként a szürrealizmus, dadaizmus jegyében), miközben vegyes technikával festményeket, kollázmontázsokat, objektet is készítettem, egy-egy összejöveten pedig zajzenei performanszkísérettel leptem meg (döbbsenttettem, vonatkoztattam el) a társaságot... A művészeti ágak párhuzamos jelenléte, a határok boncolgatása, átjárása, feloldása már akkoriban elkezdődött. Első (huszonkét évesen írt) kísérleti kötetemben: a *Skizológiában* mindez tetten érhető, és mindez: azóta is (t)art...

– *Bár említetted is, hogy kezdetben olykor megdöbbsenttetted a hallgatóságodat a performanszokkal, nyilvánvalóan nagyon határozottan tudnod kellett, hogy ez a te utad, irányod. Volt ehhez egy megerősítő közeged, vagy olyanok, akik követendő példaként szolgáltak?*

– A performansz típusú megnyilvánulások inkább zsigerből és a képzelet egy-egy leképzéseként jöttek létre, kevesebb volt bennük a tudatosság, mint a belső kényszer (önkifejezés) kifordítása, absztrahált, formabontott megnyilvánulása. Konkrét elődök, példaképek akkoriban nem voltak, az esetlegesség és a lírikus örület dominált, melyek által nem kellett megfelelni senkinek, semminek. Talán ezért is voltak impulzív, expresszív (és megismételhetetlen) akciók. A közegem, „közönségem” akkor baráti körökből állt, mondhatni, szerelmekből, ivócimborákból, művészekkel még nem igazán voltam kapcsolatban. Később már sok-sok performer, experimentális képzőművész (pl. Tadeusz Kantor, Hajas Tibor, Olivier de Sagazan...) és zajzenész került a látóterembe, folyamatosan ismerkedtem munkásságukkal, barátságok, alkotói kapcsolatok is születtek, és a művészet sokrétegű folyam(at)ába, éltető spiráljába, inspirálásába, pulzá-

ló örvényeibe öröm-merültem, ahol a lebegés és a képzelet további folyamatokat hozott létre... Majd zajzenei, hangköltészeti formációknak is tagja lettem (Stigmatic Destruction, Fixateur Externe), sokat utaztunk, európai városok (Bécs–Berlin–Prága–Frankfurt–Drezda–London–Basel...) underground helyszínein, gyárépületekben, foglalt házakban rendeztünk nagyrészt improvizatív-provokatív, „rituális” előadásokat, de felléphettem fiatal korom egyik kedvenc alternatív csapatával, a Kampec Dolores zenekarral is. Mindez nagy élmény és energiakiáradás volt...

– *Azonos korosztály vagyunk, és amennyire visszaemlékszem, az indulásod idején, a '90-es évek elején az avantgárd az irodalmi életben mintha háttérbe szorult volna a korábbi hullámaihoz képest (gondolok itt a párizsi Magyar Műhely tevékenységére, Petőcz, Zalán és kortársaik művészetére) – talán mert megszűnt a „tiltott”, underground, külföldre száműzött, politikus jellege? És ha már szóba hoztam a „hullámokat”: leírhatók nemzedéki jegyekkel az általad és az említett formációk által művelt (hang) költészet, (zaj)zene jellegzetességei? Vagy ebben mindenki a maga útját járta és járja?*

– Igen, az úgynevezett avantgárd, neoavantgárd nem igazán éli fénykorát (főleg a '80-as, '90-es évekhez képest), pedig még a 2000-es évek elején is volt némi igény, fellángolás... A már budapesti illetőségű Magyar Műhely folyóiratban akkoriban kezdtem publikálni intenzívebben – és megismerkedtem pl. Ladik Katalin, Szkárosi Endre és Szombathy Bálint személyével, művészetével, majd Mányoki Endre által másokkal is, akikkel később néhány együttműködésünk is megvalósult... De pl. az Opus, az Új Forrás, a Tiszatáj, a prae.hu, vagy a Vár Ucca Műhely is folyamatosan nyitott volt (némelyik a jelenben is) a kísérletező szövegek, szabadversek, analitikus képzőművészeti esszék befogadására. Persze, az Irodalmi Jelen is ide tartozik, hiszen sok-sok éve nyitottan fogadja és közli (mindenféle kompromisszumot is nélkülöző) írásaimat...

Az underground színterein, kivéve néhány „divatosabb” áramlatot, pl. slam poetry-előadásokat, szerintem többnyire a saját útjukat járják a művészek. Főleg hangköltészet, zajzene terén.

Nálam főleg úgy működik jól, ha szabad kezét (gyomrot, szellemet...) kapok!

– *Amiben markánsan újat hoztál például az említett alkotókhoz képest, az a fotográfia, ami – persze erősen hiányos ismereteim szerint – korábban kevésbé volt az avantgárd műfajok része. Sőt, mindjárt egy fotográfiakötettel jelentkezél a 2000-es évek elején. Hogyan fedezted fel magadnak ezt a műfajt?*

– Engem a fotográfia is (szinte a kezdetektől) akkor érdekelt igazán, ha többletekkel, sajátos önkifejezéssel, kísérletező ötletekkel volt átitatva. Az úgynevezett „felfedezésem” úgy alakult ki, majd folytatódott, hogy már a '90-es évek közepén elkezdtem boncolgatni a fotográfia határait. Vagyis bizonyos képeimet sok esetben képzőművészeti-, kollázs-, illetve gesztus- és objektjellegekkel is felruháztam. Például széttépett, darabokra vágott fotókat applikáltam farostlemezre, vászonra, majd ráfestettem azokra – és különféle tárgyakat, szövegfoszlányokat vagy akár bogártetemekeket ragasztottam a felületekre (szögek, anyacsavar, gyógyszerek, nagymama lekvárja, szinte minden öröm- és szorongásforrás is rájuk kerülhetett)... *(Fanyar mosoly)*

Persze voltak neves elődök, akiket később ismertem meg, pl. Man Ray, a dadaista-szürrealista képző- és fotóművész, az avantgárd egyik meghatározó alakja, vagy Moholy-Nagy László, a Bauhaus jeles tagja, de (más részről) a ma is élő, és extrém, gyakran botrányt kavarázó műveket alkotó Joel-Peter Witkint is említhetem... Miközben beszélgetünk: Berlinben éppen megnyílik a Magyar Fotóművészek Szövetségével a *Moholy-Nagy 130* című kiállításunk...

Fotókiállításom kapcsán 2000-ben két utazást is tehettem Párizsba, ahol 2025-ben aztán ismét kiállítottam... A 2000-es év több változást is hozott, például azóta élek Budapesten-en, akkoriban jelent meg az általam említett kis kiadványom: a *Fotográfiák* (fekete füzet), majd később a *Duplex* című kísérleti fotós könyvem, de az *Átfedések-átjárások* sorozataim kezdete szintén oda datálható. A fotó- és képzőművészet, költészet összemosódásai, vagy a Rá(m)írások, a lejárt filmek és papírok használata, a „Dög-

lött hívó, romlott fixír” sorozatok is akkoriban alakultak ki... A régi, 6x6-os, 6x9-es formátumú gépek szeretete (Pajtás, Zeiss Ikon Nettar, Roby boxgép, Beier Precisa...) és a Lomography-típusok használata azóta is tart. Az egy kockára több exponálás lett az egyik mániám, a külső-belső rétegződések, félálom-képek, az ismeretlen, sejtelmes feltárások, az esetleges előhívások misztikus világa érdekelt...

– *Az egy kockára exponálás szinte metaforikusan is alkalmazható a működésedre, életedre. Bármely kötetedet fellapozza az ember, bármely szövegedet olvassa, arról tanúskodnak, hogy rengeteg helyen jársz és több helyen vagy jelen „egyszerre”, számos tevékenységet végzel és vállalsz, közben folyamatosan publikálsz. De mielőtt erről kérdeznék, említetted, hogy 2000 óta élsz Budapesten. Előtte hol töltötted az éveket, és mennyiben volt ez más időszak, mint a pesti?*

– Igen, igen, ez a szimultán és többretegű, dimenziókat is feszegető jelenlét valóban (és „valótlanul” = képzetek sokaságával elegyen is) jellemző... Gyomán születtem, a Kner nyomda városában, ahol többek között Határ Győző is napvilágot, félhomályos délibábokat látott... Ott is éltem, majd különféle kapcsolatok, barátságok által egyéb hazai városokban, de mindez hosszú tört-én-et lenne... Beszéljünk inkább másról, pl. belső világokról.

– *Ha belső világok, nekem erről rögtön az Átjárások... jut eszembe. Merthogy ez a hömpölygő próza- (prózavers-?) folyam, amit hónapról hónapra közölsz az Irodalmi Jelenben, valójában nem csupán a könyvek és szerzőik közötti átjárókba, alagutakba vezeti be az embert, hanem annak a bizonyos, többször emlegetett leírónak az alteregói között is váltogat, át-járogat. Jól sejtem, hogy élvezettel tobzódsz a szerepjátékokban, a maszkok váltogatásában, és abban a, mondjuk így, mágikus aktusban, hogy sosem lehet tudni, éppen milyen hangon szólalsz meg?*

– Jól sejted, jól látod! Az alteregók, szellemi maszkok, visszatérő jelenés-hasonmások gyakran megjelennek – és több írásomban is működtetem őket, vagy éppen csak megvillantom egy-egy ar-

cukat, gesztusukat... Van például távol-közeli költő én-em: Azaki Nemazaki, van az utazó: Zorpia, újabban Zorman Zelme is előrajzolódik, vannak narrátor-típusok is, de akár képzelt ikertestvéreim autisztikus csodagyermekai / saját hármasiker leányaim is megjelenhetnek, vagy éber álmokban suttogó duplexumok, belső hangokon, meta-nyelveken üzenő szellemalakok is jelen lehetnek az írás-folyamokban... Persze, semmi „skizo-fél” ironia, csakis a fényre-értések és a felszabadító terápia... Szóval van elég sok réteg, és igen sok az Átjárás... Ha köteteimre is utalhatok, akkor mindezek jegyében a *Felhő regényt*, a *Füzet (I–III)* és a *Kökény-kék kőkulcs / Kétségek* (két könyv az egyben) műveket említeném.

– A *Felhő regény egyes részei* Latens címmel jelentek meg az *Irodalmi Jelenben*, és úgy emlékszem, ez volt a Mátyóki Endrével való közös munkálkodásotok kezdete. Elmondod, hogyan ismertétek meg egymást, és mennyire volt ösztönzőek számodra az ő szerkesztői meglátásai?

– Mátyóki Endrével (látásból-hallomásból) már régebben ismertük egymást, de emlékeim szerint képzőművészeti irányból közelítve kerültünk barátiabb kapcsolatba. Akkoriban keregett meg, amikor Bartus Ferenc festőművész barátom kiállításait megnyitottam – és tetszettek neki látomásos szövegeim. Azután hívott meg az Irodalmi Jelenen belül létrehozott *Verstörténés* csoportjába, ahol főleg összművészeti alkotókkal szeretett volna együttműködni.

Mindez valóra is vált! Endre nagy műveltségű, sokoldalú, szerteágazó gondolkodással bíró egyéniség volt, a közös munkák során egyszerre adott szerkesztői javaslatokat – és szabadkezeti is! Több eseményünk, estünk valósult meg a néhány év során: a Képzőművészeti Egyetemtől kávézókon-kocsmákon át a Bárka Színházig, ahol *Verslánc* című, rendhagyó előadást hoztunk létre. A kortárs költők és művészek ott közösen, egymásra hatva alkottak meg egy lírikus-vizuális, megismételhetetlen, kísérleti *vers-színházat*.

Valami (valami nagyon fontos): Endre távozásával is megszakadt...

– Az említett köteteid, de úgy általában az eddigi életműved is azt sugallja, hogy a műfajok közötti átjárások, „félutak” legalább annyira meghatározzák ezeket a műveket, mint az alakmások, amelyek hangján megszólalsz. A Felhőnek még a címében is fontosnak érezted jelölni, hogy regény (noha a szövegfolyamot itt is meg-megtöröd a prózaversbe tördelt sorokkal), a Füzet viszont, ahogy szintén maga a cím is sejteti, egyfajta verses-prózaigrafikus napló, amely az hommage-levelektől a montázsokon át az álomnapló jellegű feljegyzésekig csak úgy cikázik a műfajváltások között. A spontán ihleten túl mi határozza meg, hogy milyen formát választasz az írásnak? Egyáltalán „ráhúzhatjuk”-e a műveidre a hagyományos műfaji struktúrákat?

– Összetett kérdésedben benne van a válaszom is. Avagy: vannak benne válaszaim is! Könyveimben valóban műfaji átjárások és feloldások működnek, gyakran pedig: válto(gato)tt vágtaázások, visszafelé ügetések, hátúszások, önironikus lebegések is megjelennek, váltakoznak... A szövegfolyamokon belüli stílus- és hangulatváltás is jellemző lehet. „Hagyományosnak” tehát egyik sem definiálható, műfaji meghatározással sem érdemes illetni „őket”.

A forma, formula *informel* alakulásai (egyfajta *automatikus írással*) teremtik meg az írás örömeit. Az absztrakciók mögött persze vannak rejtett konkrétumok, létköznapi, létvágy-növelő és elvonó körülmények is. A képlékeny írás a jegyzetfüzetekből (szűrések, lepárlások után) csordul át az elképzelt kötet medrébe, utólag alakul ki a könyv lehetséges corpora, ami a folyamba merítkezve: akár tovább-alakítható is lehet(ne)...

Mindezek mellett (és közben) bizonyos nagy elődök tisztelete is fontos, a hommage-írásokat te is említetted. A *Kökény-kék kőkulcs* (Finnegan újabb ébredései... alcímű) kötet például James Joyce szellemiségét is megidézve, metanyelvi vonzódásból született: Trieszttel szemben, a Szlovén tengerrel. De a *Próza-Vers-Esszé-Montázs* kötetben is több hommage-montázs található, melyek pl. Szentkuthy Miklós, Palasovszky Ödön, Weöres Sándor, Milorad Pavić, Michel Tournier, Bruno Schulz, vagy Antonin Artaud és Alfred Jarry iránti tiszteletből íródtak.

Legutolsó könyvem: a *Nyitott művek* annyiban másabb, mondhatni tematikusabb, hogy húszévnyi művészeti írásaimat foglalja össze, erre koncentrálok, így igen terjedelmes is... Persze, a *Képzőművészeti szabad esszék, reflexiók* alcímet viselő kötet szintén kötöttségek nélkül, szabadon használja a különféle átjárásokat.

– A „megidézések” közül talán Joyce és Weöres szellemét érzem szinte minden műveden végigvonulni – Joyce-szal, mondhatni, „pertuban” vagy: „Kedves Jakab!” – írod a neki címzett anizban. Weöres pedig megbújik minden nyelvi bravúrodban, de újra és újra visszaköszönni érzem általa a távol-keleti gondolatrendszer világszemléletét is. Tévedés, ha őket emelem ki elsősorban, vagy valóban a legmeghatározóbb alkotók számodra?

– Nem tévedés! Ők valóban kiemelkedőek és inspirálóak voltak már fiatal koromtól fogva... Mindig is vonzottak a csodabogarak! A huszonkét évesen írt Skizológia kötetem kapcsán született kitűnő tanulmányában Szepes Erika irodalomtörténész Szentkuthy Miklóst is kiemelte, mint „nagy elődömet”. Ez azért volt számomra érdekes (egyben megtisztelő) kijelentés, mert akkoriban semmit sem olvastam Szentkuthytól, ám később annál többet, és igen: meggyőződtem. Ő is meghatározó alkotó lett számomra!

– Az említett *Nyitott művek* impozáns képanyaggal kiegészített, komoly terjedelmű gyűjtemény, amely közel húszévnyi munkásságodat öleli fel, és számos kiállításmegnyitó szöveg is olvasható benne. Ez a köteted alapvetően képzőművész alkotótársaidra koncentrálok, és számomra arról (is) tanúskodik, hogy elképesztő figyelmet szentelsz a pályatársaknak: nemcsak hogy rendszeresen részt veszel a kiállításokon, de azoknak önálló műveket is szentelsz. Vagyis, a saját alkotóművészeted mintegy feloldódik a társakéban; nem az elkülönülést, hanem az összeforrást keresed...

– Igen, a képzőművészet jelenléte is igen fontos. Az utóbbi két évtizedben szinte mindennapi társammá lett, körém és belém költözött. Legtöbb barátom, ismerősöm képzőművész. Sok kiállítást nyitok meg, művésztelepet, csoportos kiállításokat is szervezek. Írásaim (a reflexiók és szabad esszék) mellé *hangköltészeti* felvételeket, szöveg- és hangrétegeket is gyakran készítek,

melyeket a megnyitókon performansz-jelleggel prezentálok... Az együttműködésben találok örömeket, az összjáték többnyire jól működik...

– Ezek a kiállításmegnyitók, illetve vegyük hozzá a könyvbemutatóidat is, tényleg komplex művészeti élmények: a vizuális vagy az írott alkotásokhoz adódnak hozzá azok az emberi hanggal vagy hangszerrel létrehozható produkciórétegek, amelyek néha egészen új kontextusba helyezik az alkotásokat. A Nyitott művek békéscsabai bemutatóján például, amit szerencsére őriz egy felvétel, egészen elképesztő „hangszereket” szólaltat meg Baji Miklós Zoltán a felolvasásaid alatt: a locsolókannától kezdve egy jókora műanyag gégecsövön át mindenből elő tud csalni szinte transzcendens hangokat. De olyan is van, hogy csak emberi hangokat használsz fel, máskor valódi hangszereket, mint a szaxofon, a furulya... Mennyire igényelnek ezek a performanszok előzetes kompozíciót, próbát, és mennyire épülnek az adott alkalomhoz kötődő, egyéni vagy közös improvizációkra?

– Az interaktív előadásokat kedvelem, így a meghívott művész (mellettem) leginkább egy-egy zenész, színész, képzőművész, performer... Baji Miklós Zoltán (BMZ) is összművészeti alkotó, vele kb. harminc éve ismerjük egymást, az általad említett bemutatón például alig kellett egyeztetnünk, könnyen ráhangolódunk egymás rezgéseire, gesztusaira...

A saját könyvbemutatók mellett az egyéni előadások, pl. a *Dadabányai hang-performance*-om (apropó: idén 110 éves a DADA!) a megnyitókhoz hasonlóan, de talán még-szabadabban, némileg felépítve, zaj- és szövegrétegekkel, képvetítésekkel ötvözve, de többnyire improvizációkkal működnek. Persze, a helyszellemiségétől is függ az est felépítése. Könyvtár, kávézó, kocsmá, kortárs galéria, művésztelep, vannak némi különbségek...

Az egyéni fellépések ellenpárjaként megemlítem egy múltkori kiállítás megnyitóját Bécsben, ahol tíz fellépővel együtt impro-víziós kis káosz-színházzá változtattuk a kávéház kiállítótermét... Ott a festőművészek és zenészek mellett pszichiáter, madárember, jogász, jeltolmács, török fodrász is szerepelt, jóma-

gam pedig (fehér farkasmaszkban) egyszerre: Felhő-farkasként, dadaista költőként és karmesterként is funkcionáltam...

– *A dada kapcsán két, összefüggő kérdés is felmerül bennem. Egyrészt, hogy mennyire „hasonlítanak” ezek a produkciók a klasszikus dadaista megnyilvánulásokhoz, illetve mennyire térnek el azoktól? A másik, amit, gondolom, rendszeresen neked szegeznek akár professzionális irodalomértelmezők, akár „naiv” olvasók: kell-e a szó szoros értelmében vett jelentést, megfejtést keresnünk a szövegek mögött? Nekem például nagyon felszabadító volt, amikor a Kétségek / Kökény-kék kőkulcs bemutatóján Szkárosi Endre valahogy úgy fogalmazott, hogy a kötetben felvett jelentéses vagy jelentés nélküli mondatok... stb. Ezt hallva szinte megkönnyebbültem, hogy de jó, akkor ezek szerint nem kell „befeszülnöm” attól, hogy mindenáron megértsek minden szót, elég, ha egyszerűen élvezem a játékosságukat.*

– Az egykori dada-előadásokhoz egyrészt nem tudjuk hasonlítani a maiakat, másrészt nem is kell megfelelni, azonosulni, hiszen nem szabad „komolyan venni” magát a DADÁ-t sem, mert, ahogy ők, az izmus alapítói gondolták, hirdették: *Minden (lehet) DADA! Semmi sem DADA!* A dada nem egy stílus, inkább életérzés és lázadás – vallották egykoron... Jó lett volna akkoriban ott lenni egy-egy örült képzőművészeti-színházi megnyilvánuláson a Cabaret Voltaire-ben, vagy hasonló helyeken, pl. Hans Arp, Marcel Janco, Tristan Tzara és Hugo Ball társaságában...

Az említett szövegeimmel kapcsolatban sem kell konkrétan jelentést, pontosabb megfejtést keresnünk! Érdemesebb szabadabban, játékossággal kezelni őket, én is így tettem velük létrehozásuk közben. Szóval: csak semmi feszültség! Úgy további asszociációk nyílhatnak, áramolhatnak mögöttük, körülöttük...

– *Van viszont egy rétege a műveidnek, ami nagyon is konkrét kapaszkodókat ad az olvasónak, ez pedig az utazásokról szól. Számos (sejthetően) bebarangolt vagy kulturális utalásként megjelenő helyszínen át vezeted az embert: Ausztria, Baszkföld, Svájc, Franciaország, Olaszország, Oroszország, India... hosszan lehetne még sorolni. Felteszem, ehhez valóságosan is sokat kellett,*

kell látnod a világból, nemcsak „fejben” utazol. S ha már utazások: a különösebb kitűzött célok nélkül kóborló-szemlélődő típus vagy, vagy a tudatosan tervező, célirányosan, magadnak kijelölt kiállításokra, helyszínekre ellátogató utazó? Vannak helyek, ahová újra és újra visszatérsz vagy legszívesebben visszatérlél?

– A külső (földrajzilag is meghatározható) utazások gyakran baráti meghívások által történnek, persze tervezett utak is vannak, illetve egy-egy kiállítás kapcsán történnek, tehát összetett a válasz. A tudatosság és a (szinte alvajáró, látomásokkal is ölelkező) szemlélődés egyaránt jellemző... Vannak kiemelt városok, ahová szívesen visszajárok, pl. Barcelona, Párizs, Piran, és van néhány hely, amit még szívesen megnéznék, de azok inkább álomszerű tűnődések (akár Na'Conxypán), nem is akarom megnevezni őket, nehogy teljesen elpárologjanak... A belső utazások intenzívebbek, hiszen folyamatosan jelen vannak az életemben (gondolom, ez érzékelhető bizonyos írásaim, kísérleti fotóim által is): a *Képzelet mindenható!* – szoktam mondani megnyitókön, vagy éppen más dimenziókban rezonáló állatokhoz, növényekhez suttozva... És, hogy: *Önökhöz éppen egy Felhő beszél...*

– *Pár nap múlva megnyílik a QuArt-tett című kiállítás, ahol negyedmagaddal mutatod be legújabb képzőművészeti fotómunkáid. A kiállítás kurátoraként azt írod az ajánlóban, hogy az esemény egy „kísérleti vizuális kvartett interakciója”. Menyiben új formátum ez számodra, aki rendszeresen állítasz ki másokkal? Tervezed-e esetleg már most a következő kiállítást vagy felolvasást, performanszt, ahol a közönséged találkozhat veled és a műveiddel?*

– Kiállításunk: a *QuArt-tett – Képzőművészeti fotómunkák* egy művészeti-baráti interakció, kiállító társaimmal (Gábor Enikővel, Detvay Jenővel, Herendi Péterrel) régóta ismerjük egymást, többször vettünk részt közös projektekben, de így négyesben ez az első kis tárlatunk. Mindannyian kísérletezünk, tágítjuk a műfaji határokat, meghatározásokat... Műveink most többféle formában mutatkoznak meg. Van *Fotónapló* (rajzokkal, kollázsokkal), vannak digitális kísérletek: *Triggerpontok* (generatív

átiratok), van *Vizuális matematikai organizmus*, vannak fotófestmények, illetve objektok és fotókönyvek is szerepelnek a térben... A művek főleg vegyes technikákkal létrehozott, de többnyire a fotográfiából kiinduló alkotások.

Áprilisban további három eseményt nyitottam meg. Egyéni és művésztelepi kiállítást egyaránt. Az egyik egy debütálás. Iráni lány ismerősöm Perzsiában készített fotóit mutattuk be.

A Magyar Fotóművészek Szövetségével májusban Budapesten volt *Circle* című tematikus kiállításunk, júniusban pedig Berlinből Belgrádba utazott a *Moholy-Nagy 130 – Bauhaus* kiállításunk anyaga. Illetve május közepén az Artér Művészeti Egyesületnél a *Szűrt-reál* című csoportos képzőművészeti kiállítást is megnyitottam...

Pusztai Ilona

Kísérlet a kultúra szövetének befoltozására

Sokszor hangzik el panaszként, hogy bár tehetséges nemzet vagyunk – Nobel-díjasaink és olimpiai bajnokaink száma a magyar népesség arányához képest világszerte kiugróan magas –, mégis kultúránk egésze némileg elszigetelt maradt. Nemcsak a fejlettebb nyugat-európai országok szemében, de mi magunk is alig ismerjük értékeinket. Ennek oka egyrészt történelmünk vérzivataros időszakaiban keresendő: háborúkban, forradalmakban, önkényuralmi elnyomásokban, amelyek az aktuális politikai megfontolások következtében rombolták, illetve elhallgattatták művészeti értékeinket. Másrészt a nemzeti kultúránk és hagyományaink védelmében kialakult konzervatív szemléletünkben, amely nehezen fogadja be az újabb, modern irányzatokat.

Kaszás Gábor, aki a Szikra Képzőművészeti Bemutatóterem vezetője és a kortárs művészet elhivatott propagálója, ezért is érezte szükségesnek, hogy szerkesztőként összegyűjtsön egy csokorra valót az elmúlt évtizedek nagy felfedezéseiből, amelyek alapjaiban rajzolták át a 20. század művészettörténetét. Ugyanis a rendszerváltást követően kialakuló szabad műtárgypiac magával hozta a BÁV monopóliumának megszüntetését, a magángalériák térnyerését. A szocializmus „kényszergyűjtői” (orvosok, ügyvédek, maszek kisiparosok, színészek) még felhalmozott be-

vételeiket egyetlen legális lehetőségként csak a műtárgypiacba tudták befektetni. A rendszerváltás után megjelenő új, tehető, az üzleti életben sikeres réteg viszont már presztízből kezdett el gyűjteni. Így, míg a szocializmus korában ezek a gyűjtemények a nyilvánosság elől elzártan léteztek, a mai gyűjtőgeneráció kifejezetten fontosnak tartja, hogy gyűjteményét akár időszakosan, akár állandó kiállításként a nagyközönség elé tárja. A gyűjtés számukra már nem csupán befektetés és privát élvezet, hanem értékmentés és értékmegőrzés. Amint a *Remekművek titkos élete* című kötet írásai is ezzel az értékmentő, értékmegőrző szándékkal születtek.

A tizenkét tanulmány szerzői mind hivatásos művészettörténészek, akik szinte fele-fele arányban dolgoznak a múzeumi szférában (Tátrai Vilmos, Radványi Orsolya, Bellák Gábor, Horváth Hilda, Kopócsy Anna), illetve a műkereskedelemben (Molnos Péter, Topor Tünde, Jurecskó László, Kelen Anna, Kishonthy Zsolt, Kaszás Gábor), ami jelzi, ma már a két terület közti határok egyre inkább elmosódnak. A műtárgypiac megerősödésével, nyitottságával, a magángalériák megszorodásával egyidejűleg már egyre kevésbé érvényesül a régi elitista múzeumi szemlélet, amely lenézte a műkereskedelem világában érvényesülni kívánó művészettörténészeket. A legismertebb név azonban a szerzők között az egyetemi tanár Barki Gergely, akinek nevéhez számos legendás műkincsvadászat fűződik és akinek szinte minden kiállítása tartogat valami meglepetést. A kötetben természetesen Barki Gergely világszenzációnak számító felfedezése szerepel: Berény Róbert *Alvó nő fekete vázával* festménye, amelyre Barki egy amerikai családi vígjáték, a *Stuart Little kiséger* díszletében ismert rá egy karácsonyi filmnézés során.

A kötet felfedezései két kivételtől eltekintve a 20. századi magyar festészettel kapcsolatosak. A rendszerváltás utáni műkereskedelem első szenzációjaként számontartott Tiziáno kép, a *Mária gyermekével és Szent Pállal* szinte valószínűtlen előkerülésének és beazonosításának történetét Tátrai Vilmos, a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának főmuzeológusa idézi fel. Az írást az

teszi különösen aktuálissá, hogy szinte húsz évre pontosan, 2024 végén egy újabb Tiziano-kép, egy *Bűnbánó Magdolna*-változat került kalapács alá, ismét csak a Nagyházi Galériában. A velenicei származású magyar festő, Marastoni Jakab életművének újrafelfedezése a Budapesti Történeti Múzeum 2025-ös *Egy olasz Pesten. Giacomo Marastoni (1804–1860)* és az *Első Magyar Festészeti Akadémia* című kiállítás kapcsán valósult meg, amelyről a tárlat egyik kurátora, Radványi Orsolya számol be.

Csontváry festményeinek legendás megmenekülése, Gerlóczy Gedeon értékmegőrző szerepe mindenki előtt ismert. De a Napút festőjének életműve még bőven tartogat meglepetéseket, elég itt a Virág Judit Galériában felbukkant *Titokzatos sziget* című festmény szenzációjára gondolni. Csontváryt sokan próbálták hamisítani és még olyan jó szemű gyűjtőt, mint Geges Kiss Pált, az Európai Iskola egyik alapítóját is sikerült a csalóknak megtevesztetni. Molnos Péter viszont egy fordított esetet mesél el, mikor egy hamisnak hitt Csontváry-önarcképről sikerült igazolnia, hogy az valójában valódi. Bellák Gábor története még rendhagyóbb, mert egy Gulácsynak tulajdonított képről, a *Teniszező társaságról* sikerült kiderítenie, hogy az valójában egy eredeti Csontváry. Bellák másik jelentős Csontváry felfedezése a művész első festői próbálkozásához köthető, amely kapcsán Bellák figyelt fel rá, hogy a kép Munkácsy *Vihar a pusztán* című művének szubjektív másolata.

A három nemzedéken átívelő Nagybányai Művésztelep alkotóinak munkássága ma reneszánszát éli, a művekből rendezett kiállítások tömegeket vonzanak. Nagybánya újrafelfedezésében többek között a miskolci MissionArt Galéria is úttörő szerepet vállalt, ennek kalandokkal teli fordulatait Jurecskó Gábor osztja meg az olvasókkal. De a MissionArt Galéria az erdélyi magyar festő, Mattis Teutsch János életművének megismertetésében is fontos szerepet játszott, amikor a kései figurális művek vásznai alatt sikerült megtalálni a művész elveszettnek hitt, 30-as években keletkezett konstruktivista alkotásait. A felfedezés egyúttal egy fontos etikai kérdésre is rávilágít, amely komolyan megosz-

totta a szakmát: megsemmisíthetők-e egy művész gyengébb kvalitású képei azért, hogy cserébe napvilágra kerüljenek egy kiemelkedőbb alkotói korszakának fontos művei?

Hasonlóan egy ilyen alkotói hiátus történetét Topor Tünde meséli el Rippl Rónai kapcsán. A művész hazatelepülése után festett színgazdag „kukoricás” stílusú festményei ma az életmű gyöngyszemei, pedig Rippl Rónai még Franciaországban a Nabis csoport tagjaként a többiek színes képeivel ellentétben úgynevezett fekete képeket alkotott. A kaposvári művész ezen korai korszaka ma sem igazán ismert, pedig a *Fehér felhők* az életmű egy rövidke, ám művészileg annál értékesebb alkotóperiódusának csúcspontja lehetne, amelynek nem egy bankfiók irodájában, hanem a Magyar Nemzeti Galériában lenne a helye. Ám van, mikor egy egész életmű tűnik el a kutatók szeme elől, miközben a képek a gyűjtői körökben komoly pénzekért cserélnek gazdát. Fenyő György neve annyira ismeretlen volt sokáig, hogy még a szakemberek is összekeverték alkotásait névrokona, Fenyő Andor Endre munkáival. De ki is volt ez a titokzatos művész, Fenyő Miksa, a Nyugat alapítószerkesztőjének a fia? Kaszás Gábor erről a sajnálatosan elfeledett alkotóról rajzol portrét.

A 20. század első felének művészete iránt megnyilvánuló érdeklődés sokáig elsősorban a férfi alkotókra fókuszált, pedig a korszakban már egyre több nő részesült professzionális képzésben. Kopócsy Anna a női Nyolcak kutatójaként egy modern szemléletű művészcsoport munkáit emelte ki a feledés homályából, mikor több kiállítás után, 2021-ben megjelent *Új Nyolcak* című monográfiája. A mostani írásában pedig legújabb kutatási eredményeiről számol be: miként találta meg könyvének köszönhetően a csoport művésznőinek eddig ismeretlen festményeit Amerikában. De Kádár Béla művei is egyre nagyobb számban kerülnek elő amerikai hagyatékokból. Kelen Anna a fentmaradt kevéske forrás mozaikdarabjaiból próbálta meg összeállítani Kádár Béla amerikai kapcsolatainak hiteles történetét.

A *Remekművek titkos élete* igazi nyomozásokra invitálja olvasóit a képzőművészet világába, annak kiderítésére, milyen sor-

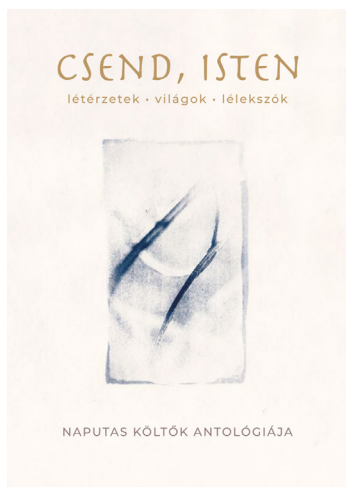
sok, történetek rejtőznek az alkotások mögött. A kötet szerzői olvasmányos, közérthető stílusban, gyakran személyes emlékeket felidézve mutatják be a műveket, közelebb hozva azokat a laikus olvasóhoz.

Remekművek titkos élete. Festmények és életművek különös története a 19–20. századi magyar művészetben. Szerkesztette: Kaszás Gábor. Holnap Kiadó, Budapest, 2025.

Lajtos Nóra

A csend szálai csomózva-kibogozva¹

„itt van a nyelvem hegyén, itt dereng,
de nem jut, nem jut eszembe a csend...”
(Halmai Tamás: *Meeting*)

Isten és ember viszonyáról, az embernek az Istenhez való viszonyulásáról minden halandónak van léttapasztalata. Hívők és nemhívők esetében is igaz ez. Sokaknál a hitben gyökerező identitáskérdés éppen úgy válaszreakciókat vált ki, mint azoknál, akiknek nincs kapcsolatuk a szakrálissal. Eliade óta tudjuk, hogy a nem vallásos ember „elveti a transzcendenciát, elfogadja a 'valóság' viszonylagosságát, sőt, talán még a létezés értelmében is kételkedik. (...) A modern nem vallásos ember új léthelyzetet vállal magára:

csakis a történelem alanyának és cselekvőjének tekinti magát.”² A szerző egy másik szöveghelyen is világosan kimondja: „valójában nincs teljesen profán létezés. A profán élet mellett döntő embernek, bármennyire deszakralizálja is a világot, sohasem sikerül teljesen megszabadulnia a vallásos viselkedéstől.”

Mindennek tudatában valósulhatott meg egy olyan vállalkozás, amely a kortárs magyar költőket érintette, és a Csend és az Isten hívószavak által konferenciát eredményezett. Domokos Johanna 2025 őszén a Magyar Művészeti Akadémia Művészetel-

² Mircea Eliade: *A szent és a profán*, ford.: Berényi Gábor, Európa, Bp., 1987.

méleti és Módszertani Kutatóintézete részéről fogott bele a szervezésbe. Több intézmény is partnerként állt a konferencia mellé: a Károli Gáspár Református Egyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Színház- és Filmművészeti Egyetem. E rendező konferencia kísérőrendezvényének összeállításával Szondi György, a *Napút* főszerkesztőjének javaslatára szerkesztőtársát, Fodor Miklóst bízta meg. Akkor született meg a főszerkesztőben az ötlet, hogy erre az alkalomra e témában naputas alkotók munkáiból antológia szülessen; a tematikus elrendezést Fodor Miklósról bízta. A *Napút* köréhez tartozó költők kiválasztását Szondi György vállalta, felkérésére a kiadványba végül nyolcvanhat költő munkája került. Az antológia legidősebb lírikusa Búzás Huba (1935), a legfiatalabb pedig Péntek Róbert (1996). A versgyűjtemény kegyelettel adózik azon naputas szerzők előtt, akik nem maradhattak ki a kiadványból: a folyóiratot elkeresztelő Prágai Tamás (2015), Németh András (2021), s mellettük ketten, a közelmúltban távoztak között vannak: Konczek József és Ádám Tamás.

Fodor Miklós az antológiába beválogatott 376 költeményt tizenhét ciklusba sorolta, melyek közül három (Domokos Johanna – Dukay Barnabás: *Az Imádott*, Bakonyi Péter: *A csend látomása*, Hegyi Botos Attila: *Csend csalogánya*) terjedelmileg is megtölt egy-egy ciklust. Az Isten–csönd-témán belül a szerkesztő különböző alternatívákat vélt felfedezni, ez eredményezte a versgyűjtemény ciklikus szerkesztésmódját. A cikluscímek az általában megszokott rövid (rövidebb) terjedelműektől (pl.: *Az Imádott*, *A csend látomása*, *Csend csalogánya*, *Fekete-fehér zsol-tár*) az egészen terjedelmes, mondatszintű cikluscímekig terjednek (*Rejtjelezve szól, hisz amit mond, mondhatatlan; Miközben szemlélődik, sugallat, látomás éri; Angyali lény, másvilági szerzet térül, jelet hagy*).

Jól tudjuk: ahány olvasó, annyiféle versértelmezés lehetséges. Átemelve ezt a maximát az antológiára: ahány alkotó, annyiféle istenkeresés, csendnyelvtan³ fedezhető fel a költeményekben.

³ Stonawski Tamás: *Csendnyelvtan*

Alapvetően kétféle poétikai beszédmódról beszélhetünk az istenes versek kapcsán: az Istenről és az Istenhez szólóról. Ugyanakkor az is megfigyelhető – s ez adja igazi egyediségüket –, hogy mit tudnak kezdeni az egyes alkotók a parcellacsöndben⁴ artikulálódó gondolataikkal.

Domokos Johanna és Dukay Barnabás tipográfiaiailag is különleges versduettje nyitja a kötetet: a figyelmes olvasói szemnek feltűnnek a szórványosan fellelhető, piros színnel szedett betűk, melyeket összeolvastva értelmes mondatrészeket dekódolhatunk („a földhöz köt, másokhoz kapcsol, az élethez ölel, az égre figyel...”). A közismert magyar népdal kezdetének – „Erdő, erdő, de magas a *teteje!*” – egyedi variációjával találkozunk a zárósorban: „Erdő, erdő, de magas a *közepe!*” A már-már kozmikus létdimenziókat is szétfeszíteni próbáló verskompozíció igazi ouverture-je az antológiának.

Hasonlóan hangsúlyos Zalán Tibor antológiázáró *Fekete-fehér zsoltára*. A lírai én földi gyönyörökben izzó testéről szóló sorok után szinte észrevétlenül találjuk magunkat szemben az emberi gyarlóságot, esendőséget önmagában felfedező költővel, aki lelki magánzárkájában ekképpen küzd borús gondolataival: „éjszánkánként kivet / az ágy és földet hányok mert már a föld fojtogat...”

Az antológia közepére szerkesztett Bakonyi-szöveg⁵ pedig a paradoxonná emelt dallamittas csend versoltára, melyen apokrif áriákat, pseudodalokat áldoz fel a költő, aki párbeszédet kezdeményezve minduntalan a csend hangjai felől érdeklődik képzeletbeli társától: „S vajon te hallottad-e már igazán, barátom / szólni hozzád a csendet?”

A csendszemléletek kútkávján megpihenő költő(madár) képes meghallani s meglátni a ködharangot⁶ s a jérceholdat⁷, és megérteni „az ima ünnepi létigéjét”.⁸ S ebben a túlvilágos-

⁴ Tamási Orosz János: *Parcellacsönd*

⁵ Bakonyi Péter (Debrecen, 1949) író, költő, újságíró, szociológus és dramaturg szoros és több évtizedes kapcsolatban áll a *Napút* kulturális folyóirattal és a Napkút Kiadóval.

⁶ Csáji László Koppány: *Csöndáldozat*

⁷ Hegyi Botos Attila: *Csend csalogánya*

⁸ Vitéz Ferenc: *Leltár* – variáció

ságban,⁹ kozmoszmélyi csendben,¹⁰ csillagnémaságban,¹¹ csillagdúcban,¹² csendbögésben¹³ kellene rátalálnunk Istenre. Babics Imre *Rabság* című versében úgy hiszi: „Isten csendjében eposzt hímez a holdfény.” Amennyiben a kötetet irodalomtörténeti optikán keresztül vizsgáljuk, a Balassi–Ady–Pilinszky istenes verseit kanonizáló magyar poétikatörténet tengelyén kívülre helyezzük ezeket a korpuszokat. Abból a meggyőződésből csupán, mert a 21. századi líra nyelve mindinkább igyekszik kikerülni a grammatikai szabályrendszer védőhálóját, és gazdag intertextuális képzetben is tud gondolkodni. A *Csend, Isten* kötetkorpuszban fellelhető remniszcenciák közül az alábbiak mindenképpen kiemelendők: „Adj csendességet, uram!” (Aknay Tibor: *Adj csendességet*); „sárkányfog-vetemény kelhet szárnyra” (Czilczér Olga: *Dráma*); „a belek tekergő, titkos alagútja” (Hétfári Andrea: *Utolsó vacsora*); „Az égben bál van, minden este bál van...!” (Kapitány Gábor: *Városi dal*); „Csend van. Hó és halál. [...] Vendéghaját is elhordta a szél.” (Pálfi Ágnes: *Utószó*); „a gép forog” (Tornai Xénia: *A fű hegyén*), „fájvirág” (Szondi György: *Zúzmarás alkonyok*).

A naputas szerzők különféle formai bravúrral és szójátékokkal is képesek közel hozni az olvasókat az istenélmény megtapasztalásához. A fiatalabb nemzedékhez tartozó Balics Dániel például a szóvégek elharapásának technikájával olyan hiányalakzatot (ellipszist) teremt, amelyben méltán képződik meg az elhallgatás helyén a csönd: „kedvem támad elővenni a laptopom és bedugni a töltőt a konn / üveg bort nyitni és hallani a pukk / ledobni a sisakot és friss lev / leheveredni a fű...” (*Mit csinálnék a Holdon, ha volna oxigénem és kajám, de semmi más*). A világmindenség felé nyitó versek sorában találjuk Rakovszky Zsuzsa *Multiverzum*, vagy Györgyi Csaba *Utolsó Ed utazása* című költeményét. A szójátékok alkotójuk nyelvi leleményességét dicsérik: példáink az egyszerű alliterációktól indulnak el: „erekben és / furatokban furcsa furulyaszó furakszik

⁹ Fodor Miklós: *Élő halott*

¹⁰ Pintér László: *Nem-haiku*

¹¹ Baley Endre: *Csillagnémaság*

¹² Murányi Zita: *most még...*

¹³ Halmosi Sándor: *Csendbögés idején*

a fényre” (Fodor Miklós: *élő halott*); „mennybéli mélybe” (Csontos Márta: *Salto mortale*); „göröngyöt / gurít” (Leveles Ibolya: *Jelenések*). Kállay Kotász Zoltán *Törvény* című költeményében a t betűs szavak betűtörlésével játszik el: „s felütötték az Örvénykönyvet”; „Isztelt Estület”. A szóösszetételek bravúros elemekre tördelésével pedig Péntek Róbert mozdíja ki a nyelvet a hagyományos olvasásmódból és szemantikai horizontról: „Láttalak-Egy-Szer”; „Olt-árok”, „tej-út-elágazás”, „templom-hajó-törött” stb. (*Omega-pont*).

A kötet elolvasásakor egyszerre önthet el bennünket a lét-éhség és létszomjúság érzése. A transzcendencia iránti létszomjúság Eliade homo religiosus-felfogásának egyik mélyrétege. Vagy úgy is fogalmazhatunk, hogy Eliade vallásfenomenológiájában az ember a szent/szentség iránti ontológiai éhségben „szenved”. Ebből táplálkozik istenkeresése. Marton Réka Zsófia találó, sorsbeteljesítő mondata az ember kisszerűségét tárja fel a teremtő „nagyszerűségével” szemben: „Isten vonalzója úgyis hosszabb a miénknél” (*Az éjszaka nevében*).

A Cédus Művészeti Alapítvány előbb bemutatott tematikus szöveggyűjteménye beteljesítette misszióját: a naputas szerzők kötetbeli jelenlétükkel magas nivójú antológiát alkottak meg, amely méltán emelhető a 2025-ben megjelent *Reménytövis* című, kortárs keresztény költők antológiája¹⁴ mellé. Ez a két produktum is hűen mutatja, hogy a 21. század materiális-multikulturális vívmányai mellett a spirituális-asszimilációs világértelmezésnek nemcsak múltja, de jelene, s talán jövője is volt, van s lesz. Valahogy ekképp:

„Így, míg rá nem eszmélünk, hogy / messze ez a legszebb kép-
let, / folyton alakulván csak kitöltjük végre / a világmindenséget.”
(Stenzky Cecília: *Lebegés*)

Csend, Isten – létérzetek, világok, lélekszók. Naputas költők antológiája. Cédus Művészeti Alapítvány, Bp., 2026

¹⁴ *Reménytövis – kortárs keresztény versantológia*, Kálvin Kiadó, Bp., 2025. Szerkesztette: Kisfaludy Zsófia. A kötet az MMA Ösztöndíjprogram támogatásával készült. 130 szerző 285 versét tartalmazza 500 oldalon, 18 fejezetre tagolva. A *Reménytövis* szerzői között tizenkét naputas költő is szerepel.

Gulisio Tímea

Ítékezés nélkül

Oláh András *Távolságok* című prózakötete két fő részre bontható: az elsőben novellákat olvashatunk, amelyekben a szerző különböző hétköznapi szituációkban mutatja meg az emberi természet visszásságait. A másodikat a címadó kisregény alkotja.

Oláh András prózája klasszikusan építkezik, mindig egyértelmű, épp ki beszél, és nála még a szerintem elavult „mondta–kérdzte” szerkezet sem zavar. Mesél, mi pedig hallgatjuk. Történeteivel mindannyian találkozhatunk, ha körülnézünk. Egy járókelőkkal teli utca, egy iskola tantermei vagy épp egy söröző miliője elevenedik meg a könyv lapjain.

A *Távolságok* alakjai kiszolgáltatott emberek: gyerekek, alkoholisták, közmunkások, idősek. Különösen megrázó a Lajoska című novella, amelyben egy értelmi sérült fiút bántalmaznak. Oláh András alakjai nem számíthatnak segítségre, a társadalom magukra hagyja őket, embertársaik kigúnyolják vagy levegőnek nézik őket.

Ebből nyilvánvalóvá válik, mit is kell ez esetben „távolságon” érteni. Napjaink társadalmára jellemző, hogy hiába utazunk egymás hegyén-hátán, hiába vagyunk összekötve a világháló köldökzsinórjával, a metróban nem nézünk egymásra, és azt sem vesszük észre, ha valaki segítségre szorul. Zsebünkben egy telefonon az egész világ van, mégsem látunk ki a kis univerzumunkból.

A szerző több ízben világít rá az általános korproblémákra: a diákokból hiányzik a tanárok iránti tisztelet. A Szavak nélkül című elbeszélésben az ötvenes tanárnő azzal szembesül, hogy

egy karikatúra terjed róla az interneten. Ennél csak a kommentek fájdalmasabbak. A novella rávilágít arra, mi történik, ha az internet neveli a gyerekeket. „Ez keringett a fészbukon... Néhányan lájkolták... Végül is csak négy-öt gyerek fűzött hozzá megjegyzést... Egy szülő jelezte, hogy rendszeresen ellenőrzi a gyermeke internetes tevékenységét. Kimásolta a kommentekkel együtt. A lapon egy táblarajz-fotó volt. Egy rémes boszorkányt ábrázolt seprűn lovagolva, tortával a kezében. Ha a széles arc, a szeplők, a tömpe orr, a nyakba akasztott szemüveg és a torta az 50-es gyertyával nem igazították volna el a szemlélődőt, a kép címe segített: „Kata-banya 50 éves.”

A címadó *Távolságok* című kisregény egy börtönviselt fiatalember története, akinek élete egy tragikus baleset miatt siklott ki. Azzal is szembesülnie kell, hogy akit anyjaként szeretett, nem is az igazi anyja. Az élet kegyetlen döntések elé állítja, például azzal kapcsolatban, hogy tartsák-e meg szeretőjével közös gyereküket. A főhős mintha élet és halál ura lenne, és mintha mindig rosszul sáfárkodna a ráruházott hatalommal. Benne magunkra ismerhetünk és elgondolkodhatunk felelősségünkön. Rájöhetünk, hogy sorsunk szeretteink és minden ember sorsával összeköttetésben áll. Megszólalnak a főszereplő rokonai, szerelmei is, Mindenki a saját szemszögéből látja az eseményeket, és mindenkinek igaza van. Tetszik, hogy a szerző nem ítélezik, egyszerűen bemutatja a különböző nézőpontokat, teljes beleérzéssel, kicsit sem érzélgősen.

Oláh András könyve a mai magyar társadalom láttelelete. Ahogy egy laboreredmény különböző értékei mutatnak rá az egészségre, pontosabban a betegségekre, úgy világít rá a bajokra az egyes társadalmi rétegek hétköznapijainak bemutatásával. Nem kíván elemezni, ezt a feladatot meghagyja az olvasónak.

Ürmös Beáta

Van-e szabadulás a hó alól?

Karin Smirnoff Jana Kippo-trilógiája

Ki lehet-e lépni az áldozat szerepéből: nem bántalmazóvá válni, hanem túllépni a traumán? Hozhat-e gyógyulást a szeretet annak, aki nem képes valódi kapcsolódásra?

Karin Smirnoff svéd író nő a hó alól ássa ki a traumákat, és regény-trilógiájában tárgyilagos nyerseséggel mutatja be, hogyan küzd, aki cipeli őket. *Elmentem az öcsémhez. Elvittük anyát északra. Azután hazamentem* – fűződnek egymásba a címek, ahogy Jana Kippo mesél. „Basszameg de unom már ezt a sok sztorit. Nem lehetne valaki normális egyszer. Olyan, aki normálisan néz ki és normális dolgokat mond.” Ennyire vágyik. Normális életre – nem tűnik soknak. Csak olyasvalaki számára, aki nem sok normalitást tapasztalt addigi életében.

Ennyire vágyik. Normális életre – nem tűnik soknak. Csak olyasvalaki számára, aki nem sok normalitást tapasztalt addigi életében.

Jana húsz év után tér vissza gyermekkori lakhelyére, egy észak-svéd falu szélén fekvő régi parasztházba, ahol azóta alkoholistá, nyomorában egyre mélyebbre csúszó ikeröccse él. Segíteni akar, ki akarja szabadítani Öcsit és saját magát is múltjuk szorításából. Kezdetről fogva sejthető, mennyire sötét ez a múlt, de a tények lassan, darabosan tárulnak fel előttünk, ahogy az emlékezés felszakítja Janában a régi sebeket.

A szöveg kopár, mint a táj, amit leír. Egyszerű nyersesége süvít, mint a szél, mely több réteg ruhán át is csontig hatol. Végig Jana

mesél egyes szám első személyben, központosítás nélkül. A tulajdonnevek következetesen kisbetűsek, a dialógusok tagolatlanul, egymásba folytatva sorjáznak. Ez a forma nem változik a három köteten keresztül, ami önmagában azt az érzetet kelti, hogy itt valami megállíthatatlanul bugyog fel.

Ez a próza úgy ábrázolja a traumát, hogy nem engedi azt „történetté szelídülni”. A tagolatlan, központosítás nélküli beszéd olyan olvasói pozícióba kényszerít, ahol nincs kényelmes távolság és nincs katarzishoz vezető ív. Következményt kapunk, nem feloldást. A trilógia Patat Bence fordításában olvasható magyarul; a fordítás végig megőrzi a szöveg egységes, fegyelmezett hangját.

„*A mi családukban nem volt szokás veszekedni. Mi engedelmeskedtünk.*” Jana emlékei elének idézik az apát, aki részeges és agresszív, az anyát, aki tűr, félrenéz, imádkozik, esetleg bibliai idézeteket hímez számlálatlan a hófehér terítőkre. Gyermeki igényeknek, érzelmeknek nincs tere, az apa diktál és büntet, ritkán magyaráz, és tetteiért nemcsak az anya, a tágabb közösség sem számoltatja el. A gyermekek, Jana és Öcsi teszik ezt meg végül. Elpattan bennük egy húr, és erőszakra erőszakkal válaszolnak. Nagy árat fizetnek érte.

Smirnoff trilógiája nem a gyógyulás története. Jana számára a traumából nincs továbblépés, együtt kell vele élni, és néha a tapasztalat átfordítható művészetté, munkává, gondoskodássá.

A jelenben az ikerpár traumáiba dermedve sodródik: Öcsi egyre mélyebbre az alkoholizmusba, Jana egyik bántalmazó kapcsolatból a másikba. Hazatérve betegápolóként kezd dolgozni, és ami a magánéletben rombol – gondoskodása viszonzást nem váró és határhúzás nélküli –, itt működőképesnek tűnik. Ez csillant némi reményt. Ápolottjai kiszolgáltatottak, bántásra nincs erejük, Jana pedig alkalmazkodik, nem ítélkezik és nem undorodik.

A második kötet még északabbra visz, és a zordabb tél szereplőink lelki útjának is tükre. Ám Jana szinte sorsszerűen egy szükségből összetákolt családban találja magát, egy magányos férfi, egy kivert kutya és egy elhanyagolt gyermek mellett, akik a maguk módján mind ragaszkodni kezdenek hozzá.

„Semmi különöset nem láttam a tekintetében. Mégis ugyanaz az érzés töltött el mint mindig amikor bizalmas dolgokról meséltem valakinek. Hogy előbb vagy utóbb késként döfik őket a hátamba.” Janának csak arról van tapasztalata, hogy a kapcsolódás kiszolgáltatottsággal jár, amivel a másik fél visszaél. Veszélyes elfogadni a szeretetet. A félelem győz.

A második kötetben így felvillan a kötődés lehetősége, de ott a reflex, amellyel Jana ezt elhárítja. Ellentétben az elsővel, mely egy szokatlanul vidám karácsony estével zárva magában is megáll, a második egyértelműen folytatása az előzőnek. Ahogy az ikreket a szakadék fölött lóbálózva otthagyjuk, először érzem, hogy talán a kevesebb több lenne, túlon túl drámaira élezett a lezárás. Nem az a baj, hogy nyitva hagy, hanem hogy a nyitva hagyás a folytatás kikényszerítésének eszközévé válik.

A harmadik részben Janát súlyos veszteségek érik, világa összeomlik. Más tekintetben viszont mintha éppen esélyt kapna, hogy kinyíljon: szobrait kiállítják, lánya aktívan keresi a kapcsolatot vele, szerelmes lesz, bántalmazói lekopnak, elhalnak mellőle. De a történet egyre inkább szétesik.

Egyre több szál indul múltban és jelenben, és aránytalanul sok teret kapnak olyan kitérők is, amelyek már nem hoznak új felismerést, vagy lezáratlanul maradnak. Elveszik az érzés, hogy a történet tart valahová. Lehet ezt a szétesést a traumalogika leképezéseként olvasni, csak hogy olvasóként ez kimerítő akkor is, ha indokolt. A változatlanul nyers és tömör nyelvi eszközök azonban még így is fókuszban tartanak, és Jana lelki útja megrázóan hiteles marad.

Már az első regény felveti azt a kérdést, ami ránehezül mindháromra: megtörhető a bántalmazás ördögi köre? Kiásható a homályból az igazság, és vajon az elég-e? A válasz se nem egyszerű, se nem egyértelmű, de Jana sorsa magában hordozza.

„Nem mindig voltam ilyen. Régen inkább a balszára hasonlítottam. Meg lehetett hajlítani. Lehetett faragni megváltoztatni levágni kiigazítani. De ennek vége. Senki. Még a saját gyerekem sem képes rá többé. Hallom, amit mondasz feleltem mint valami

hivatalnok. És igazad van. De most nem tudok máshogy viselkedni” – vallja meg a lányának, akihez képtelen kapcsolódni, pedig az legalább részben gyógyíthatná a múltat.

Kiállításá bemutatóján megismert új szerelme hordozhatna egy meghittebb jövőt, de efelé sem tud határozottan lépni. Nem találja a helyét a világban a megszokott bántalmazók és jól ismert dinamikák nélkül. Egyedül a művészet képes valamennyire betölteni azt a gyógyító szerepet, amit az emberi kapcsolatoknak nem sikerül.

Ez a trilógia úgy ér véget, hogy közben nyitva marad. Elvágott történet, amely bizonytalanságban hagyja az olvasót, mert Jana számára a normalitás rendje visszafordíthatatlanul felbomlott. Amin keresztülment, azt nem lehet lezárni.

Juhász Kristóf

Mindennapi szörnyeink

A szörnyalakok és hibrid lények ábrázolása végigkíséri az emberiség kultúrtörténetét. Már az ókori Egyiptomban is megjelentek olyan túlvilági figurák, mint Ammit, a krokodilfejű, részben oroszlán- és vízilótestű lény, aki az ítélet során fel-falta a méltatlannak bizonyuló lelkeket. Az antik görög világban szintén jelen volt az emberfölötti lényektől való tartózkodó tisztelet: az erdők, források és ligetek lakóit – nimfákat, daimónokat – nem volt tanácsos megsérteni, hiszen a természet nem pusztán fizikai, hanem szakrális térként is működött.

A magyar néphagyományban a leginkább beágyazott, félelmet és játékot egyszerre hordozó alakok közé tartoznak a busók. A mohácsi busójárás maszkos figurái nem mitológiai szörnyek, hanem rituális szereplők: ijesztő megjelenésükkel a tél elűzését, a közösség védelmét és a megújulás reményét jelenítik meg. Ebben az értelemben a „szörny” nem pusztán félelmet keltő lény, hanem a természet erőivel való kapcsolat, az ismeretlen megszelídítésének egyik ősi formája.

A szörnyszerűség az emberi kultúra kezdetén a vad, zabolátlan természet jelölője: mindazé, ami kívül esik az emberi ellenőrzésen, amit nem lehet megszelídíteni, birtokba venni vagy a haszon rendjébe állítani.

A későbbi korszakokban a szörny jelentése eltolódik: már nem a külső természet, hanem az emberi forma és eszmény torzulása válik meghatározóvá. A civilizáció technikai fejlődése és a városi lét megerősödése a szörnyszerűséget egyre inkább az eltérés, a

deformáció, a „monstrum” és a „freak” alakjában ragadja meg – mint a normától való elhajlás látható jelét.

A nimfa, a szatír, a sárkány vagy a lidérc egy ősi, mitikus rendhez tartozik: olyan létezők, amelyek világában az ember nem uralkodó, hanem ideiglenes jelenlévő, aki a természet erőivel tárgyal, nem pedig rendelkezik felettük.

Ezzel szemben a boszorkány, a garabonciás, a farkasember vagy a vámpír már az emberi világ peremén vagy belsejében jelenik meg. Nem egyszerűen más, hanem a rendet zavaró kivétel: olyan alak, amely nem illeszkedik a közösség szabályaihoz, és ezzel a rend határait teszi láthatóvá. Nem pusztán félelmet kelt, hanem értelmezési bizonytalanságot is: nem világos, milyen törvények szerint létezik, és milyen viszonyban áll az emberrel.

Bár a történetek időnként az ember szolgálatába állítják ezeket a lényeket, ez mindig kivételes helyzet. És éppen a kivétel az, ami elbeszélhető: a történet nem a szabályból, hanem annak megbomlásából születik.

Napjaink szinkretikus kulturális tudatában szinte minden jelen van, amit az emberiség valaha kitalált. A korábbi szörnyképzetek egy új minőséggel egészülnek ki: a megszelídített, sőt szeretgetett „háziszörny” alakjával. Ugyanakkor érdemes hangsúlyozni, hogy ez az újdonság csak viszonylagos. Háziszellemek, védelmező lények, a mindennapi élethez kötődő kis istenek – mint az egyiptomi Bész vagy a római Priapus – minden korban léteztek. Hatalmuk gyakran jelentős volt, még ha kultuszuk nem is vált olyan látványossá, mint a nagy isteneké.

A XXI. század elejének „szörnysimogató” attitűdje összevethető egy másik, hosszabb távú kultúrtörténeti folyamattal: a természethez való viszony átalakulásával. Az ipari forradalom idején, különösen a viktoriánus korban tetőzött az a hit, hogy a természet korlátlanul uralható. A későbbi, szélsőséges beavatkozások – például a táj radikális átalakítása vagy a modern, monokultúras mezőgazdaság – ennek az ethosznak a továbbélései, még ha már kritikai fénytörésben is.

Ma olyan képzelt lények iránt érzünk gyengédséget, amelyekkel szemben korábban félelem vagy ellenségeség határozta meg

az emberi viszonyt. Ez az érzelem gyakran egyfajta gondoskodó ösztönként jelenik meg – vagy annak stilizált, néha tapasztalat nélküli változataként. A változás nem a lényekben történt, hanem bennünk: abban, ahogyan az ismeretlent, a másságot és a természet erőit értelmezzük.

Ma épp olyan babusgató, gyöngéd figyelemmel fordulunk a zombi, a gólem, a vámpír, a farkasember felé, mint ahogy meg akarjuk menteni kedves esőerdeinket. Itt és most ne bontsuk ki a témát, csupán emlékeztessünk az őserdők általában vett megmentőinek, valamint az őserdők lakóinak közismeretlen ellentmondásos viszonyára (különösen ódzkodunk a kövér mérgespókok ártatlan nyakakba ugrálásának hangsúlyozásától). Megmentő vágyunk egyébként jogos, irányuljon bármire is. Korunk a felelőtlen elhülyülés kora, tehát mindig van mit megmenteni: egy fát, egy verset, egy házat, egy kósza gondolatot, vagy egy elkóborolt gyöngytyúkot.

Mi sem természetesebb hát, hogy amiképpen a posztmodern ember szellemi értelemben ölbe vesz egy fűzfát, egy mogyoróbokrot, vagy egy ösvényen átvonuló nünükét, épp úgy térdére ültet, netán épp párnájára fektet egy tündért, egy manót, egy farkasembert. A játék persze akkor fordul komolyra, mikor a szellemi értelem megjelenik a tapintható világban is. Például egy remek, szörnyes ifjúsági regény formájában. Sabine Bohlmann *Zsák utca 13. (Itt mindenki zakkant?)* kötetét Szabó Zsuzsa remek fordításában vehetjük kézbe Daniel Steudtner vicces és vagány rajzaival. Az illusztrációk épp annyira karikaturisztikusak, amennyire kedvesen elrajzoltak a kelekótya szereplők is – hőseink minden lépte fölött ott lebeg az alcím költői kérdése...

Péntek 13-án, a Zsák utca 13-as számú házába különös szomszédok érkeznek. A magányos, visszahúzódó kislány, Otília, leküzdve kezdeti zavarát és döbbenetét, jó barátságba keveredik a Szörnyi családdal. Pedig a bonyodalmak már a bemutatkozásnál elkezdődnek, hiszen a Szörnyi fiút Múnak hívják (ilyen név pedig nincs is, biztos valaminek a rövidítése!), a lányt pedig Albinak. Ebből aztán egy igazi, jóízű, pajkos nyelvi játék bontakozik ki:

„Mú egy ideig csak nézte Otília kezét a levegőben, majd egy határozott mozdulattal megrázta, mivel úgy tűnt neki, hogy ezt várják tőle.

– És az minek a rövidítése? – kérdezte Albi.

– Az Otília nem rövidítése – sóhajtott a lány halkán. – Lát-szik rajta, hogy hosszú név. Egy rövidítés attól rövidítés, mert lerövidíti az eredeti nevet. Ha az Otília rövidítés lenne, akkor az eredeti nevemnek kétszer vagy akár háromszor ilyen hosszúnak kéne lennie, mint például Otílianettelína vagy ilyesmi.

– Szóval nem Otílianettelínának hívnak? – kérdezte Mú még egyszer.

– Nem. Ez csak egy példa volt. Az Otília rövidítése az Otti, Ottika, Tilli, vagy ehhez hasonlók.

– Az Ehhez hasonlók nekem nem tűnik rendes névnek – jegyezte meg Albi komoly arccal.

Otília felnyögött:

– Mégis honnan a csudából jöttetek ti? A Hold túlsó feléről?

– Ó, az volna ám csak a szép! – Albi ábrándosan felnézett az égre, és a szeme elhomályosult: – Imááááádom a Holdat.”

Hamarosan kiderül, hogy Mú dilldapp, félig szarvas alakváltó, Albi vérfarkas, kishúguk, a láthatatlan Huss pedig szellem. A szülők: Szörnyi Olga dzsinn, akinek egész palackgyűjteménye van a kényelmes és változatos alváshoz, Szörnyi Gyula pedig tündérmanó „és azok többnyire rózsaszínűek vagy türkizkékek”.

Szörnyi nagypapa pedig erdei manó, „méghez a már 54 generáció óta”, és alapján él egy Tolako Dóra nevezetű húsevő nővény, akinek elég határozott álláspontja van az élet dolgairól.

Komoly küldetésben járnak ők a Zsák utcában: saját világuk törvényei szerint be kell illeszkedniük az emberek világába. Könyvespolcukon tanácsadó kötetek sorjáznak:

„Hogyan viselkedjünk emberként? – Abszolút kezdőknek; Normális élet könnyedén; Normálisnak lenni – Bevezetés; Nem is olyan nehéz normálisnak lenni; Mit miért tesznek az emberek? – A-tól Z-ig; Elvegyülni a tömegben – 1. rész; Hogyan legyünk könnyűszerrel átlagosak?

Beilleszkedési kísérletük során elért sikereiket és kudarcaikat egyaránt pontozzák, van egy különbejáratú varjú-spiclijük, és nem babra megy a játék:

Ha egy *másfajta lény* 77 sötétszürke pontot gyűjt a halványszürke listáján, akkor el kell hagynia a családját, és egy olyan helyre kerül, amelyről még senki sem hallott, és nem is beszélt.”

Ilyenkor meg is jelennek a Michael Ende legendás *Momójának* szürke uraihoz hasonló, bár azoknál komikusabb, bórleszkesebbre vett figurák. Ende mesternek egyébként – az emberek racionális világa és a fantázia csodavilága egymást hol taszító, hol vonzó, ellentmondásos viszonyát ábrázoló – korszakalkotó műve, *A végtelen történet* is említésre kívánczik a *Zsák utca 13.* kapcsán. Hisz alapvetően *Sabine Bohlmann* is a világok közti átjárók, a határátlépések kérdésével foglalkozik, és tagadhatatlanul olyan alapgondolatok mentén, mint Ende – ha nem is olyan szellemi-spirituális súllyal, ám végtelenül szórakoztatóan, kedvesen, könnyedén.

Igazi, jófajta ifjúsági könyv ez, fiatal könyvmolyoknak, szörny-rajongóknak, esetleg olyanoknak, akik furcsának érzik magukat, vagy őket érzik mások furcsának, netán ők tartanak furcsának másokat. Aki látott már közeli zakkant családot, netán maga is egy teljesen zakkant család zakkant tagja, az otthon fogja magát érezni ebben a minden erőlködés nélkül jópofa és vicces történetben.

Rimóczi László

Túlélni az életet

Azt a kérdést, hogy mire jó ez a könyv, a cím elég alaposan össze is foglalja már nekünk – *Útikönyvecske az élet útvesztőjébe* –, ám senkit se tévesszen meg a kicsinyítőképző, ugyanis elég vastkos tartalmat birtokolhat az olvasó. És valóban csak egy könyvecske lehetne, ha szerzője nem Szappanos Gábor lenne, aki egyedi világlátásával a legtriviálisabb témát is képes izgalmasan tálni, újabb perspektívába helyezni az ismertet, a megszokottat, az elavultat, vagy épp meguntat.

A „füves könyv” műfajának már sokan nekifutottak, és kijelenthető, hogy Szappanos Gábornak is jól áll ez a stílus, persze már előtte is bizonyított prózáival. Arról nem beszélve, hogy füves könyvet bizonyos kor felett szabad (illetve érdemes) csak írni, hiszen hatalmas élettapasztalat kell hozzá, valamint kellő érzékenység.

Szappanos mindig is kísérletező kedvű író volt, de főleg a groteszket és az abszurdot szokták vele kapcsolatba hozni, bár jellemző még stílusára a túlrészletező mikrorealizmus is. Korábbi műveinek hangulatát hol vérbő humor, hol finom irónia, hol ezeknek szöges ellentéte, a rezignált hangvétel határozta meg – és mindezeket itt is tetten érhetjük.

A füves könyvről szinte mindenkinek Márai műve jut eszébe, és Szappanos a kötet előszavában bőven hivatkozik is rá, mi több, műve megírásának okait is Márai könyvéig, illetve az azóta eltelt bő nyolc évtized változásaiig vezeti vissza.

SZAPPANOS GÁBOR

Útikönyvecske az élet útvesztőjébe

(Füves könyv)

Mint tudjuk, ezek az irodalmi füves könyvek nagyon sokféle témát ölelnek fel, de többnyire az élet legáltalánosabb dolgait tárgyalják, úgymint: hogyan élünk jól, boldogan, mit együnk, igyunk, hogy egészségesek maradjunk. Gazdag tárházai szoktak lenni az életvezetési tanácsoknak is, például, hogy mitől jó egy házasság, illetve milyen embereket érdemes elkerülnünk, ha nehezen viseljük a konfrontációkat. Kit érdemes szeretnünk, illetve, milyen az, amikor minket feltétel nélkül szeretnek:

„Az anyai szeretetről

/.../ A fiú az anyjának mindig kisleány marad, akárhány éves is. És az élet csillogásai és csalódásai után vissza-visszatérni az anyai tűzhely mellé mindig életerővel tölti el az embert. Sok magyar írószó bizonyítja, hogy a fiúk gyengék, az anyák erősek. És sok magyar író édesanyja túlélte fiát, mintegy szeretet- és biztonság-keretbe foglalva az életharcban megfáradt fia életét. /.../”

A szerzővel együtt bennünk is dolgozni kezd az ösztön – vagy inkább a természetes igény –, hogy gyermekien csodálkozzunk rá az élet apró dolgaira. Ezek a viszonylag rövid kis „posztok” is gyakran végződnek Márai-szerűen, jótanácsok osztogatásával, de főleg a meglepő, sokszor vitatható, kemény, vagy túl őszinte, sőt: önleplező bejegyzések dominálnak. Így úgy tűnik, mintha intelmeit, javaslatait Szappanos nemcsak az olvasónak szánná, de saját magának is.

Kötetét nem csupán tematikai változatosság jellemzi, hanem stílári is, így találunk benne kifejezetten lírai, sőt egyenesen patetikus részeket. A gyógyító gondolatok mellett olykor illúzióromboló, olykor erősen megosztó vélemények, megállapítások is felbukkannak, minden „jópolgári” moralizálás nélkül. Szavai hol csendesesen bölcsek, hol pattogva szikráznak, de az is kitűnik, hogy némely passzust nem jókedvében írt.

Túlélni az életet – talán így foglalhatnánk össze a kötet mondanivalóját a legrövidebben.

Úgy érdemes olvasni ezt is, mint a Márai-féle verziót, lassan, kortyonként, akár egy jóféle vörösbort, semmiképp egy szuszra lehajtani. És igen, olykor alkoholos témákat is feszeget a szerző:

„Az írói hivatásról, avagy miért isznak az írók?

/.../ Az íróknak természetesen nem a hivatásuk az, hogy igyanak, hanem a hivatásuk következménye. Általánosságban elmondható, hogy sok művészeti ág képviselője iszik, de az írókra ez különösen jellemző. /.../ Az író – mivel okos – átlátja a világ működését, és elszörnyed tőle. Belelát az ember lelkének legsötétebb bugyraiba, és elszörnyed tőle. És itt nem áll meg, hanem mindezeket a szörnyűségeket még le is írja. S miközben leírja, óhatatlanul át is éli. És ez nehezen elviselhető „józan ésszel”. Nem is hajlandó elviselni. Hát, ezért iszik. Hogy tompítsa agyában az igazságok letaglózó hatását. /.../ ”

Az *íróságról* című bejegyzés egyenesen az írókat szólítja meg: a szerző felszólítja pályatársait, kollégáit, hogy bátran írják meg, amit lelkük és elméjük az igazságról sugall, és ne törődjenek sem az igénytelen, tudatlan tömegekkel, sem a megalkuvó műveltekkel – mert az egyik nem érti, mit ír az író, ám a másik nagyon is érti, épp ezért hallgat róla. „Írj függetlenül, szabadon, mintha csak magadnak írnál. Ekkor írsz az egész világnak.”

A *szent emberekről* szóló cikkelynél is alapos igazság kerül kijelentésre, merthogy a szent emberek általában nem szentként kezdték az életüket. Sokan közülük dorbézoló, korhely életet éltek, például Szent Ágoston kivált jeleskedett a kicsapongásban. Aztán hirtelen megváltozott bennük valami, és egyik szélsőségből a másikba estek – mármint az átlagember szemével nézve.

Aktuális témát boncolgat *A világháló előnyeiről és hátrányairól* című rész is, melyben szerzőnk elismeri a fórumok és a közösségi oldalak hasznosságát, viszont óva int attól, hogy bárki is függővé váljon ezektől, mert az örökké éhes emberi tudat egy életre beleragadhat a virtuális létbe. (Itt meg kell jegyeznünk,

hogy a nyelvi szépsége még a közhelyes megállapításoknak is gyönyörködtető.)

A *kompromisszumokról* című sziporkájában azt írja: kevés ember szeret kiszolgáltatott lenni, mégis, életünk során szinte mindnyájan folyamatosan függünk másoktól. És a függés rossz dolog. Ennek enyhítésére szolgálnak a kompromisszumok, amiket senki se tud kikerülni. Viszont vannak emberek, akiket nem zavar a függésük másoktól, sőt, csak úgy tudnak élni, ha szüntelen függésben léteznek, mert anyagilag, érzelmileg, vagy akár szellemileg képtelenek az önálló életre.

Az *udvariasságról* megállapítja, hogy a modern társadalomból mára szinte teljesen kiveszett. Pedig kevés kell hozzá, hogy valakit egy napra boldoggá tegyünk egy jól bekalibrált bókkal. Viszont ha ezt ügyetlenül csináljuk, könnyen érdekorientált hízelgésnek tűnhet szándékunk, és akár még ellentétes hatást is kiválthat a másiktól.

„A szerelemről

/.../ Az érzés illuzórikus volta akkor különösen szembeszökő, amikor a szerelmest nem szeretik viszont. A szerelem összes fajtája közül ez a leggyötrelmesebb. Aki megtapasztalta teljes mélységében a viszonzatlan szerelmet, az soha többet nem akar ebbe a megalázó lélekállapotba jutni. A kiszolgáltatottság, a tehetetlenség, a szerencsétlenség és a kilátástalanság olykor az elviselhetetlenségig fokozódik ilyenkor. A viszonzatlan szerelem illuzórikus volta kizárja a másik két választ is a kérdésre: egyrészt ilyenkor nem szerethetjük a másikat, hiszen sem testi valójában nincs a közeliünkben, sem a lelke nincs velünk./.../ ”

De miért is böngésszünk most egy újabb füves könyvet? Hiszen nagyon sokan megírták már bölcsességük kivonatát, számos oldalról ábrázolva az embert. Erre többféle válasz is lehetséges, az egyik talán az, hogy – bár az ember alapvetően mit sem változott a történelem kezdetei óta – a világ rohamos gyorsaság-

gal változott az utóbbi bő nyolcvan esztendőben, sőt, a változás egyre gyorsuló ütemben zajlik napjainkban is, alaposan próbára téve nemcsak az ember (amúgy igen rugalmas) alkalmazkodó és létfenntartó képességét, hanem erkölcsi tartását is. Arról nem is szólva, hogy minden nemzedéknek szüksége van a gyakorlati útmutatásokra, különösen a mostaninak, mert egyre többen érzik úgy, hogy útvesztőbe értek, és fel akarják fedezni önmaguk legjobb verzióját, valamint kihozni életükből, amit érdemes. Bizonyos típusú embereknek azért is hasznos némi segítő szándék, hogy kirobantsa őket rögeszmés burkaikból, értékesnek érezzék magukat, és ne fejezzék be idejekorán földi működésüket, netán önkezüik által:

„Az öngyilkosságról

/.../ Fiatal felnőttek néha szerelemből lesznek öngyilkosok – ez ugyan tragikusan értelmetlen halál, de egyesek szemében bizonyosan szép és romantikus. Az enyémben nem. A szerelem nem ér ennyit. Ha viszont valaki a világ és az emberek gonoszsága, netán országának, fajtájának, nemzetének kilátástalan helyzete miatt választja ezt a haláltnemet, az komolyabb dolog, és kimondottan tragikus, de ő sem old meg vele semmit./.../”

Milyen lehet egy olyan füves könyv, ami abszolút a ma emberének szól? Talán ilyen.

Visszatérő téma a kötetben a társadalomkritika, mellyel párhuzamosan lenyűgöző lényeglátással ekézi a szerző „modern” világunk technikai vívmányait is, vagy éppen dicséri azokat, ha pár hasznos vonást is felfedez bennük: mert igen sok új tudásra tettünk szert az utóbbi időben, és ezek okos alkalmazásával jobbra és értelmesebbé tehetjük életünket – állítja.

Sok ember ebben az összezavarodott világban elbizonytalanodott, eltanácstalanodott, lelkileg magára maradt. És mint a fuldokló, úgy kapaszkodik minden olyan tudásba, amelyről azt hiszi, a segítségére lehet. Ezt a tömegigényt meglovagolva szám-

talan olyan könyv született és születik, amely olcsó, könnyű és „biztos” megoldásokat kínál a fuldoklóknak – ám a mentőmelény sokaknak csak a nyaka köré csavarodik, miközben az önbecsapások örvénye mélyebbre akarja őket szippantani.

Látszólag korlátlan szabadságunkban a nyugati ember elvileg minden információhoz hozzájuthat és mindent bátran kimondhat – most mégis mintha szövevényes hazugságok és jól csengő féligazságok bonyolult hálózatába ragadtunk volna. Ám szerencsére léteznek még olyan írástudók, akik a hamis prófétákkal szemben elárulják nekünk az igaz igazságokat, és rávilágítanak hibás fogalmainkra, valamint arra, hogy a kézenfekvőnek tűnő dolgok sem azok, amiknek látszanak. Ajánlott tehát minden kis cikkely után elhalkulni és elidőzni belső csendünkben.

Lehet-e szavakkal megmenteni a világot?

Rimóczi László beszélgetése
Szappanos Gáborral

Ha Márai Sándor és Szappanos Gábor ugyanabban a filmes univerzumban lennének lélekistápoló superhősök, vajon melyikük füves könyvének jótanácsai lennének az erősebbek? – merült fel bennem a kérdés, amikor a végére értem Szappanos Gábor: *Úti-könyvecske az élet útvesztőjébe* című legújabb kötetének. A választ pedig a szerzővel együtt kezdtem el keresgél-
ni az alábbi beszélgetésben.

– *Pályádat műfordítóként kezdted, milyen tapasztalatokat szerezteél közben?*

– Pontosabban legelőször felelős szerkesztőként dolgoztam a külföldi irodalmat megjelentető Európa Könyvkiadóban, majd utána lettem műfordító is: mindkét tevékenység jó iskola volt, hogy megtanuljak tudatosan ép magyar mondatokat alkotni. Leendő olvasóimat így megkíméltem a szerencsére meg sem született „zsengéim” botladozó magyarságú sületlenségeitől...

– *Kinek írtad a most megjelent könyvedet?*

– Első menetben magamnak, mert én vagyok az első olvasója a saját könyvemnek (mindenkinek a mindenféle könyvével így van ez). Hiszen azzal, hogy leírom a gondolataimat, egyszersmind magam számára elemzem a témát. Bár minden író egy kicsit nárcisztikus, annyira azért én sem vagyok az, hogy itt megálljak.

Nem. Szándékaim szerint „embertársaimat” szeretném segíteni az életben, nekik szól a könyv. Miért van bennem igény a mások lelki segítségére? Mert úgy érzem, a többi, kifejezetten szépirodalmi művemmel nem tudtam eleget segíteni, hiszen azok nem direkt, hanem nagyon áttételes „tanítások”. Azt se felejtjük el, hogy az Ikrek jegyében születtem, uralkodó bolygóm a Merkúr, vagyis az istenek hírnöke, máshogy fogalmazva közvetítő lennék a menny, föld és pokol között. Innen fakad bennem az a belső késztetés, hogy a tudást továbbadjam. Érdekességgént megjegyzem, hogy szépirodalmi pályám során többször is úgy hittem: én találtam ki bizonyos dolgokat, amelyeket novellákba és regényekbe írtam, később azonban kiderült, hogy ezek valójában léteznek, vagy egykor léteztek. Ez tehát azt jelenti, hogy a Jung-féle kollektív tudattalan dolgozott bennem, vagyis ilyenkor tényleg közvetítő voltam az emberiség közös múltja és a mai olvasók között.

De kicsit visszatérve önmagamra, a leginkább önéletrajzi jellegű művem ez a Füves könyv, hiszen itt mondom el magamról a legtöbbet. Itt értelemszerűen a saját közvetlen tapasztalataimat adom át az olvasóknak. Még annyit ehhez, hogy egy regényem kapcsán egy olvasóm megkérdezte, miért írok ennyit magamról. „Mert soha nem fogok önéletrajzot írni”, válaszoltam. Naplót sem írtam, mert az meg kifejezetten beszippantja az embert, nagyon leköti az energiáit, így kevés ereje marad a szépíráshoz.

– *Miért pont 94 bejegyzés van a könyvben? Van-e valami szám-misztikai jelentősége, vagy csak pusztán véletlen?*

– Pusztán véletlen. Ekkor fogyott el a szuflám. Nem tudtam többet írni. Szerettem volna legalább 99-et vagy 101-et, mert azokat szebb számoknak gondoltam, de ennyi sikerült. Később utánanéztem a 94-nek, és meglepően jókat olvastam róla. Csak pár dolog: „Ez a szám azt üzeni, az angyalok támogatnak, hogy a spirituális céljaidat a gyakorlati életben is megvalósítsd. Arra ösztönöz, hogy maradj kitartó, és hozz még több fényt és szeretetet a világba” Hát, nem hangzik rosszul, de én le nem mertem volna írni magamról ilyesmit, ahhoz a kelleténél is több szerénység szorult belém.

– *Minek alapján születtek a kidolgozott tételek? Például egy adott helyzet inspirálta A politikáról és az attól való tartózkodás nehézségeiről című részt?*

– Nem. Úgy emlékszem, szinte mindegyik bejegyzés élettapasztalatokból és olvasmányélményekből leszűrt általános tanulságok viszonylag tömör, közérthető összefoglalása. A politikában semmilyen szinten nem vettem részt, nem nekem való, túl introvertált vagyok, és magasabb rendűnek tartom a szépirodalmi tevékenységet a politizálásnál. Konkrétan ennél a bejegyzésnél, mint sok egyébnél is, az ókorból, a görög-római világból hoztam példát, szeretem a görög-latin kultúrát, a két nyelvet is régóta tanulom. Itt csak úgy mellékesen, érdekességgént elmagyarázom, hogy eredetileg a politika szó mit jelentett, és elmondom, hogy a magyar reszpublika szavunk a rómaiaknál nem egy államformát, hanem magát az államot jelentette. Res publica = közügy = állam.

– *A Légy szabad, független, és élj saját törvényeid szerint! elnevezésű kitétel hogyan született? Direkt ilyen közhelyes, popsláger szagú a címe?*

– Nem. Direkt akartam, hogy ilyen közhelyesen hangozzék a cím, ha egyáltalán az, de hogyan lehetett volna ugyanezt nem közhelyesen, szépirodalmibban megfogalmazni? Ha elcsépeltnek hangzik így, az nem énmiattam van, hanem olyan korábbi életmód-tanácsadó okoskodók miatt, akik elcsépelték, vagyis a hangzatos cím alatt használhatatlan tanácsokat osztogattak.

Nálam ez a bejegyzés arról szól, hogy a kényszerű anyagi függés ellenére a mai világban hogyan próbálhatunk meg szellemileg, spirituálisan szabadok lenni, hogyan függetlenítsük magunkat a világ mocskától és igazságtalanságaitól. De a bejegyzésben alaposan és őszintén igyekszem kezelni a témát, és nem hallgatom el a függetlenedés nehézségeit sem.

– *Az igazság kimondásának veszélyeiről – hangzik egy másik érdekes cím, és bár szemléletesen fejtet ki, olyan érzésem van, hogy itt elhallgatsz valamit.*

– Kinek nincsenek titkai, kisebbek vagy nagyobbak? Kinek nincsenek olyan cselekedetei, amiket nem szívesen tesz ki az ab-

lakba? Olyan dolgai, amiket szégyell, és nem mond el másoknak? Például nagyon szerethetünk valakit, mégis elkövethetünk ellene olyasféle rosszat, amit indulatból tettünk – akkor azt hittük, az ő érdekében –, és amit később megbánunk és szégyellünk. De ezek itt csak a magánéleti titkolnivaló igazságok. Vannak a súlyos közéleti igazságok, amelyeket emberek tömegei, vagy csak bizonyos rétegek nagyon nem szeretnek hallani, mert nem szeretik, ha emlékeztetik őket például a régi bűneikre. Vagy gondoljunk az internetes közösségi oldalakra, ahol a csoporttagok az ellenvélemény szerzőjét sokszor virtuálisan meglincselik. Ha megengeded, én ebbe sorolnám a 14-es számú bejegyzést is, ami tematikailag nagyon idevág: Az ítélezésről... A szálla és a gerenda esete mellett óva intek mindenkit attól, hogy az igazság teljes ismerete nélkül ítélkezzen másokról.

– Vigyázz a melldöngetőkkel! – *ezt mintha személyes élmény ihlette volna...*

– Nem, ezt csak a politika világa ihlette, amit analitikusan gondolkodó emberként figyelek. Magyarországon és a világban rengeteg olyan ember és csoportosulás van, amely a szöges elmentét teszi annak, ami a hivatalos önmeghatározásából következne. Azt hiszem, a legelegánsabb, ha nem mondok példákat, mert akkor máris az előző kérdésed kerülne elő újra: Az igazság kimondásának a veszélyeit ezúttal is el szeretném elkerülni...

– A legjobb jutalma: az erőszakos halál – *ezen kicsit megakadtam, bár szépen magyarázod. Ennek hogyan álltál neki?*

– Nekiállni igazán nem volt nehéz, mert az emberiség három nagy tanítójáról sok helyütt említést teszek a könyv bejegyzéseiben: Buddháról, Szókratészről és Jézusról.

Nem tudom megmagyarázni ennek a spirituális jelentőségét, mert nincs nálam a bölcsek köve, csak sejteéseim vannak. Mivel ezeknek az embereknek az istenek nagyon magasra tették a mércét, önekik még a halálukkal és a halálukban is példát kellett mutatniuk. És a természetes halállal nem lehet példát mutatni. A legfelelősebb Szókratész halála, mert bár méregpohár kiivására ítélték (természetesen hamis vádak alapján), megmenekül-

hetett volna, a tanítványai kimenekíthették volna, de ő nem élt a lehetőséggel, mert azt mondta, nem akar rossz példát mutatni azzal, hogy nem engedelmeskedik szülővárosa törvényének, még ha az rossz is. Ezért szeretett tanítványai körében kiitta a bürökpoharat, és meghalt. Hát, ha lehet ezt mondani: szép és felemelő példát nyújtott élete lezárásával... De mi most egyelőre életre ítéltettünk, és van még módunk életünkben gyakorolni a jót, s ehhez megfontolandó tanácsokat kaphatunk ebből a füves könyvből is.

Vicente Ferreira da Silva

Történelem és alkotás

Szakács Péter fordítása

Napjainkban, amikor számtalan releváns jel mutat arra, hogy vissza fogunk térni a kimerülés és a dekadencia eddig már számtalan civilizáció által bejárt útjára, s a pusztulás valószínűbbnek tűnik, mint a fejlődés, fontos, hogy visszatekintsünk a történelem látszólagos megismétlődésének egyik momentumára. A gondolkodás történetében egyáltalán nem újdonság az a felfogás, hogy a történelmi és kozmikus eseményeket nem egy folyamatos, akadálytalan fejlődés jellemzi, azok nem mindig felfelé ívelnek, hanem, akárcsak az évszakok és életszakaszok esetén, virágzás és halál, teljesség és kiüresedés periódusai váltják egymást. Ezt az eszmét már megtalálhatjuk a kozmogóniai és vallási orientációjú preszókratikus filozófusoknál, különös tekintettel Anaximandroszra, aki számára a véges lét már önmagában vakmerőség, lázadás, jogtalanság, mely „elégtételt követel, az időnek rendje szerint”. Mindannak, ami különválik, saját testet követel magának, szét kell bomlania, el kell enyésznie, hogy megfizessen az individualizáció bűnéért. Még explicitebben jelenik meg ez a gondolat Hérakleitosz filozófiájában, a kozmikus hekatombák tézisében, mely szerint a dolgok időről időre visszatérnek az egyetemes tűzhöz, melyből vétettek. „A tűz mindent megtorol és felemészt.” Christopher Dawson szerint a történetek ritmusszerű visszatérésének képzele „egyaránt megtalálható az antik világ minden egyes civilizációjánál, s meghatározó volt Szíriától Mezopotámiáig, illetve Perzsiáig, Indiától Kínáig, ahol mind a mai napig megőrződött.”

Több, ennek megfelelő, a valóság különböző területeiről származó élmény támasztja alá az univerzális létesülés ezen értelme-

zését, vagyis úgy tűnik, ez a törvény mindenütt uralkodik. Minden egy ébredő, koncentrálódott, magyszerű állapotból indul, ebből nő, bontakozik ki, egészen addig, amíg el nem jut érett, kiteljesedett formájáig, hogy aztán fáradtságában megmerevedve, nincstelenül elpusztuljon. A dekadencia – véli Nietzsche – az élet szükségszerű következménye, éppoly szükségszerű, mint az élet virágzása, fejlődése. Kezdetben minden magyszerűen koncentrálódó egzisztencia, önmagába forduló, a világ számára rejtett lét. Egyetlen pontba összesűrűsödött jövő. Ezután a virágzás, kifelé irányulás, térbeli kiterjedés szakasza következik a teljes kibontakozásig: a forma csúcspontjáig. Minden, ami annak előtte puszta álom, előérzet volt csupán, immár a valóság szövedékének kiformalódott, megvalósult részévé válik. Ezután pedig alávetetik egy fokozatos, de abszolút mértékű kimerülésnek. Az energia, mely az illető formát fenntartotta, lépésről lépésre magára hagyja az előregedett struktúrát, megfelelkezik annak maradványairól. Ez a fejlődési struktúra jellemzi egy élet ívét, egy művészeti stílus kibontakozását, egy közösség történetét, egy szenvedély vagy lelkesedés lefolyását. Odakint és idebent, az organikusban és a szellemiben az egymásba záruló stációknak ez a rendje örök körforgást képez. Nem meglepő tehát, hogy ezt a törvényszerűséget újra meg újra megfogalmazták, a legősibb időktől kezdődően. Nem arra kell keresnünk tehát a választ, hogyan jutott el az ember az „örök visszatérés” eszméjéhez, hanem arra, hogyan jutott el odáig, hogy lebecsüli, sőt tagadja ennek jelentőségét. A dolgok egymásra következésének végtelen redundanciája a lehető legközvetlenebb, legnyilvánvalóbb tapasztalat. Maga a természet folyamatosan figyelmeztet rá bennünket. A hamvaiból újjáéledő Főnix mítosza ékes kifejeződése ennek az időtlen hiedelemnek. Mindig a kör – az egyszerre véges és örök, mozdulatlan és folyamatos mozgásban levő ív – ragadja meg a valóság legmélyebb lüktetését. Később viszont a lineáris irányú, folyamatos fejlődés gondolata került előtérbe, s vált egyeduralkodóvá egészen a huszadik század kezdetéig; a konstans, visszafordíthatatlan növekedés képze, mely sokkal művibb, mesterségesebb az elsődleges megélések evidenciáinál, s úgy jelenik

meg, mint spirituális teremtés, a dolgokkal kapcsolatos vallási érzület. Most, hogy meghaladjuk a folyamatos fejlődés mítoszának eredendőségébe vetett hitet, immár felmérhetjük a különbséget az említett reflektálatlan optimizmus, illetve önhitt bizakodás és az antikvitás pesszimista bölcsessége között. Mindazonáltal nem áll szándékunkban átvenni az ókoriak könyörtelen fanatizmusát, vagy visszatérni az önisméltás (*corsi e ricorsi*) Vico-féle gondolatához, sem pedig a spengleri vitalizmushoz; hanem arra akarunk rámutatni, hogy a folyamatos fejlődés gondolata viszonylagos, nem több mint egy szélesebb, átfogóbb igazság egyik aspektusa. Úgy véljük, az ember képes felülkerekedni a külső meghatározottságok alól a történelem tekintetében is, de ez folyamatos harcot jelent, előre és visszalépések sorozatát. Az ember szükségszerűség és szabadság, remény és kétségbeesés szintézise, nem pedig folyamatos fejlődés, de nem is a természeti folyamatok pusztá funkciója. Annak belátása, hogy ugyanazon együttállások, ugyanazon sorscsapások újra meg újra visszatérnek, a dekadenciával kapcsolatos érzés, annak bizonyítéka, hogy bizonyos értelemben felülkerekedhetünk a civilizáció végét kilátásba helyező szomorú, nihilista korszakokon. A kultúra – értsük alatta akár a szellem beszűrődését az objektivitásba, akár a szellem objektivációját – egy naturalisztikus rend, mely szembeeségül a szellem magasabb rendű szabadságával, s azt átformálja egy új, határoló természetté. A szellem, amely önmagában teremtés és megújulás, melyek titokzatos módon élnek együtt, a két különböző természetbe – az eredendőbe és a társadalmiba – beletorkollván, magára ölti a természet ingadozásait, fázisait, s olykor úgy tűnik, mintha együtt pusztulna vele. Ahogy azt a legújabb kori filozófia nem győzi ismételni, a természet, mint materiális burok, tehetetlenség, súly, konzerváció; ahogyan Hegel mondja, „az elviselhetetlen történelem mindig ugyanannak a ciklusnak vettetik alá”. De „a szellem Napjával” megjelenik valami, ami végre nem ugyanannak a folyamatos ismétlődését jelenti.

A történelmi események evolúcióját leginkább a spirál jeleníti meg. Ez az a görbe, mely mindig ugyanahhoz a ponthoz tér vissza, ám egyre magasabb szinteken képes a legjobban megragadni

az emberi létezés történelmének komplex mozgásait. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a séma valamiféle túlzott optimizmust foglal magába, mert egy folyamatos, megszakítatlan, mindenfajta elakadástól, tragédiától mentes haladást feltételez egy jobb állapot felé: nem veszi tekintetbe, hogy ez a harc a mélyben levő antihumánus erőkkel szemben épp annyi bizonytalanságot hordoz magában, mint maga az ember, s főként annak folyamatosan fenyegetett élete. Az egész történelem folyamatosan ki van téve a megsemmisülés veszélyének, s az ember által alkotott poliszban semmi sem végleges. A művészi, filozófiai, tudományos alkotás korszakait minden kultúrában a szkepticizmus, a kritika és a polémia epizódjai követik, melyek eltörlik az előzőleg megvalósult eredményeket, megrázzák a már felállított épület alapjait. Mivel a civilizáció összes közegében egyaránt jelen vannak pozitív és negatív mozgatóerők, fölösleges bármiféle végleges eredményt várni egy adott kultúra objektív céljait illetően. Az egész kulturális folyamat polemikus természete, az időben végbemenő törések a történelem minden kincsét a kisemmizés, elhasználódás fenyegető veszélyének teszik ki. Ha tehát azt állítjuk, hogy a történelem bizonyos értelemben haladás, többlet, akkor ez csak egyfajta belső, szubjektív értelemben állja meg a helyét, az ember sorsával és a szabadsággal kapcsolatos érzés intenzitásának növekedéseként, tehát hogy az ember fokozatosan visszanyeri önmagát a történelem viszontagságai során.

Magyar Miklós

Az anyakép ambivalenciája Guillaume Apollinaire műveiben

Guillaume Apollinaire életművének mélyrétegei felé haladva az olvasó elkerülhetetlenül egyetlen központi alakhoz jut el, az anyához. Nem csupán azért, mert életrajzi értelemben is meghatározó, hanem mert a költő képzeletének belső rendje is e viszonyból sarjad ki. Az anya alakja nála nem egyszerűen egy konkrét személy emléke, hanem alapvető tapasztalat: érzelmi erőter, amely teremt és rombol, hív és visszautasít, vonz és taszít. Apollinaire világában az anya nem a biztonság nyugodt képe, hanem a feszültség forrása, ahová a lélek újra és újra visszatér, mert nem tud elszakadni tőle. A gyermekkori tapasztalat e viszonyból fakadva nem a szeretet teljes hiánya, hanem annak mély ambivalenciája.

A szeretet jelen van, de nem tiszta, nem kiszámítható, nem feltétlen. A gyermek nem azt tanulja meg, hogy a világ befogadó és stabil, hanem azt, hogy a közelség mindig hordoz magában veszélyt. A gyöngédség ígérete együtt jár a visszavonás lehetőségével, a figyelem a megaláztatással, az érintés a büntetéssel. Az anya így nem válik olyan alappá, amelyre a személyiség biztonsággal épülhet, hanem inkább változó erővé: alkalmazkodni kell hozzá, de megnyugodni benne nem lehet. A kettősség mélyen beépül a gyermek belső világába. Az identitás nem szilárd struktúraként alakul ki, hanem törékeny és bizonytalan rendszerként. A gyermek önértékelése nem belső bizonyosságból fakad, hanem külső, gyakran ellentmondásos visszajelzésektől függ. Így alakul ki az a sajátos helyzet, ahol az én nem tud önmagában megállni, hanem folyamatosan a másik tekintetétől függ. Ez a függés Apollinaire esetében nem szűnik meg a felnőttkorban sem, hanem a költészet egyik alapfeszültségévé válik.

A Szeszek című kötet verseiben különös tisztasággal hallható a gyermeki hang, amely a felnőtt beszéd mögül szólal meg. A megszólítás közvetlensége, az anyához fordulás egyszerűsége nem stílári játék, hanem egy belső szükséglet kifejezése. A költő nem távolodik el ettől a hangtól, nem ironizálja, hanem megőrzi, mintha ez lenne az egyetlen autentikus beszédmód:

*„Vihog az ócska ház kapuja rémesen
Mért ne lennék anyám mit számít az nekem
Hivatalnok ki a világból mit se tudhat
Páros pi-mu halak mik bús mélyvízben úsznak
Marseille-ban frissiben kikötött angyalok
Messzünnen hallok egy haldokló dallamot
Szegény mihaszna én mit sem érek magamban
Dolgozz fiam amim volt azt mind neked adtam”*

(Rónay György fordítása)

Ezek a sorok nem egyszerűen egy hangulat lenyomatai, hanem egy egész önértelmezési mód sűrítvényei. A beszélő önmaga értékét nem belülről tapasztalja meg, hanem kívülről várja. Az önazonosság nem autonóm, hanem függő. A „mit sem érek magamban” kijelentés nem költői túlzás, hanem a gyermekkori tapasztalatból eredő belső igazság, amit a felnőtt költő sem tud teljesen felülrni.

A szeretet Apollinaire-nél sohasem egyszerű idill. Mindig ott húzódik mögötte a veszteség lehetősége, a visszavonás fenyegetése. A vágy nem ártatlan, mert mindig magában hordozza a félelmet. A közelség nem teljes megnyugvás, hanem kockázat. Ez a kettősség meghatározza Apollinaire nőkhöz való viszonyát is. A nő nem válik teljesen különálló másikká, hanem az anya alakjának különböző variációiban tér vissza. A szerelem így nem új történet, hanem ismétlés. Apollinaire szerelmi költészetében a nőalak nem stabil jelenlét, hanem folyamatosan elcsúszó tapasztalat. A költő nem egyszerűen szeret, hanem újraéli azt a kapcsolatot, amelyben felnőtt. A vágy és a félelem egyszerre jelenik meg, és egyik sem

képes felülrni a másikat. A *Kikericsek* című versben a szeretett nő tekintete nem megnyugvást, hanem lassú pusztulást hoz:

*„Most mérget hajt a rét s virágzik késő őszig
 Legelget a tehén
 S lassan megmérgeződik
 Kikericsek virítanak kékek és lilák
 Álmos szemed olyan mint itt ez a virág
 Mint szirmuk fodra kéklő s kék akár ez ősz itt
 S szemedtől életem lassan megmérgeződik”*

(Radnóti Miklós fordítása)

A szépség itt nem oltalom: hatóerő, amely fokozatosan hat a beszélőre, s benne a vonzás és a taszítás elválaszthatatlanul összekapcsolódik. A szeretett nő így nem egyszerűen a beteljesülés ígérete; egy erőter középontja, ahol a közelség már eleve magában hordozza a veszélyt.

A mitikus nőalakok megjelenése ebben az értelemben nem díszítőelem, hanem szükségszerűség. Viviane, Lilith, Heléna vagy más figurák mind ugyanannak az érzelmi struktúrának különböző megtestesítői. A nő nem egyedi karakter, hanem archetípus, a szépség és a veszély egysége. A közeledés nem felszabadít, hanem bezár, a szeretet nem old fel, hanem fogva tart. A Merlin-történet különösen sűrített formában mutatja meg ezt a dinamikát, amely *A rothadó varázsló* című, 1909-ben keletkezett, sajátos hangú prózai alkotásban jelenik meg. A mű a középkori Merlin-legendát értelmezi újra, és ebben az újraírásban a szerelmi kapcsolat már nem a beteljesülés tere, hanem a fogság és alávetettség drámai színtere. A varázsló, aki tudással és hatalommal rendelkezik, végül teljesen kiszolgáltatottá válik a nőnek, akit szeret. A sír, ahová élve zárják, nem egyszerű halálkép, hanem a kapcsolat metaforája. A közelség itt nem életet ad, hanem megszünteti a szabadságot. Viviane nevetése pedig nem egyszerű érzelmi reakció, hanem hatalmi aktus, annak jele, hogy a másik szenvedése fölött uralom gyakorolható.

Merlin kérdései, amelyek válasz nélkül maradnak, Apollinaire egész életművének kérdései is. Miért válik a szeretet fájdalom-má? Miért nem ad biztonságot? Miért köt össze a közelség a félelemmel? Ezekre a kérdésekre nincs végleges válasz, és talán éppen ez az, ami a költőt újra és újra írásra készteti. A képzeletben visszatérő terek – a víz, a barlang, a sír, az ajtó – mind ennek a tapasztalatnak a variációi. A mélység egyszerre jelent visszatérést és eltűnést, a zártság védelmet és fogságot. A világ nem válik egyértelművé: minden kép kettős jelentést hordoz; ami ol-talmazhatna, az fenyeget is; ami hív, az el is taszít.

Apollinaire leveleiben is érzékelhető a kettősség. A szeretet kifejezése mellett ott húzódik a feszültség, a birtoklás, a kontroll érzete. Egy Madeleine Pagès-hez írt, 1915. szeptember 2-i levélben így vall anyjáról: *„Nagyon szeretem anyámat, és ő is szeret engem, de nagyon féltékeny.”* A szeretet és a féltékenység egyetlen mondaton belül kapcsolódik össze, s a kettősség pontosan jelzi, hogy az anyai viszony nem felszabadító, hanem birtokló természetű. Az anya nem engedi el a fiút, és a fiú sem tud teljesen elszakadni tőle.

Apollinaire írásaiban számos olyan alak jelenik meg, aki uralkodik, parancsol, birtokol, másokat alávet. Ezek a jelenetek nem egyszerűen külső brutalitást ábrázolnak, hanem belső ellenreakciót, a megalázott gyermek képzeletbeli bosszúját. Aki egykor remegett, az most uralkodni akar. Aki egykor tárgy volt, az most másokat tesz tárggyá. De a hatalom soha nem hoz valódi szabadságot, mert ugyanabból a sebből fakad, amelyet gyógyítani próbál.

Az anya zsarnokságáról szóló tanúvallomások – a sértések, parancsok, átkok, fenyegetések, a testi fegyelmezés emlékei – mind azt mutatják, hogy Apollinaire számára az otthon nem lehetett zavartalan menedék. Az anya alakjához az ostor, a pofon, a jelenet, a dühkitörés, a megszégyenítés képei társultak. És ami a legfájdalmasabb, hogy mindez nem zárta ki a ragaszkodást. Éppen ellenkezőleg. A gyermek gyakran ahhoz kötődik legerősebben, akitől fél, mert tőle várja a félelem feloldását is. Apollinaire is így

maradt anyja foglya, rettegett tőle, de tőle várta a szeretetet; gyűlölte, de imádta; szabadulni akart, de elszakadni nem tudott. A kettős kötés magyarázza a művek erőszakos és megszállott képeinek gyakoriságát. Apollinaire nem egyszerűen azért ír kegyetlen nőkről, mert vonzódik a különöshöz vagy botrányoshoz. Azért ír róluk, mert belső világában a női közelség már korán összekapcsolódott a fájdalommal. A kegyetlen nő alakja tehát nem irodalmi dísz, hanem lelki szükségszerűség. Ezen keresztül tudja elmondani azt, amit közvetlenül talán soha nem tudott volna, azt, hogy az első szeretett nő egyben az első félelem forrása is volt.

Ez a kötés különösen erőssé válik az apa hiányának fényében. Az apa, aki elválaszthatná a gyermeket az anyától, aki határt szabhatna, aki stabil külső referenciát adhatna, hiányzik. A hiány az életrajzi adaton túlmutatóan strukturális tényező. Az identitás nem kap külső megerősítést, így belső bizonytalansággá válik. Apollinaire így egy olyan térben nő fel, ahol az anya túlságosan jelen van, az apa pedig hiányzik. Ez meghatározza a gyermek későbbi kapcsolatait is. A nő túl közel kerül, túl nagy hatalmat kap, míg a határok kijelölése nehezzé válik. A költő vágyik a közelségre, ugyanakkor fél tőle, mert a közelség nem válik biztonságossá.

Apollinaire két véglet között vergődik: a nő túl közel van, és megsemmisít, vagy túl távol, és csak vágyakozni lehet utána. Annie Playden, Marie Laurencin, Lou, Madeleine Pagès mind más-más nő, más-más valóságos személyiség, Apollinaire képzeletében mégis gyakran ugyanannak a belső drámának szereplőivé válnak. A költő a szerelem felé rohan, de amint közel kerül hozzá, a régi félelmek is felébrednek. A nő egyszerre lesz menedék és fenyegetés. Apollinaire vágyik arra, hogy szeressék, de nem tudja elhinni a szeretet biztonságát. Ezért vagy alárendelődik, vagy uralkodni próbál; vagy könyörög, vagy parancsol; vagy idealizál, vagy démonizál. A belső, ellentmondásos érzelmi dinamika sűrűsödik *A szerelmek tolonganak* című vers képeiben is:

„A szerelmek tolonganak
A színevesztett alkonyatban

*Túlnő árnyunktól távolabb
Emléked láncon mozdulatlan
Kiket emlék láncolt ide
Kezek lobogtok mint a máglya
Végső főnix a fekete
Tökéletesség hull a lángba
El-elkopnak a láncszemek
Emléked gúnyol incselegve
Szökik hallod rajtunk nevet
S én visszahullok térdeidre”
(Vas István fordítása)*

A háború tapasztalata különös módon erősíti fel ezt a belső világot. A lövészárkok, a halál közelsége mind olyan képekké válnak, amelyek visszhangozzák a gyermekkori élményeket. A bezártság, a kiszolgáltatottság, a fenyegetettség nem új tapasztalatként jelenik meg, hanem egy már ismert érzés felerősödéseként. A külső és a belső világ így egymásra vetül, a háború történelmi esemény, ugyanakkor a lélek állapotának formája is. A lövészárkok különösen beszédes ebben az összefüggésben. A földbe vájt, szűk, sötét tér egyszerre véd és fenyeget. Menedék, de egyben sír is lehet. A kettősség pontosan megfelel azoknak a belső képeknek, amelyek Apollinaire költészetében már korábban is jelen voltak. A katona a föld mélyén vár, akárcsak a gyermek, aki az anya közelségében keres oltalmat, ugyanakkor érzi a veszélyt. A háborúban a test is új jelentést kap. A sebesülés, a fájdalom, a vér fizikai tapasztalat, egyben szimbolikus is. A test sérülékenysége emlékeztet a korai kiszolgáltatottságra. A költő felnőttként is újra megtapasztalja a gyermekkorában átélt törékenységet. A külső erőszak mintha megerősítené azt a belső tapasztalatot, hogy a világ alapvetően bizonytalan és fenyegető. A felismerés azonban nem vezet teljes kétségbeeséshez. Inkább egy különös érzést hoz létre. A halál közelsége felerősíti az élet érzékelését, a pillanat jelentőségét. Apollinaire verseiben gyakran jelenik meg a kettősség, a pusztulás és szépség egyidejű jelenléte. A világ rettenetes,

ugyanakkor lenyűgöző, és a költő éppen ebben a határhelyzetben találja meg saját hangját. A *Füst* című versben olvassuk:

*„Amíg a háború vad
Vérözönei dúlnak
Illatba színeket
Zamatot lehelek”*

(Rónay György fordítása)

A nőalakok a háború idején még inkább mitikus dimenziót kapnak. A szeretett nő egyszerre válik menedékké és fenyegetéssé, mintha a költő képzeletében a háború és a nő alakja összekapcsolódna. A pusztítás női formát ölt, a vágy pedig magában hordozza a megsemmisülés lehetőségét. A kép nem öncélú, hanem a belső tapasztalat következménye: a szeretet és félelem összefonódása. Apollinaire Lou-hoz írt háborús verseiben az összekapcsolódás különös erővel jelenik meg:

*„De tefeléd kiáltok én kis Lou te vagy a békém és a tavaszom
Enyém vagy Lou a boldogság amelyre áhítozom
A boldogságunk az amiért halálra készül életem
A boldogságunk az amiért az életben reménykedem
A boldogságunk az amiért a hadseregek csatáznak
Amiért a tükrös irányító a megtizedelt gyalogságra támad
Amiért gránátok szállnak akár a csillagok ha lehullnak
Amiért a foglyok fájdalmas csapatban elvonulnak
Amiért szívemben érted dobog a türelem
Szerelmem ó kis Lou ütemem ütegem”*

(Vas István fordítása)

A nő a béke ígéretévé és a háború értelmévé válik; nem kívül áll a pusztításon, hanem annak belső igazolásává alakul. A vágy így nem menekülés a világ erőszaka elől, hanem beleíródik abba; a szeretett nő alakja mintegy magába szívja a háború képeit, s ezáltal maga is ambivalens, fenyegetett és fenyegető jelentést kap.

A költészet ebben a helyzetben válik az egyik legfontosabb eszközzé. Nem azért, mert megszünteti a fájdalmat, hanem mert formát ad neki. A káosz nem tűnik el, de szerkezetet kap. A képek, a ritmusok, a metaforák olyan rendet hoznak létre, amelyben a tapasztalat elviselhetőbbé válik. Az írás így nem menekülés, hanem túlélés.

Apollinaire számára a költészet nem luxus, hanem szükségesszerűség. A belső képek, a visszatérő félelmek, a megmagyarázhatatlan vágyak olyan erővel vannak jelen, hogy ki kell fejeződniük. Ha nem kapnának formát, elárasztanák a tudatot. A vers így válik olyan térre, ahol a kimondhatatlan mégis kimondhatóvá válik. A folyamat azonban nem hoz végleges megnyugvást. A költészet menedék és egyben ítélet. Menedék, mert lehetővé teszi a kifejezést; ítélet, mert újra és újra visszavezeti a költőt ugyanahhoz a fájdalomhoz. A trauma nem szűnik meg, hanem más formában él tovább.

A személyes tapasztalat ebben a folyamatban fokozatosan egyetemes jelentést nyer. Apollinaire nem egyszerűen saját történetét mondja el, hanem olyan képeket hoz létre, amelyek mások számára is ismerősek lehetnek. A szeretet és félelem feszültsége, a vágy és veszteség kettőssége nem egyedi élmény, hanem általános emberi tapasztalat. Ez teszi különlegessé Apollinaire művészetét. Nem azért fontos, mert megoldásokat kínál, hanem mert képes megmutatni a kérdéseket. Nem egyszerűsíti le a valóságot, hanem megőrzi annak bonyolultságát. A költő nem kívülről szemléli saját drámáját, hanem belülről éli át, és éppen ezért tudja azt hitelesen megjeleníteni.

Az anya alakja ebben az összefüggésben nem tűnik el, hanem folyamatosan jelen marad. Akkor is, amikor nincs kimondva, akkor is, amikor más alakokban jelenik meg. Minden kegyetlen nőben ott a nyoma, minden oltalmazó nőben ott a hiánya. Az anya nemcsak múlt, hanem állandó belső jelenlét. Ez a jelenlét azonban nem statikus. Változik, alakul, különböző formákat ölt. A költő képzelete nem rögzíti, hanem újra és újra átalakítja. Az átalakulás teszi lehetővé, hogy a személyes tapasztalat ne marad-

jon bezárt, hanem megnyíljon mások felé. Apollinaire költészete így válik egyfajta közvetítő térséggé, ahol a belső és külső, a múlt és jelen, a személyes és egyetemes találkozik. A versek nem lezárt jelentéseket közölnek, hanem mozgásba hozzák az értelmezést. Az olvasó nem egyszerűen befogadó, hanem résztvevő; saját tapasztalataival kapcsolódik a szöveghez. Ebben a folyamatban a költő hangja különös kettősséget hordoz: gyermeki és tudatos, közvetlen és összetett. A gyermekkori tapasztalat így nem csupán teher, hanem forrás is.

A költészet végső paradoxona ebben áll: a fájdalom nem szűnik meg, de jelentést kap. A hiány nem tűnik el, de formává alakul. A kérdés nem oldódik meg, de kimondhatóvá válik. Apollinaire művészete nem a megoldás tere, hanem a megértésé.

A költő nem talál végleges választ arra, hogyan lehet szeretni anélkül, hogy az ember elveszítené önmagát. De képes ezt a kérdést olyan erővel és tisztasággal megfogalmazni, hogy az túlmutat saját életén. A személyes tapasztalat így egyetemes jelentést nyer, és a művek nemcsak egy ember történetét, hanem az emberi létezés egyik alapfeszültségét mutatják meg.

Apollinaire művészetének végső rétegében nem egy történet áll, hanem egy hang. Egy hang, amely folyamatosan átalakul. A gyermek hangja, ahogy az anyját hívja, nem tűnik el, hanem beépül a költői beszédbe. Ez adja a művek érzelmi magját, és teszi őket megrendítővé. Apollinaire nem tud teljesen elszakadni tőle, de talán nem is akar. A hang köti össze saját múltjával, és teszi lehetővé, hogy azt költészetté alakítsa. Nem abból, ami biztos, hanem abból, ami megrendült; nem abból, ami megvan, hanem abból, ami hiányzik. A hiány azonban nála nem üresség, inkább feszültség, amely mozgásban tartja a képzeletet. A költő nem tud megnyugodni benne, ezért újra és újra formát keres neki. A vers így válik kereséssé: nem a válaszok, hanem a kérdések terepévé. A nyelv nem lezár, hanem megnyit. Nem megold, hanem körbejár, ismét, variál.

Apollinaire modernsége éppen ebben ragadható meg. Nem csupán formai újításokban – bár azok is jelentősek –, hanem

abban, ahogyan a személyes tapasztalatot nem feloldja, hanem nyitva hagyja. A modern ember világában a bizonyosságok megrendülnek, az identitás kérdésessé válik, a kapcsolatok törékenynyé lesznek. Apollinaire költészete ennek az állapotnak nem diagnózisa, hanem belső megélése.

A szeretet nála soha nem egyszerű idill. Mindig ott húzódik mögötte a veszteség lehetősége, a visszavonás fenyegetése. A vágy nem ártatlan, mert mindig magában hordozza a félelmet. A közelség nem teljes megnyugvás, hanem kockázat. Az anya alakja ennek a tapasztalatnak a legtisztább megjelenése: menedék és örvény, oltalom és veszély. A kettősség azonban nem vezet végső széteséshez. Apollinaire költészetében mindig jelen van a teremtés lehetősége is. A fájdalom nem némítja el, hanem beszédre készteti. A szorongás nem bénítja meg, hanem képeket hoz létre. A hiány nem pusztán elvesz, hanem új formák megszületését teszi lehetővé. A költészet így válik az önteremtés egyik eszközévé. Apollinaire nem talál kész identitást, ezért kénytelen azt a nyelvben megalkotni. Ez az identitás nem végleges, nem stabil, hanem folyamatosan alakul. Minden vers egy újabb kísérlet arra, hogy a költő meghatározza önmagát, még akkor is, ha a meghatározás soha nem lesz teljes.

Ebben az értelemben Apollinaire nem lezárt életművet hagy maga után, hanem egy folyamatot. Olyan folyamatot, ahol a múlt nem válik múlttá, hanem újra és újra jelen lesz; a kérdések nem oldódnak meg, új formában térnek vissza; a hang nem halkul el, átalakul. A költő hangja ebben a folyamatban egyéni és egyetemes. Egyéni, mert egy konkrét tapasztalatból indul ki, konkrét kapcsolatból, konkrét hiányból. És egyetemes, mert a tapasztalat túlmutat önmagán, és minden ember számára ismerős lehet. A szeretet és félelem feszültsége, a kötődés és az eltávolodás elmentmondása, az önazonosság bizonytalansága mind olyan élmények, amelyek nem korlátozódnak egyetlen életre. Apollinaire költészete így válik tükörré. Nem azért, mert egyszerűen visszatükrözi a valóságot, hanem mert lehetővé teszi, hogy az olvasó saját tapasztalatait is felismerje benne. A versek nem adnak kész

válaszokat, de megnyitnak egy teret, ahol a kérdések megszólalhatnak.

A végén talán valóban nem marad más, mint egy hang. A hang kopogtat egy ajtón, ami nem biztos, hogy valaha kinyílik. De maga a kopogtatás már jelentés. A vágy, hogy az ajtó mögött legyen valami – szeretet, megértés, elfogadás – önmagában is mozgásban tartja a lelket. Apollinaire költészete ebben a kopogtatásban él tovább. Nem a megérkezésben, hanem a keresésben. Nem a bizonyosságban, hanem a kérdésben. És talán éppen ez teszi igazán modernné. Az, hogy nem kínál megnyugvást, de nem is mond le a reményről. A gyermek hangja tehát nem tűnik el. Ott marad a sorok között, a képek mögött, a ritmusokban. És aki figyel, meghallhatja benne nemcsak Apollinaire hangját, hanem a sajátját is.

Kövér József

Gesztusnyelv — gesztuspróza — gesztusfestmény

A mozdulat néma nyelve, az intellektust helyettesítő, térben megjelenő kommunikáció a gesztus. Támogatja, segít kifejezni az érzelmi, gondolati állapotot, vagy képes azt helyettesíteni, akár önállóan is, s ezáltal pontos és elegendő lehet a mondandó kifejezéséhez. A gesztus szórendje, mint egy jelbeszéd, ki- és befejezi azt az érzést, amit ki akarunk mondani, így felszabadítja a nyelvet a tudat pontosabb jelenlététől. Érzéstartománya független a nyelvi tartományától, hiszen a *gyere ide* mozdulat tömondata, a mozdulat intenzitása lefedi a gesztust elindító érzelmek összességét, amelynek eredete és értelmezése olyan szavakat teremtet, melyek nem fejezik ki a pontos, nyelvhez kötött érzelmi tartalmat. A mozdulaton túl vagy a mozdulattól eredően – mert csak mozdulni akar – egy független szabadságot jelenít meg. Nem akar kötődni kötött formákhoz, melyekkel irányítani tudná a mozdulatot befogadó szuverenitását.

Ha a gesztus kezébe adunk egy ecsetet, vagy másfajta tárgyat, és az elméből elinduló vágyaknak nem korlátozzuk a szabadságát egy figurában, egy archán, tájban, tárgyakban, és az elinduló gesztus színeket visz a vászonra, akkor – festményként – térben jelenik meg a gesztus. Kell-e a szavakat, vagy ezt meghaladva, mondatokat értelmezés gyanánt kimondanunk, hogy a gesztus festményként maradjon meg az ecset szándékával? A gesztusfestmény kihasználja a színek keveredését, a forma szabadon marad az ecset gesztusában. A festményről beszélő nyelv írott formája nem lesz automatikus írás, csak a látvány levezetése az írott formába.

Marad viszont egy kérdés. A gesztuskép belső tudata érzésből indul el, külső tudata nyelvként jelenik meg. Az írónál ez for-

dítva történik. A belső tudat érzését fogalmazza meg önmaga számára, s lesz materiális, mondat formájában. Kérdés: az ily módon megfogalmazott szöveg megmarad-e a gesztusban, vagy egy másik oldalról megközelítve: az irodalmi szövegben benne lehet-e a gesztus? Amennyiben igen, az hogyan szakad el a leíró résztől? Ahogyan a festék – elhagyva az ecsetet – mutatja a gesztus tartalmát? Itt nem az automatikus írásmódra kell gondolni, noha az is gesztusként értelmezhető, mert nincs szándékában historizálni, ezért mentesül a próza elvárásaitól, hanem egy irodalmi szöveggént kell értékelni. Az ilyen szövegrész egy próza tartalmából indul el, válik önálló, asszociatív résszé. Az író visszafordítja a szót önmagába, a benne lévő párhuzamos érzést is megírja, aminek érkezése, belső tudatának állapotától függ, de írói nyelvének meghatározó jele lesz.

„ (...) *amiről beszélek, akik mindennap megkísérelnének bejönni a könyvtárba, és kivenni helyben olvasásra, vagy egyenesen kölcsönözni, mert másfelől megvolnának a könyvtárak, de zárva, Istenem, ZÁRVA, és örökre, könyvek, zavartalanul és olvasatlanul, ó, magasságos Ég, milyen szép volt még csak gondolni is rá, és itt most nem hagyom annyiban, mert ami engem illet, én ezt ma arra vezetem vissza, hogy a könyvtárba való belépésemet követő harmadik hónap táján már éreztem, hogy ez a könyvtár az enyém, és én soha nem szerettem kölcsönadni (...)*”

Ez a szövegrész Krasznahorkai László *Aprómunka egy palotáért* című könyvéből való, a 13–14. oldalról. A mondandó a „megszokott” nyelvi kifejezéssel indul: a „mert másfelől megvolnának a könyvtárak” mondatrészt követi a gesztusnyelv mondatrésze: „én ezt ma arra vezetem vissza”.

A kiemelt szövegrészt megismételve: „*de zárva, Istenem, ZÁRVA, és örökre, könyvek, zavartalanul és olvasatlanul, ó, magasságos Ég, milyen szép volt még csak gondolni is rá, és most itt nem hagyom annyiban, mert ami engem illet...*” Itt indul el az író gesztusnyelve, pontosabban az alapgesztus spiráljából kilépve elengedi azt, mert mindig ez a természete, hogy önmagára tekeredjen, mint egy kígyó, s aztán elengedje önmagát, és visszatérjen

az alapesztusba. Így az egymást követő szavak önálló tartalmait egymásba kapaszkodva fejezik ki azt az érzelmi állapotot, ami így van megírva. A *nyelvi érzés*, ami odaillik, képként jelenik meg, s csak aztán szavakban. Megindul az érzés, elengedi a festő is a kezét, és így tesz az író is. A gesztus a munka tartalmára is figyel, mert érződik a szöveg minősége.

Majd a „(...) *hogy ez a könyvtár az enyém, és én soha nem szerettem kölcsönadni*” szövegrész utolsó szavára épül a gesztus újra: véradás és csipetnyi só formájában:

„(...) ha jöttek, hogy adjak vért a véradónapon, nem adtam, sőt, ha átkopogott a szomszéd, hogy egy csipetnyi sót szeretne, sőt se adtam, nemhogy a könyvtárban könyvet (...)”

A gesztusnyelv az asszociáció olyan lehetőségét bontja ki, ahol a vér és a só eltéríti az olvasót a történettől, megírja azt, hogyan kell emeletszerűen papírra vetni a mondatok rétegeit, bevonni két önálló történetet, és láttatni azt, és így visszavinni az olvasót a történetbe, de úgy, hogy a szöveg lendülete nem vész el: a levegőben tarja önmagát. Teleszórja szószínekkel a szöveget, ezáltal teljesebb lesz annak értelmi-érzelmi tartalma. A gesztus a prózán belüli belső világ, kilép a leíró prózából, annak kronológiájából. Ugyanolyan mozdulat, mint amivel a festő dolgozik, csak kockázatmentesen, mert az korrigálhat egy másik képben, vagy abban a fázisban, míg megszárad a gesztus. A nyelvnek erre kevesebb lehetősége van. Sok gesztusfestmény keletkezik pusztán érzésből, a fehér vászon látványából, a néma nyelvből, annak kimondhatatlanságából. Az érzés beleragad a nyelvi képesség genetikájába, és így is marad a látványban, mint egy olyan tekintet, ami „nézve lesz”, mert a gesztus nonfiguratív test. A festékek önálló, keveredő formái a festő számára is újat jelenthetnek, szándékától függetlenül. A festői gesztusnak időre van szüksége, hogy megszáradjon. A gesztuspróza nem nonfiguratív, megjelenítődik benne a szó; pontosan azt a képességet mutatja meg, ahol a szöveg megszárad, mozdulatlan marad. A mondatok által létrehozott kép az olvasó előtt lebeg és vizualizál, a nyitott és csukott szemtől függetlenül, mert a gesztus is onnan származik.

Az alkotói *belső* tudatra az olvasó-néző *külső* tudata reagál, s míg az előbbinél megköti a szöveg, azzal kell azonosulnia, mert a tudatot körbeveszi a szöveg jelentése, addig az utóbbinál szabadon marad a külső tudat, amely már mindent gondolhat a gesztusról. A két gesztus sorsa más lesz. S habár a fogantatás azonos, *mindkét* mű múzeumba kerül: köz- és magánmúzeumba. A festmény egy példányban, a könyv sok példányban a könyvmúzeumokba.

Kiss Bálint Béla

21:21

*Az orvos azt javasolta, császármetszéssel jöjjenek a világra,
de apám hajthatatlan volt.*

A kórházba sietve átmászott egy kerítésen.

Ahogy a sötétben földet ért, kificamodott a bokája.

Egy látomásban tudta meg, hogy az olló végzetes lenne.

Odabicegett anyám ágyához. Nagy kínok közt szült.

Békén hagyták. Megszülettem, rendben voltam.

Anyukám mégis meghalt. Két év múlva.

*Édesapám születésekor önszántából mászott ki, életre
készen.*

*Azt mondta, tizenöt éves koromra embereket fogok
tanítani.*

Tizenöt lettem. Túrtam az orrom.

Azt is mondta, hogy tengerparton fogantam

és kétéves koromig bejártam a világot.

Nem emlékszem semmire.

*Ő még a saját születésére is emlékszik. Ahogy itta a tejet
anyja melléből.*

Talán nem az vagyok, aki szerette volna, hogy legyenek.

De a szemünk körüli ráncok ugyanazok.

Mi marad?

Maradjak néhány emlék.

Pár könyv és vers,

csupaszra vetköztetett zongora akkordok.

Legyek egy USB-kulcsra.

Csak néhány gigabyte.

*Csak néhány pixel.
Csak pár régi rajz,
kopott vonatjegy.
Csak a fiókomban férjek el.*

KISS BÁLINT BÉLA Dunaszerdahelyen született 2005-ben, jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem kiadványszerkesztői szakán végzi tanulmányait. Őszintén, tabuk nélkül alkot több zenei és irodalmi zsánerben az emberi élmények és kapcsolatok sokrétűségéről, belső világunkról, a valós életszerűről, de néha az abszurdról is. Rendszeresen publikál prózát és lírát, többek közt az Opus és az Kultúrapont közléseiben. Az Író-Deák vers- és novellaíró pályázaton dobogós helyet ért el *Romok között* című kisregényével. Utána *Anyátlanul* című memoárjával szerzett helyezést az élet.történet. pályázaton 199 beküldött pályamű közül, mely a *Mintha félistenek világában élnénk* nevű antológiában jelent meg az Európa Kiadónál.

Tagja a Szlovákiai Magyar Írók Társaságának, az Előretolt Helyőrség Íróakadémia diákja, emellett részt vett a 46. és 47. Kárpát-medencei Középiskolás Irodalmi Táborban is Sárváron. A felvidéki Pegazus alkotópályázaton első helyezést ért el *A nápolyi éjjelen* című versével.

„BlueScarf” művésznév alatt műfajkeverő dalokat ad ki, melyek belemerülnek személyes küzdelmeibe és félelmeibe a felnövés kapcsán.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** A szerencse mosolya (vers)
- 4 **Bene Zoltán:** Egy asszony, aki szeret (próza)
- 11 **Fellinger Károly:** Örvény (vers)
- 13 **Szedes Réka:** Hová lett a pénzünk?; Kulturális különbségek (próza)
- 16 **Bodor Eszter Hanna:** nem szűnik meg tekinteted; egy kaukázusi teraszon; áramlás; réteken (versek)
- 19 **Király Farkas:** Burok (próza)
- 22 **Szabó Fanni:** nem is voltál olyan rossz, mint hitted; soha nem fogják megtudni (versek)
- 24 **Gáspár Ferenc:** Mother Mary comes to me (próza)
- 27 **Szilágyi Ferenc Hubart:** Genézis (vers)
- 36 **Harmath-Gyetvay Enikő:** Nyári történet (próza)
- 39 **Szente B. Levente:** Kérdezz meg egy anyát (vers)
- 40 **Smit Edit:** Tizenhat perc (próza)
- 45 **Lauer Péter:** Nem történik; rőzse (versek)
- 46 **Allen Ginsberg** versei **Gyukics Gábor** fordításában
- 49 A hónap alkotója: **Nagy Zopán** – Szubsztancia-ínyencség; Szubsztancia-ínyencség. No. II.; (Borges felől); Átjárások / Könyv-nyitogatások, no. XVIII.
- 56 **Laik Eszter:** A tudat sötétkamrája, avagy Nagy Zopán szövegelőhívásai
- 66 Szűrések és lepárlások – **Laik Eszter** beszélgetése **Nagy Zopánnal**
- 78 **Pusztai Ilona:** Kísérlet a kultúra szövetének befoltozására (Remekművek titkos élete)
- 83 **Lajtos Nóra:** A csend szálai csomózva-kibogozva (Csend, Isten – létérzetek, világok, lélekszók)
- 88 **Gulio Tímea:** Ítékezés nélkül (Oláh András: Távolságok)
- 90 **Ürmös Beáta:** Van-e szabadulás a hó alól? (Karin Smirnoff Jana Kippo-trilógiája)
- 94 **Juhász Kristóf:** Mindennapi szörnyeink (Sabine Bohlmann: Zsák utca 13.)
- 99 **Rimóczi László:** Túlélni az életet (Szappanos Gábor: Útikönyvecske az élet útvesztőjébe)
- 105 Lehet-e szavakkal megmenteni a világot? – **Rimóczi László** beszélgetése **Szappanos Gáborral**
- 110 **Vicente Ferreira da Silva:** Történelem és alkotás – **Szakács Péter** fordítása (esszé)
- 114 **Magyar Miklós:** Az anyakép ambivalenciája Guillaume Apollinaire műveiben (esszé)
- 125 **Kövér József:** Gesztusnyelv – gesztuspróza – gesztusfestmény (esszé)
- 129 **Kiss Bálint Béla:** 21:21; Mi marad? (debüt)

○ **Böszörményi Zoltán:**

A szerencse mosolya

○ **Bene Zoltán:** Egy asszony, aki szeret

○ **Fellinger Károly:** Örvény

○ **Szedes Réka:** Hová lett a pénzünk?

○ **Bodor Eszter Hanna:** áramlás

○ **Király Farkas:** Burok

○ **Szabó Fanni :**

nem is voltál olyan rossz, mint hitted

○ **Gáspár Ferenc:**

Mother Mary comes to me

○ **Szilágyi Ferenc Hubart:** Genezis

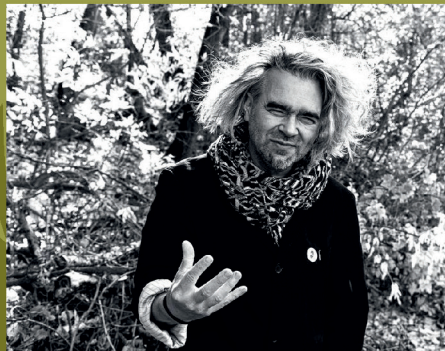
○ **Harmath-Gyetvay Enikő:** Nyári történet

○ **Szente B. Levente:**

Kérdezz meg egy anyát

○ **Smit Edit:** Tizenhat perc

○ **Lauer Péter:** Nem történik

A hónap alkotója: **Nagy Zopán** –
Szubsztancia-ínyencség; Szubsztancia-
ínyencség, No. II.; (Borges felől): Átjárások /
Könyv-nyitogatások, no. XVIII.

Laik Eszter: A tudat sötétkamrája, avagy
Nagy Zopán szövegelőhívásai

Szűrések és leparlások – **Laik Eszter**
beszélgetése **Nagy Zopánnal**

Allen Ginsberg versei
Gyukics Gábor fordításában

1000 FORINT • 10 RON • 2,80 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap